

ԴԱՒԻԹ ԼԻՎԻՆԿՍԹԵՆԸ
ԹԵՐՃԷՄԷ Ի ՇԱԼԸ

ԻՍԹԱՆԳՈՒ,

Միւսթէրէի իւլ մէնժա'ա 'Օսմանլը մաթպա'ասը
Պապը 'Ալի Էպուսու'ուս հասէսի հ.հ. 27

1913

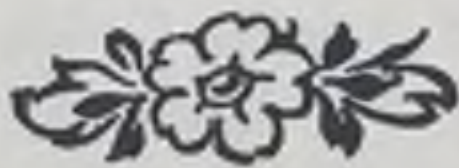
THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

ԴԱՒԻԹ ԼԻՎԻՆԿՍԹԸՆ

ԴԱԻԻԹ ԼԻՎԻՆԿՍԹԵՐՆԸ

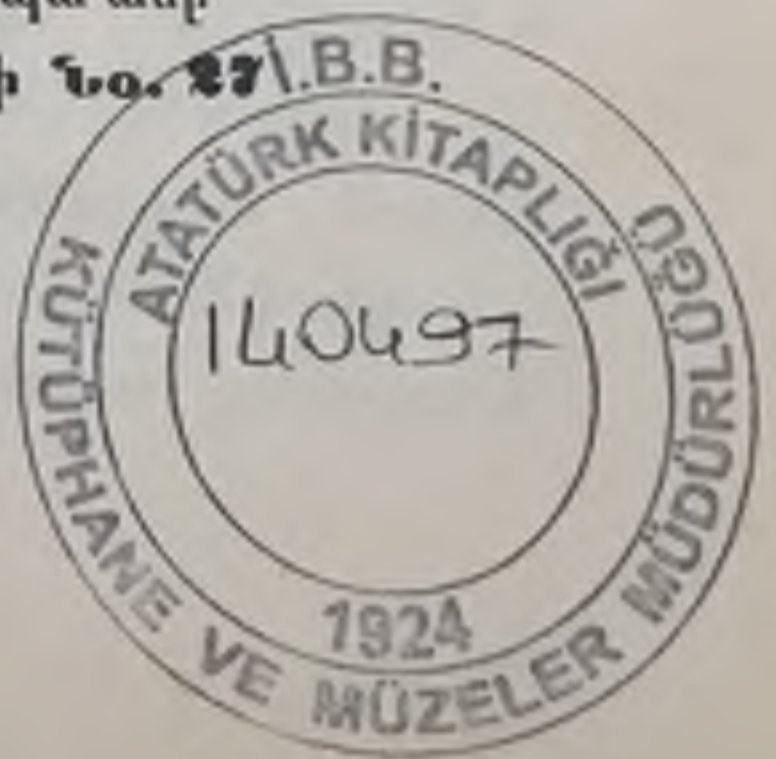
ԹԵՐՃԵՄԷԻ ՀԱԼԸ

ԻՍԹԱՆՊՈԼ

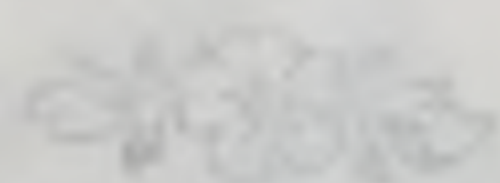
Միւսթերէֆ իւլ մէնժա'ա Օսմանլը մաթաա'աաթ
Պապը 'Ալի Էպուսու'ուս հասէսի Ն.Օ. 27

1913

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILIP H. KATZ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PHILIP H. KATZ
1973

1973

1973

ԴԱԻԹ ԼԻՎԻՆԿՍԹԵՆԸ ԹԵՐՃԵՄԵ Ի ՀԱՆԸ

Պ Ա Պ Ի

ՀԱԶՐԵԼԸՔ ՍԵՆԵԼԵՐԻ

Պու ճէսուր վէ լաթիֆ գահրէմանըն թէրճէմէ Ի հալը վէ անըն պէնի պէչէր ուղուրունա իֆա էթմիշ իտիյի նէճիպ խըտմէթլէրին հիքեայէսի ատէմի ֆէվզ էլ 'ատէ հայրէթէ տիւչար Լտէր :

Էն ֆագիր վէ էն զա'իֆ քիմսէլէր պիլէ պէօյիւք շէյլէր եափապիլմէք վէ 'էօմրիւն տահա շէթին թա-
րիգլէրինի քէնտի խալէֆլէրինէ տահա լաթիֆ վէ գօ-
լայ գըլապիլմէք իչիւն լազըմ կէլէն գուվվէթի իս-
թիհսալ էտէպիլիր իտիքլէրինի իսպաթ էմրինտէ պու-
զաթ իլէ մէտան ըրէգապէթէ չըգաճագ ազ քիմսէլէր
պուլունապիլիր : Զիրա Դաւիթ Լիվինկսթըն 'էօմ-
րիւնիւ պիր 'ամէլէ գուլիպէսինտէ , 'իլմտէն վէ
զէքեատան վէ պունլարը էլտէ էթմէք իչիւն
վասըթա օլտճագ սէրվէթտէն տախի մահրում օ-
լարագ պաշլատը : Վէ լաքին վէֆաթ էթտիյինտէ պիւ-
թիւն տիւնեա անըն իչինի օլ տէրէճէ թահսին ու
թագտիր էյլէտի քի' անըն ճէսէտի Ուէսթմինսթըր
Մանասթըրընտա վաթանընըն էն պէօյիւք զաթլարը-
նըն գապրլարը աբասընտա իսթիրահաթ էթմէսի իչիւն
Աֆրիգատան կէթիրիլտի : Դաւիթ Լիվինկսթըն
պէօյիւք պիր գլաղուզ , քէչչաֆ , 'ալիմ , թապիպ , մի-
սիօնէր վէ էսիրլէրին խէլասքեարը օլմագլըղա հազըր-
լանմըշ իտի : Օթուզ սէնէլէր զարֆընտա Աֆրիգանըն
պէեապան վէ նամա'լիւմ գըթ'ալարընտա ըրմագլար ,

կէօլլեր, օվալար, օրմանլար վէ տաղլար քէշֆ էտէրէք
29,000 միլ եօլճըլըք էթտէ, Պէյաղլարըն հիճրէթ էտիպ
որհհէթ վէ կմնիյէթլէ թէմէքքիւն էտէպիլէճէքլէրի վէ
թարլալար վէ պաղչէլէր ետիպապիլէճէքլէրի ետրլէր քէշֆ
էթտի: Անլէրին քէնտի վամուգ, զախիրէ, գահվէ,
շէքէր, ֆիլտիշի վէ տէրիլէրինի սաթմազ իւզրէ իսքէ-
լէլէրէ կէթիրմէք իշիւն ճատտէլէր, վէ սէյր ու սէ-
ֆայինէ միւսա'իտ ըրմաղլար արատը: Ջէնճի գապիլէլէր
արատընտա չօգ տօսթլար գաղանտը, անլէրին խասթա-
լարընը թէտալի էթտի, վէ անլէրէ Ալլահա տօղրու
օլտն վաղիֆէլէրինի նա'սըլ իճրա վէ 'էօմլէրինի նա'-
սըլ տահա ֆա'իտէլի սուրէթտէ իսթի'մալ էթմէլէրինի
կէօթիլրմէք իշիւն հիշ պիր ֆուրսաթ զայ' էթմէտի:

Պագաթ Լիվինկսթընըն սօն վէ էն պէօյիւք իշի
էսիր ախզ ու ի'թասըյլէ մէշղուլ օլանլարը թա'գիպ
էթմէք, վէ էսիր թիճարէթինին ճիւմլէ մէլ'ուն վէ
միւտհիշ 'ամէլլէրինի ինկիլթէրա էհալիսինէ ի'լան
էթմէքտէն 'իսլարէթ իտի: Պու իշ անը էօլիւմ տէրէ-
ճէսինտէ իփրատան պիր իշ իտիյսէ տէ, անըն 'ա-
ղիմ ֆէտաքեարլըղը վսթանտալարընը Մէրքէղի Աֆ-
րիգայը իշղալ վէ էսիր թիճարէթինի լաղվ էթմէք խու-
սուսընտա ույանտըրտը: Լիվինկսթընըն 'էօմրիւհիւ
թէֆթիշ էթտիյիմիզտէ, հէփ պու շէյլէրի իճրա էտէն
գուվվէթին աղար աղար վէ կիւնտէն կիւնէ սատէ
պիր մէնպս'տան, եա'նի ինսանլարա էյիլիք էտէրէք
Ալլահա տօղրու օլան մուհապպէթինի իպրաղ էթմէք
իշիւն անըն ըիյասըղ վէ խօտպինլիքտէն 'արի օլան
արզուսընտան նէշ'էթ էթմիշ օլաըղընը կէօրէճէյիղ:

Օ տա'իմա սա'իր ատէմլէրէ մու'ավէնէթ վէ էյի-
լիք էթմէյէ զայրէթ էտէր իտի, վէ պէօյլէճէ սա'իր
ատէմլէր տախի քէնտիսինի սէվիպ անըն իշինի
իլէրի կէօթիլրէճէք վասըթալարը թէտարիք էթտիլէր:

Լիվինկսթընըն էճտաւր Իոգօշիանըն Տաղիսթան
տէնիլէն ճիհէթիւտէն օլուպ՝ անըն 'ա' իլէսի միւշքիւ
անվալտէն մէճուր օլարագ Լանքաշիր էյալէթիւտէ
փամուգ ֆապրիգալարը արասընտա, աահա չօգ իշ պու-
լունան Պլանթայր գարիյէսիւտէ իգամէթ էտինճէյէտէք
Ըլվա նամ իսսիգ ատաւտա սաքին օլուր իտի:
Դաւիթ պուրատա 1813տէ թէվէլլիւա էթտի: Փէտէրի
Նիյլ Լիվինկսթըն՝ միւսթագիմ, էնլի սէպաթ վէ զայ-
րէթլի պիր տաէմ օլուպ՝ տիւնեատա վուգու՝ պուլան
շէյլէր հագգընտա զիյատէսիյլէ մէրագը վար իտի:
Չօգ մատտէլէր հագգընտա չօգ օգուր իտիյսէ տէ,
պախուսուս միսիօնէր իշլէրի հագգընտա եազըլմըշ օլան
քիթապլարա փէք մէրագլը իտի: Դաւիթ քէնտի Տա-
ղիսթանը շէհա'աթ վէ ճէսարէթինի վէ հէր ճինա 'ու-
լում ու ֆիւնուսա օլան շէտիտ արզուսընը փէտէրին-
տէն թէվէրրիւա էթտի:

Վալիտէսի Ակնէս շընթըր, «Գըվընէնթըրգ» զիւմ-
րէսինտէն օլուպ՝ թէ'ատաի կիւնլէրինտէ քէնտի իգա-
մէթկեահընտան տաղլարա ֆիրար էթմիշ վէ եանլըշ
զանն էթտիյի պիր շէյի էթմէքտէն իսէ՝ իսքէնճէ շէք-
մէյի հաթթա էօլիւմիւ պիլէ կէօզիւնէ ալմըշ օլան գա-
տիմ պիր 'ա' իլէտէն իլէրի կէլմիշ իտի: Դաւիթ վալի-
տէսինին նէճիպ վէ լաթիֆ թապի'աթընը թէվէրրիւա
էթմիշ, վէ անտէն թէմիզլիք, գանուսիէրվէթլիք վէ
տագիզլիք էօյրէնմիշ իտի: Փարզ ուղուրընա հէր շէյի
ֆէտա էթմէք իւզրէ տաէմէ պէօյիւք ճէսարէթ պախշ
էտէն հագիգաթ, նամուս ու ի'թիպար վէ 'ատալէթ
հիսսի գալիսինի տախի վալիտէսինին նագիք վէ ելէնէ
տէ սարսըլմագ պիլմէզ սիյրէթ վէ թապի'աթընտան
ախղ էլլէմիշ իտի: Վալիտէյնինտէն թէվէրրիւա էթտիյի
պու շէք քէնտիսինէ տիւնեատա պուլունան ճիւմլէ ագ-
շէլէրտէն գըյմէթլի օլտու:

Դաւիթ Պլանթայրըն քէօյ մէքթէպինտէ օգուժագ
եաղժագ էօյրէնտի: Յագաթ վալիտէյնի փէք Փագիր
օլտըզլարը իշիւն անը օն եաշընտա, օլ թըֆըլ չաղըն-
տա, մէքթէպտէն չըգարըպ՝ իշլէմէք իշիւն պիր փա-
մուգ ֆապրիգասընա կէօնտէրմէյէ մէճպուր օլտըլար:
Եազ գըշ, եաղժուրըլը եախօտ աշըգ հալալարտա, սապահ
սա'աթ ալթըտա ֆապրիգատա պուլուճնուպ՝ կէճէ
սա'աթ սէքիզէ գատար, եէմէք իշիւն քէնտիսինէ վէ-
րիլէն գըսա պիր թա'թիլտէն մա'տա, օրատա չալը-
շըր իտի: Յապրիգատա կիւնտէ օն տէօրթ սա-
'աթ իշլէմէսի, Փագիր չօգ չօճուզլարա վուգու՝ պուլ-
տըղը կիպի, անըն սըհէթինի իխլալ էտէպիլիը իտիյսէ
տէ, Դաւիթ ապլէն գազի իւլ պիւնեէ իտի: Օ հէր
հանկը պիր եօլ իլէ 'ուլուժ ու ֆիւնուլն թահսիլ էթմէյէ
փէք արզուքէշ իտի: Պիւքիւճիւ մաքինասընը գուլ-
լանմաղը չօգ չապուգ էօյրէնտի, վէ քիւշիւք պիր իւճ-
րէթիլէ պիւքիւճիւ ուսթասը օլտու:

Իլք գազանճը օլան 14 ղուրուշը էվէ կէօթիւ-
րիւպ վալիտէսինին գուճաղընա աթտը: Քէնտիսի
իշիւն պու գատարճըգ փարա քիւշիւք պիր սէրվէթ
օլուպ՝ անընլէ արզու էթսիյի չօգ շէյլէրի սաթուլն
ալապիլիը իտիյսէ տէ, Դաւիթ էվվէլա վալիտէսինին
իթիյաճընը տիւշիւնիւր իտի: Տահա սօնրալարը զի-
յատէ իւճրէթ ալտըղը զէման քէնտիսի իշիւն քիթապ-
լար սաթըն ալտը: Պու քիթապլարը պիւքիւճիւ մաքի-
նասընըն իւզէրինէ գօյուպ՝ իշինին աբասընտա ֆուր-
սաթ պուլտըգճա անլէրին իշինտէն պիր գաշ սաթըր
օգուր իտի: Յապրիգատա միւշքիլ վէ օսանճըլը կիւնլէր
էն գուվվէթլի առէճիլէրի պիլէ եօրաճագ իտիյսէ տէ,
պիլ'աքս Դաւիթ կէճէ տէրսլէրինէ տէվամ էտէր, վէ
վալիտէսի քիթապլարընը պիր թարաֆա ալըպ՝ անը

Եւթադրնա չէքի՛յ կէօթիւրէնէ գատար օթուրուր
օգուր իտի :

Թա'թիլ կիւնլէրինտէ պիրատէրլէրի վէ հէմչիրէլէրի
իլէ քէօյիւն էթրաֆընտա կէգինիր , վէ պուրատա
տախի հիչ պիր շէյ անըն քէսքին կէօգիւնտէն վէ 'ու-
լոււմ ու ֆիւնուէն արգոււտընտա գաչմազ իտի : Հէր
պիր հայվան , գուշ , հաշէրաթ վէ ֆիտան անըն տիգ-
գաթընը ճէլպ էտիպ' անլէրի փէք մէրազլէ թէտգիգ
ու թէֆթիշ էտէրէք շէքլ ու թապի'աթլարը հազ-
գընտա միււմքին մէրթէպէ անլամադա չալըշըր իտի :
Պէօյլէճէ թապի'աթըն 'աճա'իպ 'իլմինի էօյրէնմէյէ
պաշյատըղընտա , միւսթապսլէլտէ պիր կիւն Աֆրիգա
օրմանլարընտա գահվէ ալթըսը իչիւն եէրտէն նէպա-
թաթ քէօքլէրի չըգարմազ , Եախօտ վահշի հայվանլար-
տան վէ գէհրլի երլանլարտան գաչըպ գուրթուլմազ ի-
չիւն քէնտի շա'լիւմաթընտան իսթիֆատէ էտէճէյինի
ասլա ֆիքրինտէն կէչիրմէզ իտի :

Սէնէլէր կէչտիքճէ սէպէպինի պիլմէքսիգին պի-
հուգուր օլուպ' պա'զէն տախի մահգոււնիյէթ հիսս
էտէր իտի : Հագիգաթը հայ շոււնտան 'իպարէթ իտի քի
անըն ֆիքրի փէք սիւր'աթլէ նէմա պուլուպ' ֆապրի-
գանըն չարխլարընը կէօգէթմէքտէն տահա զիյատէ
պէօյիւք վէ տահա զիյատէ էյի պիր իչէ միւշթազ
իտի : Փամուգ պիւքմէք հատաը գաթընտա էփէյի մու-
ֆիտ պիր իշ իտիյտէ տէ , Լիվինհսթըն ճինս ի պէշէր
իչիւն անտէն զիյատէ պէօյիւք վէ անտէն զիյատէ
պսգը պիր խրտմէթ իֆա էթմէք իսթէր իտի :

Դաւիթին փէտէրինին Չին վէ Հինտիսթանըն միսիօ-
նէր իչինէ տա'իւր պիր չօգ քիթսպլարը վէ զազէթա-
լարը վար իտի , վէ Դաւիթ մէզքիւր մէմլէքէթլէրին
'աճա'իպ հիւսնիւ վէ էհալիսինին ճէհալէթ վէ վահ-
շէթի հազգընտա օգուտըգճա միսիօնէր օլմադա պա'զէն
պիր արգու հիսս էտէր իտի :

Պու արզու անտէ թէքրար պէ թէքրար ույանը
 իտիյսէ տէ Դաւիթ տա' իմա քէնտիսինն օլ իշէ միւ-
 նասիպ պիւրիսի օլուպ օլմատըղը խուսուսընտա շիւպէ
 էտէր իտի : Լաքին պիւր կիւն , եիրմի եաշընտա օլտըղը
 զէման , րասթ կէլէ պիւր րիսալէտէ Ջին ֆուգարասը
 հագգընտա էօյլէ ճիկերսուզ հիքեայէլէր օղուտու քի
 ֆիքրի ալթ իւսթ վէ գալպի փէք միւզթարիպ օլտու :
 Ճինսի պէշերին շէքտիյի իզթիրտա վէ հագգսըզլըզ հի-
 քեայէսի անըն իւղէրինէ օլ գատար աղըր պաստը քի ,
 տանա րահաթ պիւր ֆիքր իլէ թէֆէքքիւր էտէպիլմէք
 իշիւն քէօյիւն էթրաֆընտա 'ասէթի իւզրէ էթտիյի
 կէզինմէլէրի եալընըզճա էթմէյէ պաշլատը : «Մու'ա-
 վէնէթ իշիւն 'աճապա պիւր շէյ եափամազ մի իմ»
 տէյու հէր սապահ տիւշիւնիւր , վէ հէր կէճէ սիւ'ա-
 լընըն ճէվապընը պուլամաչարագ եաթաղընա կիրէր իտի :

Փագաթ նիհայէթ ոյիւր կէճէ քէնտի եօլընը աշըզճա
 իրա'է էտէն ճէվապը պուլտու : Պիւր կիւն ագշամլայըն
 միւրթէֆի' տաղլարըն վէ միւլէվվէն պուլուլթլարըն
 վերասընտա զուրուպ էթմէքտէ օլան շէմսի վէ եա-
 վաշ եավաշ րուհիւմա ի զուհուր օլան երլտըզլարը
 թէմաշա էթմէքտէ իտի :

Հայաթ վէ թապի'աթըն քէնտինէ թագտիմ էթ-
 մէքտէ օլտըզլարը մէսէրրէթտէն տօլայը միւթէշէքքիւր
 օլուպ' կէճէ սիւ.քէլնէթինին լաթիֆ կէօքսիւնէ եաթ-
 մըշ օլան եօրղուն աիւնեայա նէննիլէր չալան արտըն
 գուշունըն տիլֆիրիպ նաղմէլէրինի զարիպ պիւր թէհաւ-
 եիւր իլէ տինլէմէքտէ իտի : Մէնզարէնին պիւթիւն
 սիւքիւնէթի վէ լէթաֆէթի , զանն էտէրսին , անը հէր
 վագըթտան զիյատէ մահզուն գըլտը : Հէր պիւր մախլուզ
 իշիւն եէրի , հէր պիրի իշիւն թա'ամը վէ հէր պիրի
 իշիւն միգտարը քեաֆի մէսէրրէթ պուլուլնան պէօյլէ
 կիւզէլ պիւր տիւնեատա ինսանլարըն պիրիպիրլէրինի

ալտաթմաղա, սօյմաղա, գաթլ էթմէյէ վէ իսթի'մալ
էտէպիլէճէքլէրինտէն զիյատէ զասպ էթմէյէ գատիր
օլմալարը Դաւիթէ զայէթ զարիպ կէօրիւնիւր իտի :
Ասըլ քէնտի մահզուլնիյէթի, պիր զէման զուրուպ Է
շէմսին սիւքիւնէթինտէ Նազարէթլի Յիսուսըն Զէյ-
թուլըգ տաղընտա տէրպէտէր տօլաշրպ օրատա ին-
սանլարըն մէշագգաթլարը իւզէրինէ աճը քէտէրլէ նա'-
սըլ աղլամըշ իտիյինի տէրխաթըր էթտիրտի : Օ զէման
քէնտիսինին տախի Քրիստոսըն 'էօմրիւնէ էլինտէն կէլ-
տիյի գատսօր իմթիսալ էթմէյէ ճէհա ու զայրէթ էտէ-
պիլի օլտըղը Քիքրի անիտէ խաթըրնա կէլտի : Հէ-
ման պիր անտէ գարար վէրտի : Ատըմլարընը չապուգ
ալարաջ ֆէրան պիր եհլէքլէ էվէ կիտիպ' թէպապէթ
թահսիլի իչիւն Կլասքօ Գօլէճինէ կիրէճէյինի, վէ
անտէն սօնրա խասթալարա մու'ավէնէթ վէ ատէմլէրէ
Քրիստոսըն էօրնէյինէ իմթիսալէն տիւնեայը նա'սըլ
տահա զիյատէ էյի վէ տահա զիյատէ մէս'ուտ էտէ-
պիլմէյէրինի թա'րիֆ էթմէք իւզրէ Ագսա ի Շարգա
կիրէճէյինի վալիտէյնինէ պէյան էթտի :

Դաւիթ մագսէտինի մէվգը' ը իճրայա գօմաջ խու-
սուսընտա վագըթ զայ' էթմէյիպ' տէրհալ փամուգ
ֆապրիգասընտա գազանտըղը փարատան արթտըր-
մաղա պաշլատը : Անըն ասըլ միւշքիլի փարա ինթի-
յաճը իտի : Ֆիլվագը' նիհայէթ Կլասքսյա կիթտի վէ
քէնտիսի վէ փէտէրի պիւթիւն եօլը եհլրիւտիլէր,
անտէն սօնրա Դաւիթ իչիւն սաքին օլաճագ պիր մա-
հալ պուլուլնճայա գատար տախի շէհրին սօգագլա-
րընտա տօլաշմաղա մէճպուր օլտըլար : Հաֆթատա 11
ղրուշ քիրա իլէ պիր եէր պուլտըլար :

Կէնճ Լիվինկսթըն իչիւն պուլ միւշքիլ պիր հալ
իտիյսէ տէ, արթտըրտըղը փարալարը զայէթ իտարէ
իլէ սարֆ էտէրէք պիր պիւթիւն գըշ տէրսլէրինէ տէ-

վամ էտէպիլտի : Անտէն սօնրա տիկէր պիր ԳԸՆ տախի
գօլէճէ տէվամ էթմէք իւզրէ զիյատէ փարա արթտըրա -
պիլմէք իչիւն կէրի , փամուգ ֆապրիգալարընա , 'ալ -
տէթ էթմէյէ մէճպուր օլտու : Քէնտիսի զէքի վէ քեա -
միւ պիր թալէպէ օլտուլ՝ միւտէրրիսլէրի անխտէ անըն
քէնտիսի իչիւն ինթիխապ էթտիյի հայաթա չարչա -
պըգ միւնասիպ օլաճաղընը աշիքեարէ կէօրտիւլէր :
Լիվինկսթըն հիչ պիր Սրիսթիյան ֆըրգասընըն
խուսուսի 'ագա''իտ ու 'ատաթընը թա'լիմ էթմէք
իսթէմէտիյի իչիւն նիզամը տա''իրէսինտէ պիր միսիօ -
նէր մագամընտա իւզէրինէ էլ գօնուլարագ «Պատ -
ուելի» 'իւնվանընը գապուլ էթմէք իսթէմէտի : Քէնտի
մագսէտի սատէ վէ 'ատէթա պիր ատէմ մագամընտա
եէրլիլէրին արասընա կիտիպ հէր կիւնքի 'էօմրիւնիւն
հէր պիր սա'աթընը վէ տագիգէսինի Քիստոսըն կէ -
չիրտիյի կիպի կէչիրմէյէ սայ' ու զայրէթտէ պուլու -
նուլ՝ պէօլէճէ անլէրին մուհապպէթ ու բի'այէթինի
ճէլպ էտէրէք անլէրի Ալլահա վէ ինսանյաքա տօղրու
օլան վազիֆէյի իֆայա թէշվիգ էտէն տահա ա'լա պիր
'էօմրէ տէլալէթ էթմէք իտի : Ֆադաթ քէնտի 'ա''իլէ -
սինին վէ տօսթլարընըն քէնտիսինի միւթ'ատ եօլտա
միսիօնէր օլմագլըղա շխտէթլէ իճպադ էթտիք -
լէրինտէ , Դաւիթ բաղի օլուլ՝ Լօնարա Միսիօնէր Շիր -
քէթինին խըտմէթինէ կիրմէսինի թէքլիֆ էյլէտի :
Թէքլիֆի գապուլ օլունուլ՝ քէնտիսի Լօնարա տա
Շիրքէթին միւտիլէրի հուզուրընտա գըսա պիր
իմթիհան կէչիրտիքտէն սօնրա սա''իր միսիօնէր թալէ -
պէլէր իլէ պերապէր իւչ այ թահսիլ էթմէք իչիւն էասէքա
սանճաղընտա Օնկար շէհրինէ կէօնտէրիլտի :

Պուրատա , քէնտի 'ատէթի մուճէպինճէ սայ' ու
զայրէթլէ , հէր պիր տէրսլէրինի չապուգ էօյրէնտի
իսէ տէ , Լիվինկսթըն իչիւն մաղլուլ էտիլմէսի իմ

քեանսրգ կիպի կէօրիւնէն պիր միւշքիւ վար իտիյսէ՝
օ տա վա՛ղ վերմէքլիք իտի : Պիր տէֆ՛ա եագընտա պու-
լունան պիր տա՛՛րէյէ (թեմ) փէք տիգգաթլէ հա-
զըրլատրղը պիր վա՛ղը իրատ էթմէք իւզրէ կէթտի
ֆագաթ թէմէլ ի քէլամը օգուճագտան զայրի աիր շէյ
սէօյլէմէյէ մուվաֆֆագ օլմայարագ թէլաշլը պիր ի՝
թիգարլէ մինպէրտէն էնիպ կիթտի : Պու՝ անրն 'էօմ-
րիւնտէ պիր իշտէն ֆիրար էթտիյի իւք վէ սօն վագը՛ա
իտի : Լաքին պու վագը՛ա իլէ քէնտիսինին թասմիմ
էյլէտիյի մէսլէյի սանքի թէպտիլ էյլէտի :

Լիվինկսթընըն վա՛րզլըգտա մուվաֆֆագըյէթսիզ-
լիյի չօպանրնրն ճանրնը օլ գատար սրգտը քի՛ իւշ այ
խիթամընտա՝ օ միսիօնէր օլամագ տէյու զայր ի միւսա՛իտ
պիր րափօր իլէ Լիվինկսթըն Շիրքէթին միւտիրլէրինէ
կէրի կէօնտէրիլտի : Պու րափօր իւզէրճնէ ազ պալտը
քի Լիվինկսթըն իշէ եարամագ պիրիսի մագամընտա
րէտտ օլունաճագ իտի : Պունունլէ պէրապէր քէնտի
րէֆիզլէրինտէն զիյատէ 'ագըլլը օլան պիր միւտիր
Լիվինկսթընըն էյի սէօյլէյէմէտիյինէ րազմէն անրն հէմ
էյի տիւշիւնտիւյիւնիւ հէմ տէ էյի իշլէտիյինի
կէօրիւպ՝ կէնճ թալէսլէյի թէսահհուպ էտէրէք Օնկար-
տա պիր տէֆ՛ա տահա թէճրիպէ էտիլմէսինի իտտի՛ա
էյլէտի : Պու միւնասիպ մու՛ավէնէթին նէթիճէսի օլա-
րագ՝ իւշ ալլըգ թահսիլտէն սօնրա Լիվինկսթընըն իս-
թի՛տատը հագգընտա հիշ պիր քիմսէ շիւպհէ էթմէտի :
Պինա՛՛ն 'ալէյհ , 1840 տա միսիօնէր օլմագ իւզրէ մու-
թանթան սուրէթտէ անա էլ գօնուլտու :

'Այնի գէմանտա Չինտէ մուհարէպէ զուհուր էթ-
միշ օլուպ՝ հիշ պիր քիմսէ էմնիյէթ իւզրէ օրայա կի-
տէմէզ իտի : Պու շէյ Լիվինկսթընըն մէ՛յուս գրլտը իսէ
տէ , միւսալէհա 'ագտընը պէքլէմէքտէ իքէն իշսիզ
տուրմատը վէ Լօնտրատա թէպապէթ տէրսլէրինէ տէ .

վամ էտերէք, կլասքօտա թապիպ վէ ճէրրահ մադա-
մընտա տիփօմա ալմադա մուվաֆֆադ օլտու: Լա-
քին մուհարէպէ տահա ուզանտըղընտան, Լիվինկս-
թըն պէքլէիպ տէ վագթ դայ՝ էթմէքտէն իսէ՝ Աֆ-
րիգայա կիթմէյէ գարադ վէրտի: Պինա՝՝էն՝ալէյհ, պիր
կիւն եէնի նուր, եէնի իւմիտ վէ եէնի հուրրիյէթ կէ-
թիրէճէյի օլ վասի՝ վէ նամա՝լիւմ տիյարա կիթմէք
իւզրէ 1840 Դեկտ. 8 տէ վափօրա րաքիպ օլտու:

Պ Ա Պ

ԱՖՐԻԳԱՑԱԹԻ ԻԼԲ ՍԵՆԵԼԵՐԻ

Իւմիտ Պրուներնա տողրու իլք տէնիզ սէյեահաթը
Լիվինկսթըն իչիւն եէնի պիր հայաթ օլուպ՝ օլ սէյ-
եահաթտան չօդ իսթիֆատէ էթտի: Հէր շէյ հազգընտա
մա՝լիւմաթ քէսպ էթմէք՝ատէթի մուճէպհնճէ, գափ-
թան իլէ տօսթ օլտու վէ վափօր իտարէ էթմէյի էօյ-
րէնմէյէ տէրհալ պաշլատը:

Գափթան՝ տէնիզ եօլճըլըղընտա սէֆինէնին շի-
մալտան եա ճէնուպտան, շարգտան եախօտ դարպտան
նէ գատար ուզադ պուլուէնտըղընր մուհազգադ սու-
րէթաէ պէյան էթմէյէ եարտըմ էտէն սէքսթանթ
վէ քրօնօմէթըր թէսմիյէ օլուէնան իքի էն մուհիմմ
ալաթը ըրիյազիյէլէրի իսթ՝իմալ էթմէյի Լիվինկս-
թընա էօյրէթտի:

«Իճրա ի մու՝այեէնէ» տէնիլէն՝՝ամէլիյաթ գօլայ
պիր շէյ տէյիլ տիր. ֆագաթ Լիվինկսթըն տէվամլը
սայ՝ ու զայրէթի սէֆինէնին թամմ վազ՝իյէթիւի
պուլուպ անը իտարիթա իւզէրինտէ կիւզէլճէ իշարէթ
էթմէյէ մուվաֆֆադ օլտու: Վէ սօնրալարը օրման-

լարտա եօլքնը դայա եախօտ պուլտըղը եէնի պիր
եէրի խարիթա իւղէրինտէ իշարէթ էթտիլինտէ՝ գափ-
թանըն միւրիւ վէթքեարանէ էօյրէթտիյի շէյլէր չօգ
տէֆ'ա քէնտիսինէ ֆա''իտէլի օլտըլար :

Լիվինկսթըն ետորմ սա'աթլըգ թա'թիլ վազթլա-
րընտա Ճէնուպի Տէնիզին միւթէ'աաթա մէսէրրէթ-
լէրինի վէ հայթէթպախշ մէնդարէլէրինի կէօնէնիթ
իտի : Կէօգ գամաշտըրսն օլ քիւշիւք գըրլան-
ղըն պալըղընըն քիւշիւք ~~գափթ~~ կիպի սէֆի-
նէնին գապուրղալարընըն ալթընտան աթըլարազ
սույըն իւղէրինտէ պիր տալղանըն պէյազ թէփէսինտէ
ալէվ կիպի փարլատըղընըն սէյր ու թէմաշա էտէր իաթ :
Սօնուս պալըգլարըն տախի տէնիզ մուգալլիտլէրի մա-
գամընտա քէնտի թօհաֆ հարաքէթլէրիյլէ տալղալարըն
իւղէրինտէն սըշրատըգլարընտա վէ փէրէնտէ աթտըգ-
լարընտա եախօտ մէսէրրէթլէ իքիսի եա իւշիւ եան
եանա սէֆինէնին պիր ազ էօնիւնտէն գօշտըգլարընտա
քէնտիսինի էլլէնտիրիւրլէր իտի : Պա'զէն մէֆրէթ պիր
ատա պալըղըն պիր քիւշիւք ատա կիպի տէնիզին
սաթհընա չըգըպ պուրուկընտան ֆըշգըրթտըղըն սույը հա-
վայա տօղրու ազըթտըգտան սօնրա թէքրար քէնտի
մէսքէնինէ տալար իտի : Պա'զէն տախի չիքքին պիր
քէօփէք պալըղըն ինսան ալլամաղա տօյմազ պիր իւ-
միտլէ սէֆինէնին արգասընտա կէզինիթ իտի :

Նիհաշէթ ուղուկն եօլճըլըգ խիթամ պուլուպ՝ Լի-
վինկսթըն գարայա , Բէյիթաուկնա , չըգտըղընտա
քէնտիսինէ պէյլէն սա''իթ մէնդարէլէր վէ 'աճա''իպ
շէյլէր պուլտու , ֆազաթ սահիլտէ տահա չօգ վազըթ
տուրմաղտան՝ պէօյիւք մէ''յուկսիյէթէ տիւշար օլտու :
Քէնտիսի պիւա շիւպհէ ճիւմլէ միսիօնչըլէր եէրլիլէրին
արասընտա Խնճիլի իշին իլէրի կիթմէսինէ մու'ավէնէթ

էթմէք իշիւն պիթթապ' ելլերինտէն կէշտիյի գատար չա-
լըշըրլաշ տէյու թասավվաւր էթմիշ օլտըղընտա՝, օլ գա-
տար էյի քիմսէլէրին ֆէտաքեարանէ չալըշմալարընա-
րաղմէն, Ճէնուպի Աֆրիգանըն միսիօնէր իշինի տուր-
ղուն պիր հալտէ կէօրմէսի քէնտիսինէ մէ'' մուլին
ղայրի նախօշ պիր շէյ օլտու :

Տահա զիյաաէ տիգգաթ վէ ինթիմամլէ հազըրլան-
մըշ պիր թէտպիր մէվճուտ օլմատըղընտան՝ ուղագտա
փէք չօգ զէնճիլէր պուլուռնան տիյսրտա մուխթէլիֆ
չօգթալար իշղալ էթմէքտէն իսէ, միսիօնէր մէրքէղլէրի
պաշլըճա իւմիտ Պուրուշը էթրաֆընտա թօփլանմըշլար
իտի : Պու իսէ չօգ գալվէթ վէ վագթ զայ' աթը իտի .
զիրա չալըշգան միսիօնէրլէրին եափաճագ մըգտար ը
քեաֆի իշլէրի օլմատըղը հալտէ՝ թէնպէլլէր իսէ պէյազ
էհալինին զէվգ ու սէֆասընա մէյսան վերէրէք վագի-
ֆէլէրինի գօլաջճա սարֆ ը նազար էտէպիլիլէր իտի :

Միսիօնէրլէր արասընտա չօգ իթթիֆագսըղլըզլար
վէ քէնտի իշլէրի հագղընտա քիւշիւք հասէտլէր պու-
լուռնուպ' չօգլարը պօշ շէլլէր իշիւն չօգ շիքեայէթլէր
էտէր իտիյսէ տէ, ազ քիմսէլէր, աճազ ազ քիմսէ-
լէր, նալայըգ վէ չայան ը թա'յիպ 'էօմըլէրլէ եաշա-
լըպ' չօգ քէրրէ միսիօնէր իշինին պիւզէլ իսմինէ իա-
լէլ կէթիլիլէր իտի :

Պուշըն պիրիճիք չարէսի աթիտէքի իքի թէտպիր-
լէլտէն 'իպարէթ օլտըղընա Լիվինկսթըն տէրհալ գա-
րար վէրտի . պիրինճի՝ միսիօնէր մէրքէղլէրինի ու-
ղագտա, եէրլի էհալիսի չօգ օլան գաղալարտա, թէ'' սիս
էտիպ' էն գուվվէթլի գապիլէ բէ'' իսլէրինի ճէլպ էթ-
մէք, վէ իքինճի՝ պիր մու'ալլիմլէր գօլէճի թէ'' սիս
էթմէք, վէ անտէն չըգան եէրլի խօճալարը օլ միւթէ-
'ատտիտ գապիլէլէրի թա' իմ ու թէրպիյէ էթմէք իշիւն
անլէրին արասընա կէօնտէրմէք իտի : Անըն իսթիգպալ

հայաթընըն ըէվիշինի թա'նին էտէն խուսուս' պու-
թէտպիրլէրին պիրինճիսի իտի : Զիրա բահաթ օթու-
րուպ վա'զ վերմէքտէն իսէ , Մէրքէզի Աֆրիգանըն
գլաղուզը օլմազլէ քէնտի իշինէ տահա էյի խըամէթ
էտէպիրի իտիյինի շիմտի կէօրիւյօր իտի :

Լիվինկսթըն Իւմիտ Պուրուներնտա գըսա պիր միւտ-
տէթ գալտըգտան սօրա Պէշուանալանտա , Ճէնուպի
Աֆրիգանըն ճիւմլէ միսիօնէր մէրքէզլէրինին էն շիմա-
լիսի օլան Բուրումանա , կէօնտէրիլտի : Պու մէրքէզտէ
շալըշան էյի վէ մուգթէտիր միսիօնէր Տր . Մաֆըթ
օլ վագըթտա Ինկիթէրրաւտա պուլուկուր իտի , վէ
անըն 'ավտէթինէ պէքլէմէսի Լիվինկսթընա էմր օլուկ-
տու : Տագաթ Լիվինկսթըն իշսիջ տուրմագ իօթէմէ-
յիպ' վագթընը մէրքէզին շիմալ թարաֆընա տիւշէն
սանքի նամալիւմ տիյալէք քէշֆ էթմէքլէ կէշիրմէյէ
գարար վէրտի :

Պինա''էն 'ալէյհ , գապիլէտէն գապիլէլէ կիտէթէք ,
եէրին թապի'աթընը , մահսուլաթընը , եէրլիլէրին լիսան
վէ սիյրէթլէրինի քեամիլէն էօյրէնէնէտէք չօգ թարաֆ-
լարտա պիր թագըմ եօլճըլըզլար էթտի :

Պու սէյեհաթլարընըն իլքինտէ Լիվինկսթըն էսիր-
լիք հագգընտա 'ամէլի պիր տէրա էօյրէնտի , վէ պու
սէպէպտէն անըն նազիք գալպը փէք միւքէտտէր օ-
լուպ' Աֆրիգանըն հուրրիյէթինէ արզու էթտի : Պիր
կիւն էօքիւզլէրի , տիյնէնմէլէրի վէ եէմ քէստիթմէլէրի
իշիւն Կօյաւնտուրըզլարընտան չըգարմըշ օլտըղը հալ-
տէ նակեհա կէնճ եէրլի պիր գըզըն գօնագ էթտիք-
լէրի եէրտէ սիվիշիպ արապանըն ալթընտա սագլան-
տըղընը կէօրտիւ : Գըզա պիր ազ եէյէճէք վէրտի ,
գըզ տախի անըն սիւ''ալլէրինէ ճէվապէն քէնտի հի-
քեայէսինի էթտի : Գըզ քէնտիսի վէ գըզգարնտաչը
էօքսիւզ գալմըշ իտիյսէլէր տէ գըզգարընտաչը էօ-

լիւնճէյկտէք մէս'ուտ պիր հալտէ պիրլիքտէ եաշար-
լար իաի : Օլ վազըթ քէնտիսինի տիկեր պիւ 'ա'իլէ
ալըպ հըֆզ էյլէտի , աժմա միւրիւվլէթ քեարանէ մագ-
սէտլէ տէյիլ , իլլա անը պիր գապիլէ ըէ' 'իսինէ էսիր
գարը մագամընտա սաթմագ զալիմանէ պիր մագոէտլէ
հըֆզ էյլէտի : Գըզ քէնտի հագգընտա նէ' տիւշիւնիւլ-
տիւշիւնիւ սէզաիյինտէ , տօսթլարը պուլուէնան Քուրի-
մանա կիթմէք մագսէտիյլէ պիւթիւն եօլտա Լիվինկս-
թընըն աքապաարընն աքգաարնտա գրսգըվրագ տուրմագ
իշիւն գաշտը : Պէօյլէճէ գըզ պու հիքեայէյի էթմէքտէ
իքէն , տէրհալ եիւզիւ գօրգու 'ալամէթլէրիյլէ գափ-
լանտը , վէ կէօզլէրիյիտէն կէօզ եաշլարը ագտը : Լի-
վինկսթըն , եօգտըր պագտըղընտա , զավալը գըզը թա-
լէպ էտիպ անը թէքըսար կէրի' էսիրիյէ կէօթիւքմէք
իշիւն կէյմիշ օլան թիւֆէնքլէ միւսէլլան պիր եէրլի
առէմի կէօրտիւ :

Լիվինկսթըն գըզը թէսլիմ էթմէք ֆիքրինէ թէ-
համիւլ էտէմէիպ' անը գուրթարմագ հագգընտա չօգ
տիւշիւնտիւ : Էնճամ Փօմարի իամինտէ եէրլի խօճալա-
րընտան պիրիսի գըզը գուրթարաճագ պիր եօլ պուլ-
տու : Գըզ փարլագ կէօզլէրիյլէ , պէյագ տիշլէրիյլէ ,
եռւմշագ վէ սաղլամ տէրիսիյլէ էփէյի ճալիպ իաի ,
վէ անը էսիր ալանլար , վահիլէրին 'ատէթի
իւզրէ փէք չօգ պօնճուգլարլէ անը տօնաթմըշ-
լար իաի : Փօմարի գըզըն իւզէրինտէն պօնճուգլարը
չըգաբըպ օլ առէմէ վէրտի : Քէնտիսինի գաճտըրմագա
պիր ազ չալըշըլտըգաւան սօնրա հէրիֆ ըիշվէթի ալըպ
եօլընտ կիթտի : Լիվինկսթըն , օլ թարաֆլարտան չը-
գարագ էմնիյէթ հիսա էտինճէյէ գաւտար , գըզը եէրլի-
լէրին կէօզլէրիյիտէն իրագ սագլամագա սայ' ու զայրէթ
էթտի :

Եօլճըլըղընտա միսիօնէրին պաշընա չօգ պէլալար

կելտի : Ձերա վահշի հայվանլար , սուսըզլըդ , հիւմմա , սըղըր խասթալըղը վէ պիր գաշ սա'թտա Էօքիւզլէրի վէ պարկիրլէրի բըրմագլէ Էօլտիւրէն «ցէցէ» նամ սի- նէք Ա.Ֆրիգատա Եօլճըլըգ Էտէնլէրէ տա''իմա Թէնլիքէյի վէ հէյէճանը մուճիպ օլուրլար : Պիր տէֆ'ա Լիվինկս- Թըն Էօքիւզ արապասըյլէ Պէշուանալլանտա պիր գաշ Եիւզ միլ Եօլճըլըգ Էթաիյինտէ օլ 'իլլէ Է միւնլիքէ վէպա խասթալըղը կիպի Էօքիւզլէրէ իսապէթ Էտիպ' հէփսինի տէ Էօլտիւրաիւ :

Արապայը պրագըպ Էվէ տէօնմէքտէն մա'տա Ես- փաճագ պաշգա շէյ Խօգ իտի : Լիվինկսթընըն Եէրլի խըամէթքեարլարը Էֆէնտիլէրի պուըն Եսփամաշաճագ տէյու Գօրգալլար : Անլէրաէն պիրիսի անըն փանթալօ- նընը կէօսթէրէրէք Խարը Էնտիշէ Խարը իսթի'գա իլէ' «0 մըգտարը քեաֆի գուվվէթլի օլմատըղընտան' աշա- ճագլարընը գուվվէթլի կէօսթէրսին տէյու օ Թօրպա- լարըն իշինէ գօր» , տէտի : Փագաթ Լիվինկսթըն անլէր իլէ պէրասլէր Եիւրիւլէրէք վէ սանքի աշլէրի կէրիտէ պրագարագ գօրգալլարընըն պիէսա օլտըղընը կէօս- Թէրիպ' անլէրին հիւրմէթլէրինի ճէլպ Էթտի :

Պիր տէֆ'ա տախի Էօքիւզէ բաքիպէն 400 միլ Եօլճըլըգ Էթտի : Լաքին զէվալլը հայվան , կէօզլէրինին վէ պուրոն տէլիքլէրինին Էթրաֆընտա Թօփլանան սի- նէքլէրի գօվմագ իշիւն : պույնուզլարընը սարստըղըն- տա , քէնտի մէվգը'ընը մուհաֆագա Էթմէք վէ սագըն- մագ Լիվինկսթըն իշիւն կիւճ վէ զահմէթլի պիր շէյ իտի :

Պու Եօլճըլըգտա Էօքիւզտէն տիւշիւպ փարմա- ղը գըրրլար վէ օլ պիր Էլիյլէ քէմիյի Եէրինէ գօ- տու : Չօգ կէշմէզտէն պիր արսլան օրմանտան տըշա- ղը սըշրայըպ անլէրին գօնագ Եէրինէ հիւճում Էթտի- յինտէ Լիվինկսթըն ըէվօլվէրիլէ աթէշ Էտէրէք' ճան-

վերի դորգուտույ դաշրբար, Գաղաթ բեվօլվերին սար-
սընթըսընտան փարմաղը թէքրար գըրըլտշ,
Լիվինկսթըն պիր տէֆ'ա տա եավրուսընը օթլաթ,
մսդտա օլսն աղղըն պիր քէրքէտէնի (ռնգեղջիւր) պի-
հուզուր էթտիյինտէն անտէն 'էօմրիւնիւ գուրթարմադ
իւզրէ գաշմաղա վէ սագլանմաղա մէճպուր օլտու:վան,
շի ճանվէր, Լիվինկսթընը պուլմատըղընտա պիւթիւն
գուլվէթիյլէ հիւճում էտիսլ' անըն արապասընըն թէ-
քէրլէքլէրինի պուլնուղընըն պիր միւհլիք տարպէ-
սիյլէ փարչա փարչա էթտի: (Բէրքէտէնին պու տար-
պէսիյլէ պիր ֆիլի պիլէ էօլտիւրտիւյիւ բիվայէթ
օլունուր:)

Լիվինկսթըն պիւթիւն պու էսնատէ քէնտի եօլը
իւզերինտէ բասթ կէլտիյի գապիլէլէր իլէ տօսթ օլուր
իտի: Անըն մէրտանէ շէճա'աթը, նէճիպ թապի'աթը,
տէրին հիւսն ի թէվէճճիւհիւ, իսթիգամէթ վէ համի-
յէթլէ մէմուլ միւրիւվվէթքեար կէօզլէրի, անտէն
գօրգաճագ պիր շէ: պուլունմատըղընտա տա'իւր եէրլի-
լէրէ տէրհալ գանա'աթ պախշ էտէր իտի: Անըն պիր
թապիպ մագամընտա մալիք պուլունտըղը մէհարէթ,
խալզըն անա սիհրպագ նամընը վէրմէսինէ սէպէպ
օլուպ' ուզագտան եագընտան զէնճի խասթալար խաս-
թալըգլարընտան շիֆաեապ օլմագ իշիւն արապասընըն
էթրաֆընա պիրիքիլլէր իտի: Հաթթա պա'զըլարը
անըն էօլիւ քիմսէլէոի պիլէ տիրիլթտիյինի սէօյլէր-
լէր իտի:

Պունտան մա'տա ինսանլարըն գալպինի ճէլպլ էթ-
մէք խուսուսընտա փէք 'աճա'իպ պիր խասսիյէթէ
մալիք իտի: Եէրլիլէր պունըն սէպէպինի տէրք էթմէյէ
գատըր տէյիլ իտիլէր իսէ տէ, Թրանսվալ Պօէրլէրինտէն
պա'զըլարը կիպի քէնտիլէրինի վուրուպ էօլտիւրմէք,
սըղըրլարընը զասպ էթմէք վէ էվլատլարընը պիլա իւն:

րէթ չալըշտըրմագ իշիւն կէմէմիշ օլտըղընը չապուգ
կէօրտիւլէր :

Պուպէ իսմինտէ պիր գապիլէ րէ''իսի քէնտի էքին-
լէրի իշիւն սու սըգընթըսը չէքէր իտի : Հէր պիր գա-
պիլէնին՝ սու իսթէնիլտիյի վազըթ եաղմուր եաղտըր-
մագ գուտրէթինէ մալիք զանն էտիլէն պիր էֆսուն-
ճըսը վար իտի : Ֆագաթ Լիվինկսթըն սիհրպազլըգտան
տահա մուհագգագ պիր եօլ կէօսթէրտի . եա'նի կիտիպ
ըրմագտան քէօյլէրինէ գատար պիր խէնտէգ գազմալա-
ըր իշիւն պիւթիւն գապիլէյի գանտըրտը : Պէօյլէճէ
քէօյլիւլէրի գահթտան գուրթարարագ անլէրին մու-
հապպէթինի վէ րի'այէթինի գազանտը :

Պուպէնին սիհրպազլըղա ինանմասը սօնրա քէնտի
էօլիւմիւնէ սէպէպ օլտու : Անըն էֆսունճըսը պա'ղը
քէօքլէր իսթի'մալ էտէրէք պարութըն իշինտէն շէյ-
թանը չըգարապիլիրիմ տէյու եէմին էթմիշ իտի : Զէ-
վալը ատէմ սաֆտէրունլըգլէ 'ամէլիյաթը կէօշմէք
իշիւն կիթտի , վէ իքիսի տէ պարութըն փաթլամա-
սըյլէ փարա փարչա օլտըլար :

Նիհայէթ ուզուն վազըթ պէքլէտիքտէն սօնրա Շիր-
քէթին միւտիրլէրի թարաֆընտան պիր եէնի միսիօնէրլիք
մէրքէզի թէ''սիս էթմէսի Լիվինկսթընա էմր օլունտը :
Քուրուժանտան 250 միլ ուզագտա շիմալա տօղրու պու-
լունան Մապօցատա սաքին օլան : պիր միսիօնէր պիրա-
տէրին մու'ավէնէթիյլէ քէնտիսի իշիւն քէնտի մէսա-
րիֆիյլէ պիր էվ եափմաղա մէճպուր իտի . լաքին քէնտի
վարիտաթը սէնէտէ անճագ 100 ինկիլ լիրասը օլտըղըն-
տան՝ էվի քէնտի էլլէրիյլէ պինա էթտի :

Ֆագաթ պիր գազա գուհուրըյլէ տէյիլ եալընըզ
իշի թէ''իսի օլունտը , իլլա գօլը միւտաէթ ի 'էօմ-
րիւնտէ պիթապ գալտը : Պիր կիւն պիր արսլան քէօյիւն
գուրպինտէ պիր գօյուն սիւրիւսիւնէ հիւճում էտիպլ՝

սաղտան սօլտան գօլունլարը Էօլտիւրմէյէ պաշլատը : Ճանվերի էթրաֆընը ալմալարը իշիւն եերիւլերի ճէսա-
րէթլէնտիրմէք մագսէտիյլէ Լիվինկսթըն տըշարը չըգտը :
Փագաթ չըգար չըգմազ , արսլան անխտէ քէնտիսինի
թա'գիպ էտէնլերին իշինտէն կէշիպ՝ Լիվինկսթընըն իւ-
զերինէ հիւճումլէ պաշընա պիր փէնչէ վուրարագ՝ անը
եերէ տէվիրտիքտէն սօնրա անըն գօլունըն քէմիյինի
չիյնէմէյէ պաշլատը : Մէպալվէ իսմինտէ անըն սատըգ
խըտմէթճիլերինտէն պիրի ճանվերի էֆէնտիսինտէն ա-
յըրար իսէ տէ , արսլան սոնա հիւճում էթտի , ֆա-
գաթ ճանվեր ալտըղը հարսլար սէպէպինտէն Էօլիւպ՝
Մէպալվէ գուրթուլտու :

Լիվինկսթըն գօլու էյիլէշիւճէ էվինի իթմամ էթ-
տի , վէ Գուրամանտան օլտն Մէյրի Մաֆըթ իլէ թէզէվ-
վիւճ էտէրէք օրատա սաքին օլտու : Ձէվճ վէ զէվճէ
պիրլիքտէ քէնտի իշլերինտէ Էօյլէ մուվաֆֆագ օլտը-
լար քի , Լիվինկսթընըն պա'ղը միսիօնէր ըէֆիգլերինին
հասէտի ույանըպ՝ Շիրքէթին Լօնտրատաքի միւտիրլերի-
նէ խօշ կէօրիւնմէք իշիւն քէնտի իշինի ասըլ հագի-
գաթտան զիյատէ կէօսթերիյօր տէյու Լիվինկսթըն 'ա-
լէյհինտէ թէշէքքի էյլէտիլեր :

Լիվինկսթըն իշտաշլարընըն հասէտլերինէ հէտէֆ
օլմագտան իսէ Մապօցալը թէրք էթտի , վէ շիմալա
տօղրու 40¹/₂միլ մէսաֆէտէ պուլունան Սէշէլէ իսմինտէ
պիր գապիլէ ըէ'' իսինին տիյարընա կիթտի , վէ օրատա
Չօնվան նամ մահալտէ , պէօյիւք զայրէթ վէ մէսարիֆլէ
եէնի պիր միսիօնէր խանէսի պինա էթտի : Լաքին
Չօնվանտա սու օլ գատար ազ պուլունուր իտի քի
Լիվինկսթըն շիմալա տօղրու Գօլօպէնկէ քէնտիսի իլէ
կիթմէյէ Սէշէլէ խալգընը գանաըրտը : Պուրատա , իւ-
շիւնճիւ տէֆ'ա օլարագ , քէնտի էլիլէ պիր խանէ պինա
էթտիյսէ տէ , օրատա չօշ սէնէլէր սաքին օլմատը :
Անըն պէօյիւք ֆիքրի տա'' իմա Աֆրիգանըն ըէֆահ Ը

ԱՐՍԼԱՆԸՆ ՇԻՒՃՈՒՄԸ

հալը իւզերինէ տիւշիւնիւր իտի, վէ օլ զէմանլարտա
իճրա օլունան միսիօնէրլիք ուսուլլարը հագգընտա ի-
մանը զա'իֆլէնիւր իտի:

Շիմտի, խրիսթիյան մուհաճիրլէրին կէլիւ պէրլիլէ-
րէ մուֆիտ սան'աթլար էօյրէթմէլէրի վէ անլէրին նա-
սըլ տահա էյի իմրար ը 'էօմր էյլէմէք կերէք իտիյինի
պիզզաթ քէնտի հայաթլարըլէ կէօսթէրմէլէրի էն էյի
եօլ օլտըղընա գանմըշ իտի:

Անմա քէնտիսին թասմիմ էյլէտիյի իւք քիւշիւք
մուհաճէրէթի նէրէտէ թէշքիլ էթմէլի իտի: Քօլօպէնիին
շարգ թարաֆընտա թրանսվալ, վէ էսիւր ախզ ու ի'-
թասընա գարշը քէնտի սայ' ու դայրէթլէրինաէն տօլալը
քէնտիսինէ տա''իմա թէհտիտամիզ սէօզլէր կէօնտէրէն
Պօէրլէր պուլունուր իտի: Քէնտիսինին շիմալ վէ դարպ
թարաֆլարընտա իսէ գուրու վէ իսսիզ Քալահարի նամ
չէօլ վար իտի: Չէօլիւն էօթէսինտէ պէօյիւք պիւր կէօլ
պուլունտըղը հագգընտա երլիլէրտէն պա'զը բիվա-
յէթ իշիթմիշ իտի: Օրատա քէնտի մազսէտինէ միւ-
նասիպ պիւր եէր պուլապիլիւր իտիյսէ տէ' արապա-
լար, սըղըրլար, եէրլի խըտմէթքեարլար վէ չէօլիւն իւ-
զէրինտէն եօլճըլըգ էթմէյէ կերէք օլան շէյլէր իչիւն
լաղըմ օլան ագչէյի թէսվիյէ էթմէյէ դայրի մուգթէ-
տիւր իտի: Չաթէն էվ ինչասը քէնտի գուվվէ ի մալի-
յէսինտէն եօգարը իտի: Իմտի նէ' եափմադ կերէք իտի:

Մէս''էլէ քէնտիսինէ միւսա'իտ սուրէթտէ գարար-
կէր օլտու: Ճէնուպի Աֆրիգատա պիւր գաչ քէրէ
րրի հայվանլար ավընա չըգմըշ վէ չօգ տէֆ'ա Լիվինկա-
թընըն օլ տիյար վէ տիյարըն լիսանը հագգընտա
վէրտիյի մա'լիւթատան իսթիֆատէ էթմիշ օ-
լան Ուիլհըմ Օզուէլ իամինտէ պիւր ինկիլզ վար իտի,
վէ անըն սէխտվէթի սայէսինտէ մէս''էլէ Լիվինկաթընա
միւսա'իտ սուրէթտէ հալլ էտիլտի: Օզուէլ դա-

Թէն նեճիպ թապի'աթլը, ճէսուր վէ խօտպինլիքտէն
'արի պիրիսի օլարագ իլք կէօրիւշմէլէրինտէն պէրի
լիվինկսթընըն սըգը պիր տօսթու օլմուշ իտի, վէ սէյ-
եահաթըն մէսարիֆինի քէնտի քիսէսինտէն թէսվիյէ
էթմէյի թէքլիֆ էթտի: Լիվինկսթըն անըն պու խայր-
խահլըղընտան տօլայը ֆէվզ էլ 'ատէ սէվինտի: Վէ 1849
Մալիս 27տէ քեաշիֆլէր պէօլիւյիւ ֆօլօպէնկտէն եօլա
րէվան օլտու: Քէնտիլէրի իլէ սէքսէն էօքիւզ, եիրմի
աթ վէ եիրմիպէշ գատար եէրլիլէր վար իտի: Վէ
պիր արապա, պիր չիֆթ էօքիւզիւ իլէ թագրիպէն
125 ինկլիզ լիրասը գըյմէթինտէ օլտըղը տէրխա-
թըր օլուհտըգտա, Օզուէլին 'ալիճէնապլըղը հագգընտա
պիր թասավվուր ալընա պիլիր:

Պ Ա Պ 3

ՔԱԼԱՀԱՐԻ ՆԱՄ ԶԵՕԼԻԻՆ ԷՕԹԵՍԻՆՏԷ

1850 սէնէսինտէն էվվէլ նէշր օլուհան Աֆրիգա
խարիթալարընա 'տիֆը նազար էտիլտիքտէ՝ Աֆրիգա
գարա գըթ'ասընըն մէրքէզի հագգընտա նէ՝ գատար ազ
մա'յիւմաթ պուլլուհտըղը միւշահէտէ էտիլիր: Սահիլին
պիւթիւն էթրաֆընտա պիր գաշ եիւզ միլ մէսաֆէտէ
միլ թէ'ատտիտ իսմլէր վար իտիյսէ տէ՝ մէրքէզի սան-
քի պէյազ պըրագըլմըշ իտի: Զօգլար Սահարա թէսմիյէ
օլուհան Պէօլիւք Զէօլ շիմալտան ճէնուպէ տօղրու
Քալահարի Զէօլիւնէ գատար եայըլըր զանընտա իտի-
լէր իսէ տէ, անլէրտէն տահա զիյատէ զէքի օլան քիմ-
սէլէր նիլ, Քօնկօ վէ Զամպէզի նէհրլէրինին իչինէ
ազան օլ տէհէթամիզ սույուհ իւզէրինէ տիւշիւնէրէք՝
պու կիպիճէսիմ նէհրլէրէ սու թէտարիք էթմէք իչիւն

էփէյի վասի՝ ըրմագլարը, օրմանլարը վէ թէփէլէրի
օլան պիր եէր պուլլունմագ կէրէք իտիյինի պիլա թէրէտ-
տիւտ պէյան էտէրլէր իտի :

Պու եէնի տիյարա իլք տէֆ'ա այագ պասան էնէ-
պիլէր օլմագ շէտիտ իւմիտի վէ անըն սէքէնէսինէ 'էօմ-
րիւ նա'որլ տահա էյի կէչիրմէք ուսուլընը էօրէթմէք
ա'լա արզուսըյլա Օզուէլ վէ Լիվինկսթըն Քալահարինին
միւշքիլաթ ու թէչիքէլէրինէ կէօյիւս վէրտիլէր: Օզուէլ
քեաշիֆլէր պէօլիւյիւնիւն միւտիրի օլուպ' անլէրին
եէյէճէյի էթի ավլայարագ թէտարիք էթմէք միւշքիւ
վէ օսանտըրընը իշ անըն քէսքին կէօզիւնտէն, սաքին
պաշընտան վէ մուվաֆֆագ էլինտէն մէ'մուլ օլունուր
իտի : Լիվինկսթըն իսէ թէրճէման վէ մէվատտը 'իւմիյէ
միւթէճէսսիսի օլուպ' քեաշիֆլէր պէօլիւյիւ եէրլիլէրին
տօսթըրընը դազանմագ խուսուսընտա անըն 'աճա' իպ
գուտրէթինէ կիւվէնիրլէր իտի :

Անլէր Քօլօպէնկտէն շիմալի շարգ իսթիգամէթիյլէ
կիթմէք իւզրէ եօլա չըգտրլար : Կիթտիքլէրի իլք 120
միլ եօլ էվվէլտէն կէչմիշ օլտըզլարը պիր տիյար իչինտէ
պուլլունուր իտի : Անտէն սօնրա շիմալա, չէօլէ տօղրու
տէօնտիւլէր, վէ պու Նօգթատան էօթէտէ էօնլէրինտէ
պուլլունան եէրլէր հագգընտա պիր շէյ պիլմէզլէր իտի :
Անլէր իլէ պուլլունան եէրլիլէրտէն պիրիսի չօգ սէնէլէր
ազտէմ պուրստան կէչմիշ օլուպ' եօլը տէրխաթըր
էտէպիլիր տէյու զանն էտիյօր իտիյսէ տէ, անըն
գուվվէ ի հաֆըզէսինին չօգ տօնուգ օլտըղը մէյտանա
չըգտր :

Անլէր պու ատէմին գըլաղուզլըղըյլէ Սէրօթլի գու-
յուլարընըն եանընա, չէօլիւն քէնարընա, կէլտիլէր վէ
օլ եէրին գումըրգ իչինտէ քիւշիւք աղաճլարլէ մուհաթ
պիր տէրէ օլտըղընը կէօրտիւլէր : Ֆագաթ պու տէրէտէ
զանն էտէրսին պիր քէրքէտէնին գումտա եուվարլան-

մատրնական հասրը օլմուշ պա'ղը քիւշիւք չուգուրլար
պուլուշուպ' չուգուրլարտան պիրիսինին իշինտէ պիր
ազ սու վար իտի :

Օգուել հէման ատէմլէրին պիր գըսմընա պելլէր վէ
գարա Թօսպաղըսը գապուգլարըլէ պու չուգուրլարը
տէրինէթմէք իշիւն չալըշմագլըղը էմը էթսիյսէ տէ ,
ագչամ իւսթէ կէլտի , վէ հէր պիր պարկիրէ անճագ
պիր իքի եուտուամ տիւշէճէք գատար սու չըգտը : Ան-
լէրին գըլաղուղը եթմըշ միլ եօլճըլըգտան սօնրա սու
իշիւն սօն ֆուրսաթլարը պու օլտըղընը սէօյլէտի :
Իմտի Օգուել արգալարընտա պրագտըղլարը սույու պօլ
օլան էն եագըն մահալէ էօքիւղլէրի կէրի կէօնտէրտի :
Զէվալը հայվանլար պէօյիւրէրէք վէ ինլէյէրէք 25 միլ
եօլ կէրի կիթտիլէր , վէ էնճամ սուսըղլըգտան տօգ-
սան ալթը սա'աթ իզթիրապ չէքտիքտէն սօնրա րա-
հաթլանտըլար :

'Այնի վագըթտա Սէրօթլի չուգուրլարընտան
տէօրտիւ 8 այագ տէրինլիյինտէ գաղըլտը , վէ օլ գատար
պօլ սու չըգտը քի' Օգուել էօքիւղլէրի կէթիրթտի : Էօ-
քիւղլէր կէլտիքլէրինտէ , անլէրէ տէրհալ սու վէրիլտի
վէ արապալարա գօչուլարագ չէօլէ տօղրու կէօնտէրիլ-
տիլէր : Սըճագ փէք շիտտէթլի իտի , վէ արապալարըն
թէքէրլէքլէրի եումչագ գումուշ իշինէ օլ գատար տէ-
րինէ պաթարլար իտի քի' հայվանլար սօն տէրէճէ կիւճ-
լիւքլէ արապալարը կիւն պաթանա գատար անճագ ալթը
միլ չէքէ պիլտիլէր : Փէրտասը կիւն սուսըղ 19 միլ եիւ-
րիւտիւլէր : Իւշիւնճիւ կիւնտէ պու գուվվէթլի հայ-
վանլար պիր տամլա պիլէ սու իշմէմիշ օլտըղլարը հալ-
տէ չէտիտ սըճագտա 19 սա'աթ մէշագգաթ չէքտիլէր :

Օ կէճէ քեաշիֆլէր պէօյիւլիւնիւն գըլաղուղ-
լարը իշիւն ֆէնտ պիր կէճէ իտի : Շիմտի անլէր Սէ-
րօթլիտէն' սա'աթտա անճագ 2 միլ իլէրիլէյէրէք 44 միլ

եօլ գաթ՝ էթմիչլէր իտի , վէ գըլաղուզ՝ չէօլիւն Պուշման-
լարընըն Մաքօքօնիեանի տէաթլէրի պիր մահալտէ ,
իքինճի սուլա մուվասէլէթ էթմէք իչիւն , տահա 30
միլ կիթմէք լազըմ օլտըղընը պէյան էյլէտի :

Էօքիւզլէր Եօրղունլըզ վէ սուսըզըզտան գուվ-
վէթաէն տիւշմիւշ օլուպ՝ պիւթիւն կէճէ եաթտըլար
վէ սու իչիւն սահիպլէրինէ չիքեայէթ էտէրճէսինէ
անլէրին եիւզլէրինէ գարչը ինլէրլէր իտի : Էօնլէրինտէ
նէ պուլունտըղընը եախօտ տօղրու իսթիգամէթտէ պու-
լունուպ պուլունմատըզլարընը քիմսէ մուհագգագ պիւ-
մէզ իտի : Մուվաֆֆազըյէթտէն իսէ մուվաֆֆազըյէթ-
սիզլիքլէրի տահա զիյատէ ինթիմալ կէօրիւնիւյօր իտի :

Փագաթ մէ՝ յուսիյէթ տէնիլէն շէյ Օզուել վէ Լի-
վինկսթըն իչիւն տէիլ իտի : Սէնէրին իւք նիշանէսի
կէօրիւնտիւլիւնտէ Մաքօքօնիեանի թէճրիպէ իլէ պուլ-
մագ իչիւն պարկիրլէրի գըլաղուզլար իլէ պէրապէր
էօնտէն կէօնտէրտիլէր : Ատէմլէր պարկիրլէր իլէ պէրա-
պէր սալիմէն օլ տիյարտան կէչիպ՝ եօլտա ալճըլըզ է-
տէպիւրլէր իտի :

Օզուելին վէ Լիվինկսթընըն մագսէտի էօքիւզլէրին
կիտէ պիւտիյի գատար արապալարըյլէ անլէրի թա՛գիպ
էթմէք , վէ սօնրա եիւքլէրի օլմագսըզըն անլէրտէն
չօղու սուլա եէթիչէպիլիլէր իւմիտիյլէ , էօքիւզլէրի
պարկիրլէրին իզլէրի իւզլէրինէ գօյ վէրմէք իտի :

Եօլա չըզմալարընտան եարըմ սա՛աթ սօնրա արա-
պալար քիւշիւք պիր օքման իչինտէն կէչիպ՝ օրատա
տուրմագտա օլան պարկիրլէրէ եէթիչտիլէր : Հէր քէս ,
Սո՛ւ մը , սո՛ւ մը , տէյու սիւ՛ալ էտէր իտիյսէ տէ ,
անլէր իչիւն պէօյլէ պիր պախթիյարլըզ եօզ իտի : Գը-
լաղուզ եօլընը զալպ էթմիչ իտի :

Եօրղուն էօքիւզլէր չապուզ միւզթարըպ օլուպ՝
սալլանմաղա պաշլատըլար , վէ պօյուլտուրուզլարըն-
տան չըգարըլարագ րահաթլանսընչար տէյու սալը վէ-

բիւտիլէր : Օ սրբաւոր գըլաղուզլար նէ եաւիաճագլարը
հագգընտա իսթիշարէ էթտիլէր : Այնի վագըթտա եէր-
ւիլէր օրմանլըգտա սու պուլմագ մագսէտիյլէ չալըշմագ
իշիւն տաղըլտըլար : Վէ իշթէ անլէրտէն պիրի պիր գուր-
պաղընըն քէսքին սէսինի իշիթտի : Թաթլը պիր մուսիգի
սէսի անըն գուլաղընա պու գուրպաղընըն սէսինտէն
տահա խօշ կէլէմէզ իտի , զիրա գուրպաղընըն պուլուլն-
տըղը եէրին եագընլարընտա մութլագա սու պուլուլնուր :
Օ կէրի գօշուպ պիր պաթագլըզ պուլտըղընը խապէր
վէրտի : Եօրղուլն վէ թագաթլարը գալմամըշ էօքիւզլէր
թէքրար գօշուլտըլար : Հավատա սու հիսսի զանն էտէրսին
անլէրէ եէնի հայաթ վէրտի , վէ իքի միլ սիւր'աթլէ կիթ-
տիքտէն սօնրա իշիպ սուսըղլըզլարընը տէֆ' էյլէտիլէր :

Շիմտիլիք քեաշիֆլէր պէօլիւյիւ գուրթուլմուշ
իտի : Վէ պաթագլըզա րասթ կէլմէլէրի անլէր իշիւն
խայրլը օլտու : Պիրինճի վէ իւշիւնճիւ կիւնլէրտէ
եէրի գագմագլէ սու պուլմագա մուվաֆֆագ օլտը-
լար իսէ տէ , Մաքօքօնիեանիյէ մուվասէլէթ էթմէյէ
տէօրթ կիւն տահա լաղըմ իտի : Պուշմանլարըն Մաքօ-
քուլնկ տէտիքլէրի «գուլմ նէհր»ինտէ պուլուլնտըզլարը
կէօրիւնտիւ : Լնլէրին այագլարը ալթընտան , տէրին-
տէն , սալեանկէօզ եիւրիւյիւշիւ կիպի եավաշ եավաշ
տա'իւմա սու ագար իտի : Պու սէյէլանըն նէրէտէն
նէշ'էթ էթտիյինի պուլմագ' չօգտան պէրի գուրուլմըշ
էսքի պիր ըրմաղըն տիպինի պուլմագ եօլըյլէ միւլմքին
իտի : Օ պա'զէն եալըն քիրէճ թաշլարը եախօտ գուլմ
թէփէլէրի արասընտան կէշէր , պա'զէն տախի տիւզ պիր
օվատա նապէտիտ օլուր իտի : Զօգ ազ եէրլէրտէ սույա
եէթիշէն էփէյի տէրինճէ գուլմ չուգուրլարը պուլուլ-
նուր իտի : Վէ պուրատա Մաքօքօնիեանիտէ կէօրիւն-
տիւյիւ կիպի պաթագլըզլար թէշէքքիւլ էտէրլէր եախօտ
պօլ սու կէօրիւնիւր իտի : Եօգսա սու նիշանէսի պուլուլն-

մազ իտի : Լաքին Պուշմանլար , գուժըն իչինէ ուզուէն
պիր գամըշ սօգուպ՝ էմմէքլէ սուսըզլըզլարընը կէչիքմէյէ
քեաֆի սու էլտէ էտէպիլիրլէր իտի :

Գեաշիֆլէր պէօլիւլիւ շիմտի պու ըրմաղը թա՝ -
գիպ էթմէյէ ճէհտ էտիյօրլար իտի , ֆագաթ չապուգ
անը դայպ էտիպ՝ իքի կիւն սուսըզ գալտըլար : Սօնրա
անը պուլուպ՝ ըրմագ պիր աթագլըզտա նապէտիտ
օլունճայա գատար պիր տէֆ՝ա տահա անը թա՝գիպ
էթտիլէր : Պու նօգթա իւզէրինտէ անլէրին գըլաղուզը
թէքրար եանըլըպ՝ անլէր եօլտան սափարագ իւշ կիւն
սուսըզ օլարագ միլլէրճէ եօլճըլըգ էթտիլէր : Պուրատա
պախթ անլէրէ եինէ թէպէսսիւմ էտիպ՝ Օզուէլին գար-
թալ կէօզլէրի սըգ օրմանլըզտա կէզինէն պիր Պուշման
գարըսը կէօրտիւ : Գօշտու վէ անը թութտու , վէ Պուշ-
ման գարըսը պիր գաշ պօնճուզլարա պէտէլ անլէրի
պիր սու տէլիյինէ գըլաղուզլատը :

Վէ անլէր շիմտի պիր գարընճա եուվասը թէփէ-
սինտէն ուզագտա եէնի վէ մահսուլտար պիր տիյար
կէօրէպիլիրլէր իտի : Անըն էօթէսինտէ գօյու պիր տիւ-
ման չըգըյօր իտի : Պէօյիւք կէօլիւն քէնարընտա գա-
մըշլար եանըյօր գանն էտէրէք օրայա տօղրու սէվգ
օլունտըլար :

Պիր գաշ կիւն սօնրա տախի նակեան սըգ պիր օր-
ման իչինտէն կէնիշ վէ տէրին պիր նէհրէ մուվա-
սէլէթ էտիպ՝ անըն գըյըսընտա պուլուլունան եէրլիլէր-
տէն էէհրին՝ 250 միլ ուզագտա պուլուլունան պէօյիւք
նկամի կէօլիւլնտէն ագտըղը հագգընտա մա՝լիւմաթ ալ-
տըլար : Վագըթ Յուլիս 4 օլուպ՝ մէվսիմին սօնը իտի ,
լաքին օն իքի կիւն տահա արապալարընը , թա էօ-
քիւզլէր թագաթլարը գալմայընճայա գատար , գօր իլէ
սիւրտիւլէր , անտէն սօնրա Օզուէլ վէ Լիվինկսթըն
էօքիւզլէրին էն միւնասիպլէրինտէն պիր չիֆթինի խա-

Ֆիֆ պիւր արապայա գօշուպ՝ պիւր աղ տահա իւնքի
կիթտիւնէր։ Կէօլէ եազլաշտըզճա օրման տահա զիյատէ
սըզլաշըր իտի, վէ պէշ միւ եէր իւզէրինտէ արապայա
եօլ աշմագ իշիւն, եիւզտէն զիյատէ քիւշիւք աղաճ-
լար քէտտիւնէր։ Նիհայէթ քէնտիւնէրի իւն Քօլօպէնկ
արասընտա տօգուզ հաֆթա զարֆընտա 600 միւ գաթ՝ լէ
Յուլիս 28 տէ Նկամի կէօլիւնէ մուվասէլէթ էյլէտիւնէր։

Զուկատան էօթէտէ օրմանլար վէ օվալարտան
'իպարէթ մահսուլտար պիւր տիյար վար իտիյսէ տէ
անա վասըլ օլմագտա տիւշար օլտըզլարը մուվաֆֆա-
գըյլէթսիզլիք պու քէշֆլէրինտէն տօլայը հիսս էյլէ-
տիքլէրի սէվինճին եարըսընը էքսիլէթտի։ Լիվինկսթըն
թիմսահլարտան 'էօմրիւնէ իսապէթ էտէպիլէճէք թէհյի-
քէյի կէօզէ ալարագ՝ պիւր սալ եափմագ իշիւն սուտա
սա՝աթլարճա չալըշտը իսէ տէ, մուվաֆֆ աղ օլմատը-
ղընտան արապալարընը սույըն օլ պիւր թարաֆընա կէ-
շիրէմէզլէր իտի։

Կէրի տէօնմէյէ մէճպուր օլտըլար։ Լիվինկսթըն
Քօլօպէնկէ վէ Օզուէլ ինկիլթէրայա 'ավտէթ էթտի-
լէր։ Փագաթ էրթէսի սէնէ թէքրար կէլմէք իշիւն
թէտպիւրլէր եափտըլար, վէ Օզուէլ պիւր գայըզ կէթիւ-
մէյի վա՝տ էթտի։

Լաքին էրթէսի սէնէտէ անլէրին փլանը մուվաֆ-
ֆագըյլէթ պուլմատը։ Օզուէլ կէճիքտիյի իշիւն Լիվինկս-
թըն եալընըզճա եօլա չըգտը։ Զէվճէսինի վէ էվլատ-
լարընը պէրապէր ալարագ՝ չէօլիւն միւշքիլաթընա
րազմէն սալիմէն Զուկայա վէ Նկամի կէօլիւնէ մու-
վասէլէթ էթտիլէր։ Պուրատա էվլատլարը հիւմմայա
թութուլտըղընտան կէրի տէօնմէյէ մէճպուր օլտու։
Կէրի տէօնտիւլիւնտէ, եօլտա Օզուէլէ րասթ կէլտի։
Օզուէլ Լիվինկսթընտան սնճագ պիւր գաշ հաֆթա
սօնրա եօլա չըգմըշ իտի։

Օ սէնէ հիշ պիր շէյ եափամագ միւմքին օլմատր իոն
տէ, 1851 տէ պու իքի պէօյիւք զաթլաշ, Միսիո
Լիվինկսթընը վէ էվլատլարընը պէրապէր ալարադ,
թէքրար Բալահարի Չէօլիւնտէն կէշտիլէր: Պու տէֆ'ա
Օզուէլ էքսէրիյա պաշգալար իչիւն իսրազ էյլէտիյի
ղայր ի խօտպինանէ տիգգաթ ու ինթիմամըյլէ, պիր
կիւն էվվէլ էօնտէն կիտիպ գուլուլարը գազտը, վէ
պէօյլէճէ քեաշիֆլէր պէօլիւյիւնիւն պապը ա'ղալարը
թէ''իսիրտէն վէ սուսըզլըգոան գուլթուլտըլար:

Անլէր սէլամէթլէ Զուկատան կէշտիլէր, վէ ըր-
մագտան ըրմաղա կէշէրէք, մէյվէլէրի, չիշէքլէրի վէ
սիւրիւլէրի օլան կիւզէլ պիր տիյարա, Լինիեանթէ-
տէն 400 միլ մէսաֆէտէ պուլուլնան Զօպի ըրմաղը իւ-
զէրիւտէ պիր նօգթսոյա, կէշտիլէր: Լինիեանթէ Մաք-
օլօ գապիլէսինին մէրքէզի տիր, վէ անլէրին 'ապիլ
վէ գուվվէթլի գապիլէ ըէ''իսի եօլճըլարը իսթիգպալ
էթմէլէ շիթապ էյլէտի: Պու ասէմ իւք տէֆ'ա օլա-
րագ պէյազ ասէմլէր կէօրտիւյիւնտէ պիւսպիւթիւն
շաշըս գալտը իսէ տէ, Լիվինկսթընըն խուլգի
միւրիւվվէթի անը տէրհալ թէսքին էթտի, վէ անտէն
սօնրա հիշ պիր քիմսէ անլէրէ եարտըմ էթմէքտէ՝ պու
գապիլէ ըէ''իսինտէն զիյատէ պիր շէյ եափամագ իտի:
Սէպիթուլանի իսմինտէ օլան պու գապիլէ ըէ''իսի քէն-
տի հուտուտը տախիլինտէ վէ օլ ճիվարտա պուլուլ-
նան տիյար հազգընտա պիլտիյինին ճիւմլէսինի թա'րիֆ
էյլէտի: Ուզագտա, շիմալի զարպ թարաֆընտա, սաքին
օլան պիր գապիլէ ըէ''իսինէ՝ քէնտիւլինին հէտիյէ կէօն-
տէրտիյի պիր էօքիւզիւ անըն ի'ատէ էտիպ տէ էօքիւզ
եէրէնէ եէմէք իչիւն պիր ասէմ կէօնտէրմէսինի թալէպ
էթտիլինի, վէ շարգտան, Փորթուկիզլէր թարաֆըն-
տան, զէնճի մուրախխապալարըն էսիրլէր իլէ միւպատէլէ
իչիւն պասմա պէզլէր, պօնճուլար վէ թիւֆէնըլէր
իլէ կէլտիքլէրինի հիքեայէ էթտի:

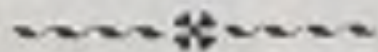
Գապիլէ ըէ''իսի պէյազ տօսթլարընը Լինիեանթէ-
 տէն օն կիւնլիւք ուզագտա պուլունան Սէշէքէ նամ
 ճէսիմ նէհրէ կէօթիւրէճէյինի վա'տ էթտի : Պու նէհր
 հագգընտա , տիք պիր գայա իւզէրինտէն տիւմանլէ
 վէ միլլէրճէ ուզագտան իշիտիլէն կիւրլէմէյլէ պիր
 բախնէյէ տիւշտիւյիւ բիվայէթ օլունուր իտի : Հայըֆ
 քի Օղուէլին՝ ֆիքըճէ վէ ախլագճա պիր ճէնթըլմէն
 թէսմիյէ էթտիյի պու նէճիպ գապիլէ ըէ''իսի պիր գաչ
 կիւն սօնրա ազճիյէր իւֆիւնէթինտէն վէֆաթ էթտի :
 Փագաթ անրն գապիլէսի քէնտի ըէ''իսլէրէինին քեա-
 շիֆլէր պէօլիւյիւնէ էթտիյի վա'տլարըն քեաֆֆէսի-
 նի իճրա էթտիլէր : Իքի տօսթլար Միսիա Լիվինկսթընը
 արապալար իլէ գօնազ եէրլէրինտէ պրագըպ գայըգլէ
 Լինիեանթէյէ վէ անտէն աթա բաքիպէն Սէշէքէլէրէ
 կիթտիլէր :

Ճիլվագը՝ պուրշատա 'ազիմ պիր նէհր կէօրտիւլէր
 վէ անրն պէօլիւք Զամպէզի օլտըղը անլաշըլտը : Փա-
 գաթ շէլլալէ չօդ ուզագ տըր տէնիլտի , վէ սէնէնին
 մէվսիմի տախի վէք կէճ օլտըղընտան թէքրար էվէ
 տօղրու 'ավտէթ էթտիլէր :

Կէրիյէ 'ավտէթ էթտիքլէրինտէ եօլտա եէնի չօդ
 փլանլար թէրթիպ օլունտու : Անլէր ալչագ վէ զալիմ
 պէյազլարըն տօգուզար զուրուշա էսիրլէր սաթուն ալ-
 տըզլարը պիր տիյարըն թամմ ճէնուպի հուտուտը իւ-
 զէրինտէ պուլունուրլար իտի : Եկէր անլէր պու տիյարա
 կէօթիւրէն էյի պիր եօլ պուլապիլսէլէր իաի , մէշրու՝
 ախզ ու ի'թա ինսանլարըն 'էօմշլէրինին պու մէլ'ուն
 շէգավէթինէ խիթամ վէրէպիլիւր իաի : Անլէրին զաթէն
 պուլտըզլարը եօլ փէք ուզուն վէ միւշքիւ օլտըղը
 իշիւն Լիվինկսթըն ֆէրտասը սէնէ թէքրար Լինիեան-
 թէյի զիյարէթ էտիպ՝ օլ զէման սահիլէ տօղրու էն-
 մէսի միւմքին օլան պիր թարիգ պուլմագը ֆիքրի-

նէ գօտու : 'Ա' իլէսինն քէնտիսի իլէ կիթմէսի զայր ի միւմքին օլաճաղընտան , անլէրի՝ Քօլօպէնկտէ մա'րուզ գալաճագլարը թէհլիքէլէր իչինտէ պրազմագ միւլահա- զասը Քիքրինէ պէօյիւք պիր իզթիշապը մուճիպ օլուր իւթ :

Բէֆիգինն 'ալիճէնապլըղը պիր քէրրէ տախի անըն իմտատընա եէթիշտի : Օզուէլ՝ Լիվինկսթընը զէվճէսինի վէ չօճուգլարընը ինկիլթէրրայա կէօնտէրմէք իւզրէ գանտըրտը , հէմ տէ անլէրին պիւթիւն լէվազիմաթը վէ եօլ մէսարիֆի իչիւն անա փարա վէրտի : Թիւֆէնք- լէ վուրտըղը ֆիլլէրին տիշլէրիճի սաթըպ՝ անլէրին փարասընը , քէնտիլէրին եէնի արազիլէրինն ավլարըն- տան տիւշէն հիսսէ մազամընտա , տօսթուհա վէրտի :

Պ Ա Պ 4

Ս Ա Հ Ի Լ Տ Ե Ն Ս Ա Հ Ի Լ Է

Լիվինկսթըն 'ա' իլէսիննի Քէյփթաուհա կէօթիւրիւպ՝ ինկիլթէրրայա կիտէն պիր սէֆէնէյէ անլէրիսէլամէթլէ գօտու : Օլ էմեաէ Քաֆիրլէր իլէ մուհարէպէ վար իտի , վէ քէնտիսի իւմիտ Պուրուհը պէյագլարընըն քէն- տիսինէ էմնիյէթսիզլիք վէ նախօշնուտիյլէ պագտըգ- լարընը տէրհալ անլաւը : Անլէր եէրլիլէրի 'ասըլըղա թէշվիգլէ անլէրէ մու'ավէնէթ էտէրլէր՝ տէյերէք անը վէ միսիօնէրլէրի իթհամ էտիպ՝ հաթթա քէնտի եօլ- ճըլըգլարը իչիւն պարութ սաթըն ալմագտան Լիվինկս- թընը մէն՝ էթմէյէ չալըշտըլա :

Մամաֆիհ անա էմնիյէթ էտէնլէր չօգ պուլուհուհա , պուհլարտան պիրիսի տախի գրալի էհլ ի հէյ'՝էթ Մաքլիր

իտի : Լիվինկսթըն պուլուստըզը հէր հանկը մէվզը՝ը
թահգիգ էթմէք խուսուսընտա պու ատէմտէն չօգ տէրս-
լէր ալտը , վէ հէր հանկը պիր մահալըն տէն/զ սաթհըն-
տան գա'չ այազ եիւ քսէք օլտըղընը տէյէսիլմէք իւզըէպիր
ալէթի իսթի'մալ էթմէնին ուսուլընը անտէն էօյրէնտի :

Լիվինկսթըն էօքիւզլէրին թագաթսըզ օլտըղը
վէ արապա թէքէրլէքլէրինտէն պիրիսինին գըրըլաըղը
սէսլէպտէն 'ավտէթինտէ կէճ գալտը : վէ Բուրուժմանա
եէթիշտիյինտէ քէնտինին մալիք օլտըղը սօն իւանէսինի
պա'իս ի մէ'յուսիյէթ պիր հալտէ խարապ էտիլմիշ
պուլտու :

Փրէթօրիոսըն գըլաղուզլըղը թահթընտա օլթը
եիւզ Պօէրլէր Բօլօպէնկէ կէլէրէք Լիվինկսթընըն իա-
նէօինտէ պուլուստան հէր շէլի կէօթիւրիւպ' պագը գա-
լանլարընը տաիսի գըրըլ փարչա փարչա էթմիշլէր իտի :
Հաթթա անըն զիգըյմէթ րուզնամէ մէճմու'ասը վէ
մուխթիթլէրինին եափրագլարը երրթըլըպ ըիւզկեար-
լարա աթըլմըշ իտի : Պօէրլէր իլէրիյէ եերլիլէրին քէօյիւնէ
կիտէրէք , միսիօնէրլէրին սապան վէ էօյլէն 'իպատէթ-
լէրինտէ հազըր պուլուսուպ' Մէսպալվէնին վա'ղլա-
րընը տինլէտիլէր : 'Իպատէթտէն սօնրա Սէշէլէ գապիլէ
րէ'իսինէ , Ինկլիզլէրէ քէնտի տիյարը իչինտէն
կէշմէյէ միւսա'ատէ էթտիյի իչիւն քէնտիսի իլէ զավ-
ղա էթմէյէ կէլմիշ օլտըղլարընը սէօյլէտիլէր : Բէօյիւ
գուշատըպ' գուլիպէլէրի եագտըլար վէ կէօղլէրի քէօր-
լէտէն տիւման իչինտէ պիր թէփէտէ պիրիքմիշ օլան
ալթմըշ երքէք , գարը վէ չօճուզլարը թիւֆէնքլէրլէ
վուրուպ էօլտիւրտիւլէր :

Ալէվլէր սէօնտիւլիւնտէ Պօէրլէր զալիմանէ իչլէ-
րինէ խիթամ վերմէք իչիւն իչերի կիրտիլէր իսէ տէ
Սէշէլէ գարանլըգ պասանատէք անլէրի մէն' էթտի , վէ
էօլիւլէրինի սայմագ իչիւն անլէրի կէրի կէօնտէրտի

Օթուգպէջ Պօէրլէր պու ֆա''իտէսիզ զալիմիքլէրինն
պահասընը քէնտի էօլիւմլէրիյլէ թազմին էթտիլէր :
Սէչէլէ վէ քէնտի պագը գալան ատէմլէրի կէճէ-
նին զուլմէթինտէն իսթիֆատէ էտէրէք գաչըպ խէ-
լաս օլտըլար :

Լիվինկսթըն Պօէրլէրտէն իճթինապ էթմէք իչիւն
Քօլօպէնկին զարպի ճիհէթինէ կէչտի վէ չօզ միւշքի-
լաթտան սօնրա Լինիեանթէյէ մուվասէլէթ էյլէտի :
Եաղմուր մէվսիմի սէպէպինտէն ըրմագլարըն արասընտա-
քի գարայը սու պասմըչ իտի, վէ անըն էլլէրի վէ տիզ-
լէրի, գամըչլարըն իչինտէն կէչէրէք տիքէնլի օր-
մանլար արասընտա եօլ աչարքէն քէսիլիպ եարըլտը-
լար : Սէպիթուանինն օղլու Սէքէլէթու, շիմտի
Մաքօլօլօլարըն գապիլէ բէ''իսի իտի, վէ Լիվինկս-
թընը չար չապըգ օլ տէրէճէ սէվտի քի՝ անըն հապ-
գընտա, «Եէնի պիր փէտէր պուլտում» տէր իտի :
Միւթօնէր, եա'նի Լիվինկսթըն, քէնտի «Եէնի օղլուն»-
տան պիր եօլ արգատաշը իլէ լէվաղիմաթ ալարազ
Պարօցիլէր տիյարը իչինտէն պիր տօլաշտը իսէ տէ մու-
հաճէրէթէ միւնասիպ պիր մահալ պուլլամատը :

Պիւթիւն օլ տիյար պէյաղլարըն սըհէթինէ զա-
յէթ մուզիրը օլուպ՝ եէրլիլէրին հալի տախի իւմիտ-
պախշ տէյիլ իտի :

Կէօրիւնիւյէ նէզարէն թալան վէ իսթիպատա օլ
մէմլէքէթին՝ ատէթի իտի : Լիվինկսթըն պուրատա իւ-
միտսիզ սէֆալէթտէ վէ պաղլը օլտըղլարը զէնճիլլէր ալ-
թընտա եիւրիւյէրէք կիտէն պիր տիզի էսիլլէրի՝ էօմ-
րիւնտէ իլք տէֆ'ա օլարազ կէօրտիւ : Պիր տէֆ'ա պիր
վալիտէ քիւչիւք չօճուղընը եօլտան կէօթիւրիւրքէն,
նակեահ պիր ատէմ չօճուղա հիւճում էտէրէք, անըն պա-
ղրըրպ չաղրըմալարընա գուլազ ասամալըպ՝ էօմրիւնիւն
նիհայէթինէ գատար էսիր էթմէք իչիւն անը սիւրտիւ
կէօթիւրտիւ :

Պինա'էն 'ալէյն Լիվինկսթըն 1853 Նոյեմբերտէ
Թէտպիրինի իւերի կէօթիւրմէք իչիւն Լինիեանթէտէն
չըգտը: Թէտպիրի՝ զարպ սահիլինէ տողրու պիր եօլ
պուլմագ իտի: Եիրմի ետտի Մաքօլօլօ գըլաղուղլար իւն
եօլա չըգըպ՝ պու սօն նէհրին շէլլալէլէրի տահա իւերլէ-
մէսինէ մանր՝ օլանատէք Զամպէզի վէ Լէէպայա տողրու
կանօ իւն կիթտի: Պու նօգթատան, էօքիւզէ պինմիշ
օլտըղը հալտէ, փուսուլասընա պագարագ եօլտա
իւերի կիտիպ՝ 1854 Մայիստէ փորթուկիզլէր միւս-
թէմիքեաթը օլան Լօանտայա մուվատէլէթ էյլէտի:
Եօլնըղըն մէշագգաթլարը վէ միւշքիլաթը պէօ-
յիւք իտիլէր: Անըն 'իլան գութուսու չալընմըշ վէ
խաֆիֆ գայըղը զայպ օլմուշ իտի: Էօքիւզ անը էքի
քէրրէ պիր տէֆ'ա թէփէսի իւսթիւնէ սէրթ եէրէ, պիր
տէֆ'ա տախի սույըն օրթասընա իւսթիւնտէն աշաղը
աթտը: Օթուզ պիր տէֆ'ա սըթմայա թութուլտու,
վէ քէնտիսի հէմ քէնտի տօքթօրը հէմ տէ թիմար-
նըսը օլմաղա մէճպուր օլտու: Քէնտի Մաքօլօլօ գը-
լաղուղլարը գօրգագ օլուպ՝ չօգ տէֆ'ա կէրիյէ
տէօնմէք իսթէրլէր իտի իսէ տէ, Լիվինկսթընըն սա-
պուր գահրիմանլըղը անլէրի ճէսարէթլէնտիրտի: Գա-
պիլէլէրտէն չօղը սինօրլարընտան կէչմէք իչիւն անըն
քէնտիլէրտէն իզն իսթէտիյի զէման անսա չօգ էզիյէթ
վէրիրլէր իտի: Պիր գապիլէ ըէ''իսի պինէճէք պիր
էօքիւզ, պիր թիւֆէնք եախօտ պիր էրքէք էսիր վէր-
մէտիքճէ կէչմէյէ միւսա'ատէ էթմէտի իսէ տէ, Լիվինկս-
թընըն էվսաֆ ը գաթիյէսինին 'աճա'իպ գուվվէթին-
տէն մաղլուպ օլուպ՝ ըէ''իս իտտի'ասը իւզէրինէ իսրար
էթմէտի: Զիպօքուէտէն եէրլիլէր անա եէյէճէք սաթ-
մագ իսթէմէյիպ՝ քէնտիլէրէ պիր էօքիւզ վէրմէտիյի
հալտէ անը գաթլ էթմէյի թէհտիտ էթտիլէր: Ուլույա-
րագ վէ մըզրագլարը իւն թօփուղլարընը սալլայարագ

Անքն էթրաֆընա թօփլանտըլար: Լիվինկսթըն շէճի՝ պիր պագըլէ եերինտէ տուրտու, վէ անքն ճէսուր բուհու անլէրի պիւս պիւթիւն զապթ էթտի:

Տիկէր պիր գասիլէ բէ՝իսի եա պինտիյի էօքիւզիւ վերմէսինի, եա քէնտիսինի թէլէֆ էտէճէյինի սէօյլէտիյինտէ, Լիվինկսթըն՝ Իսթերսէն պէնի գաթլ էտէպիլիր-սին, լաքին Ալլահ հիւքմ էտէճէք տիր, ճէվապընը վերտիքտէ, վահշի հերիֆ քէնտիսինտէն տահա զիյատէպէօյիւք պիր գասիլէ բէ՝իսինին հուզուրընտա պու-լունաըզընը հիսս էտէրէք՝ տիւշարը խավֆ օլ-տու: Ֆիլվագը՝ Լիվինկսթընըն հուզուրընըն գուվ-վէթի օլ տէրէճէ պէօյիւք իտի քի, պիր քէրրէ օ էսիր-ճիլէրէ պիր տիզի էսիրլէրի սալը վերմէլէրինի էմր էտիպ՝ անլէրի ազատ էթտի: Քիթապը Մուգատտէսին թասվիրլէրինի կէօսթէրէն պիր սիհր սիրաճը (մոգական լապտեր) եերլիլէրի ճէլպ էթմէք խուսուսընտա անա չօգ եարտըմ էթտի: Անլէր անը սէյր էթմէք իչիւն թօփ-լանըրլար իտիյսէ տէ, չօգլարը պէյազ պէզ իւզէրինտէն տըշարը շէքիլէն թասվիրլէր օլմայա քի քէօթիւ բուհ-լար կիպի տէրուլէրինէ կիրսինլէր տէյու գօրգար-լար իտի: Լիվինկսթըն, լաթիֆէ օլարագ, թէքէրրիւ-րիւնիւ անլէրին քէնտիսինտէն թալէպ էյլէտիքլէրի՝ ի-պատէթ անճագ պու օլտըզընը սէօյլէր իտի:

Սանքի եօլճըլըզընը իթմամ էթմէք իւզրէ իքէն, Փօրթուկիզլէրին միւսթէմլիքեաթընտա Քուրանկօնըն պիր կէչիւինտէ պիր թագըմ եերլիլէր անը տուրտուր-տըլար: Լիվինկսթընըն վերէճէք ազ պիր շէյի գալմըշ օլուպ՝ քէնտի ուսթուրալարընը, սօնրա կէօմլէքլէրինի, Մաքօլօլօլար իսէ քէնտի պագըրտան մա՝մուլ զիյնէթ-լէրինի վերտիլէր: Ֆագաթ պուլնլար քեաֆի օլմայըպ՝ Լիվինկսթըն քէնտի եօրդանընը վէ փալթօսընը տախի վերմէքտէ իքէն՝ Փօրթուկիզ պիր չավուշ կէլիպ եերլի-լէրի գօվտու:

Լիվինկսթըն Լօանտայա վասըլ օլտըղընտա Փօր.
թուկիզլէր անը սօն տէրէճէ միւրիւվվէթլէ գապուլ
էթտիլէր, վէ միւլէթաճ օլտըղը հէփ շէյլէրի անա վէր-
տիլէր իսէ տէ, պու միւրիւվվէթին պիր գըսմը հիլէ-
քեաբլըգ օլտըղընը օ անլատը: Պուռատա Ինկիլթէրրա-
յա 'ավտէթ էթմէյէ ֆուրսաթը օլտու իսէ տէ, Մաքօ-
լօլօլարըն եալընըգ պաշլարընա էվլէրինէ մուվասէլէթ
էտէմէյէճէքլէրինի պիլէրէք՝ Պօրընըր վափօրըլլէ քէն-
տի մէքթուպլարընը վէ 'իլմի քէշֆիյաթ գույուտաթընը
կէօնտէրիպ՝ քէնտիսի տախի սօնրա Լինիեանթէյէ կիթ-
մէք իւզրէ եօլա չըգտը: Փօրթուկիզլէր անա՝ ատէմլէրի
իշիւն գախիրէ վէ եօլտա պուլոււնան գապիլէ րէ''իսլէրի
իշիւն հէտիլլէլէր վէրտիլէր: Անըն Մաքօլօլօ համմալլարը
իշիւն գըրմըզը վէ մավի շուխատան էլպիսէ վէրիլտի:
Լօանտա եպիսկոպոսը իսէ Սէքէլէթու իշիւն պիր Փօր-
թուկիզ միրալայը իւնիֆօրմասը կէօնտէրտի:

Լիվինկսթըն տահա չօգ ուզաղա կիթմէզտէն Պօր-
ընըր սէֆինէսինին գարգ օլմասըյլէ քէնտի մէքթուպ-
լարընըն վէ 'իլմի քէշֆիյաթ գույուտաթընըն քեաֆ-
ֆէսինին զայ՝ օլտըղը խապէրի կէլտի: Անլէրին քեաֆ-
ֆէսինի եէնիտէն եազմագտան պաշգա պիր չարէ եօգ
իտի: Վէ պու թէ''իսիր՝ տիւշար օլտըղը եէլ հիւմմասը իլէ
պիրլիքտէ քէնտիսինի 1855 Սեպտեմբերէ գատար Լինի-
եանթէյէ մուվասէլէթ էթմէքտէն մէն՝ էթտի: Օրայա
մուվասէլէթ էթտիքլէրինտէ Սէքէլէթու վէ անըն պիւ-
թիւն գապիլէսի անլէրին իսթիգպալինէ չըգտըլար, վէ
Լիվինկսթընըն ատէմլէրի մուզաֆֆէր պիր ալայլէ գա-
սապայա կիրտի: Մաքօլօլօ համմալլար գըրմըզը վէ մավի
իւնիֆօրմալարը կիյմիշ օլարագ էօնտէն կիտէրլէր իտի:
Օլ զէ ման Լիվինկսթըն պիր շիւքրանիյէթ խըտմէթի իճրա
էթտի: Փաղաթ հազըր պուլոււնան ճէմա՝աթըն տիգգաթը
տահա զիյատէ Փօրթուկիզ միրալայը էլպիսէսի կիյմիշ

օլան Սէֆէլէթուներն սալթանաթընա ճէլպ օլուները
իտի : Լիվինկսթըն Լինիեանթէտէ չօգ գալմատը :
Հօյէնտա թարիգի 'ուսուսմ իշլէր իշիւն փէթ միւշթիւ
վէ սըհէթէ մուզիրր օլտըղընտան , Լիվինկսթըն
տահա էյի պիր եօլ պուլմագ իւմիտիյլէ շարգի
սահիլէ տօղրու Զամպէզլիյի թա'գիպ էթմէյէ գա-
րար վէրտի : Սէֆէլէթու անա եէնի եօլտաշլար , եիւզ
եիրմի Մաքօլօլօ , վէ պինէճէթ իւշ էօթիւզ , վէ եէմէթ
իշիւն տախի օն էօթիւզ վէրտի :

1855 Նոյեմբերտէ , Լիվինկսթըն վէ Օզուէլ քէնտի
խարիթալարը իւզէրինտէ ասլա կէօրմէտիքլէրի վէ
եալընըզ մէսմու'էն իշարէթ էթտիքլէրի շէլլալէնի Լի-
վինկսթըն պուլտու : Պուրատա պիր միլտէն զիյատէ
'արզր օլան օլ ճէսիմ Զամպէզլի , աշաղը տօղրու էնէն
տիւսման կիպի , 300 'ամուտի այագ եիւքսէքլիքտէն
պիր 'աղլիմ բախնէ իշինէ տէօթիւլիւր , վէ աւտէն սօն-
րա տար , զիկզակ պիր բախնէ իշինտէն գաջնայըպ
կէօմիւրտէյէրէթ կիտէր իտի : Քանատա Նիակարասը
'արզընըն իքի միսլինտէ օլան պու շէլլալէնին քէօփիւ-
յիւ կիւնէշի գարարթըր վէ աւըն կիւրլէմէսինին սէսի
միլլէրճէ ուզագտան իշիտիլիր իտի : Վէ Լիվինկսթըն
պու ճէլիլ սիւքիւթտէ պու ճէսիմ գուվվէթին ճէ-
րէյանընը թէմաշա էթտիյինտէ «Պուշլար սէնին 'ա-
ճա''իպ 'ամէլլէրին տիր , եա' էյիլիքլէրին Փէտէրի» ,
տէյու հիսս էտէթ , վէ շիմտի պու կիւզէլ տիյարը
հուրրիյէթ վէ սէլամէթտէ կէօրմէյէ տահա զիյատէ իշ-
թիյագ շէքէր իտի :

Լիվինկսթըն «Մօսի-օա-թիւնեան»ըն , եա'նի «Սէս
չըգարան Տիւսման»ըն եանընտան մուֆարագաթ էթմէզ-
տէն էվվէլ իսմինի թէպտիլ էտիպ անը «Վիքթօրիա
Շէլլալէսի» թէսմիյէ էյլէտի : Ամմա էլլի սէնէ միւրուր էթ-
մէզտէն' ալթընտան սուլարըն ազըպ կիթտիյի օլ պօղագըն

իւղերինէ պիտ շտէնտըֆէր քեօփրիւսիւ ինչա էտիլէ-
 ճէյի խաթր ու խայալընտան կէշմէզ իտի :
 Լիվինկսթըն Զաֆէպղինին շիմալի սէվանիլինէ
 տողրու եօլճըլըղընը տէվամ էտիպ՝ սանքի 'այնի ահ-
 վալա թէսատիւֆ էտէրէֆ թէթէյէ տողրու կիթտի :
 Քէնտի ատէմլէրի վէ զախիրէլէրի Լուանկուէտէն կէշ-
 տիքլէրի սըրատա Լիվինկսթըն տօսթ օլմայան պիտ գաշ
 սա'աթը վէ եագըճը ճամըյլէ էյլէնտիրտի : Պիտ տէֆ'ա
 սէհվէն անը ֆօրթուկիզ մէլէզ պիտ էսիրճի զանն էթ-
 տիլէր , վէ անճագ կէօքսիւնիւն վէ պիլէքլէրինին պէյագ
 օլտըզլարընը կէօսթէրմէքլէ հայաթընը գուրթարտը : Լի-
 վինկսթընըն պինտիյի էօքիւզ անըն շէմսիյէսինտէն հիշ
 խօշլանմագ վէ անը գուլլանմասընը մէն՝ էտէր իտի : Պու-
 սէպէպտէն Լիվինկսթըն եաղմուրտան չօգ էղիյէթ չէք-
 տի , վէ հաթթա սա'աթընը գուրու սագլամագ իշիւն
 քօլօլօ համմալլարընը թէթէտէ պրագտը վէ պիտ կիւն
 օրայա 'ավտէթ էթմէյի վա'տ էտիպ՝ Բուիլիմանա կիթ-
 մէք իւղրէ եօլա ըէվան օլտու :

Տէնիզէ տողրու փէք էյի պիտ եօլ պուլմա-
 տըղը իշիւն պիտ մա'նա իլէ անըն եօլճըլըղը մուվաֆ-
 ֆագ օլմատը : Մամաֆին , էվվէլտէն տիւնեայա նա-
 մա'լիւմ օլան իքի էմրը վագը'լարը քէշֆ էյլէտի :
 Պիւրինճի՝ Մէրքէզի Աֆրիգա պիտ շէօլ օլմայըպ՝ մա' :
 տէնլէր , գահվէ , փամուզ , զէյթին եաղը , չէքէր , միսիլ
 պուղտայը վէ տիւնեայա մուֆիտ օլան սա'լիւր նիշ
 հասըլաթը մէյտանա կէթիրէպիլիւր պիտ գըթ'ա իտիյինի
 իքինճի՝ եէրլիլէր լէթաֆէթ վէ 'ատալէթլէ իտար
 օլունտըզլարը հալտէ տահա ա'լի պիտ հայաթա մա-
 լիք օլապիլիւր իտիքլէրինի իսպաթ էթմիշ օլտու :

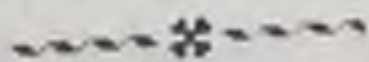
Լիվինկսթըն ֆօրթուկիզ գըրալընա պու էմր

վագը՝ լարը եաղմագլա պերապէր, տիրայեթլի պէյազ
մէ՛՛մուրլարըն նէզարէթի թահթընտա եէրլիլէրին էիյլէ
ճէտվէլլէր վէ եօլլար եալիմագ միւմքին օլտըղընը
տախի պէյան էթտի: Անտէն սօնրա «Միսիօնէրլիք Սէյ-
եահաթլարը» թէսմիյէ էթտիյի պիր քիթապլէ քէնտը
մա՛լիւմաթլարընը նէշը էթմէք իչիւն ինկիլթէրրայա
կիթմէք իւզրէ եօլա չըգտը:

1856 Դեկտեմբերտէ, Լօնտրայա մուվասէլէթ էթ-
տի, վէ էհալի տէրհալ պիւթիւն մէմլէքէթտէ անա
ֆէվզ էլ՝ատէ իպրագը հիւրմէթ էյլէտի: Լիվինկսթըն
էհալինին օլ տէրէճէ թէշվիգ օլուճմըշ իտիյինի կէօ-
րէրէք՝ պաշլատըղը իշտէ տէվամ Լթմէլի քէնտիսինէ
վալիֆէ՝ատտ էթտի: Հաթթա Գրալիչա Վիքթօրիա
վէ զէվճի Փրէնս Ալպէրթ վէ Լօրտ Փալմէրսթըն անը
տա՛վթ էտիպ՝ իշինի մէտհ ու սէնա էթտիլէր: Գրալի
Ճօղրաֆիա Շիրքէթի վէ սա՛՛իր իճթիմա՛ի հէյ՛՛էթլէր
տախի անըն շէրէֆինէ մէճլիսլէր՝ ազտ էյլէտիլէր:

Փագաթ հէր պէօյիւք ֆիքրլի ատէմ քիւչիւք
ֆիքրլի միւնագգըտլարտան սըգընթը շէքտիյի միսիլլու՝
Լիվինկսթըն տախի, միսիօնէր իշիյլէ լազըմ օլտըղը գա-
տար մէշղուլ օլմայօր տէյուլ պա՛զըլարը թարաֆընտան
իթհամ օլուճտուլ: Պուճտան մա՛տա, Լիվինկսթըն,
Քուլիլիմանտա պուլլուճտըղը էսնատէ, ինճիլին նէշրի
իլէ անճագ ուղագտան ուղագա՝ ալագասը օլան
փլանլարա եարտըմ էտէմէյիզ՝ մէֆնուճընտա Լօնտրա
Միսիօնէր Շիրքէթինտէն պիր մէքթուպ ալտը: Լիվինկս-
թըն պուճուլ, անլէրին զաննընճա քէնտիսինէ թէ՛՛տիյէ
օլուճան մա՛աշա նիսպէթէն մըգտարը քեաֆի վա՛զ էթ-
մէմիշ տիր մա՛նասընտա ալտը: Փագաթ քէնտիսի իչիւն
քէնտի թարիգի քեամիլէն պասիթ իթտի: Քէնտի
ի՛թիգատընճա Ալլահըն՝ էօմը իհսան էթտիյի էրքէքլէրէ,
գատընլարա վէ շօճուգլարա անլէրին իհթիյաճաթընա

կէօրէ եարտում էթմէք քէնտիսինին իւք վաճիպէ ի
ղիմմէթի իտի: Պինա'էն 'ալէյ', Լիվինկսթըն, Աֆրի-
գանըն զէնճի միլիօնլարը 'աչղընա մէգքիւր Շիրքէթէ
իսթիֆասընը նէճիպանէ թաղտիմ էթտի, վէ հաշմէթլու
Գրալիչանըն գօնսօլօսը վէ Զամպէզի վատիսինի թէ-
հարրի ու թէճէսսիւս էտէն Ինկիլթէրրա քեաշիֆլէր
պէօլիւյիւնին գըլաղուզը մագամընտա Քուլիիմանա
տօղրու եօլա րէվան օլտու:

Պ Ա Պ 5

Զ Ա Մ Պ Է Զ Ի Ս Է Յ Ե Ա Հ Ա Թ Ը

Լիվինկսթըն 1858տէ Իւմիտ Պուրուներնա տօղրու
պահրէն պիր տահա սէյեանաթ էթտի: Զէվճէսիւի պէրա-
պէր ալտը իսէ տէ՝ չօճուգլադընը Ինկիլթէրրատա պրազ-
տը: Քէյֆթաուներտա էհալի անա գարչը կէօսթէրտիքլէրի
ինսանիյէթսիզլիյէ պէտէլ էյիլիք էթմէյէ արղուքէշ
իտիլէր, վէ շիմտի անա հիւսն ի գապուլ իպրազը իչիւն
էլլէրինտէն կէլէնի եափտըլադ:

Լիվինկսթըն Փըրլ նամ վափօրլէ Աֆրիգանըն շար-
գի սահիլինէ տօղրու եօլճըլըղընա տէվամ էտիպ Զամ-
պէզի ըրմաղընըն միւնսապպընա մուվասէլէթ էթտի:
Զամպէզի սըգ օրմանլըզլէ գափլը ալչագ վէ պաթագլը
ատալար արասընտա պուլլուլան միւթէ՝ ատտիտ ճէտ-
վէլլէր իչինտէն տէնիզէ տէօքիւլիւր: Եափսճագ իւք
իշ պու ճէտվէլլէրին էն տէրինինի վէ էն էմիւնինի
պուլմագ իտի, վէ սուլըն տէրինլիքլէրինի էօլչմէք
իչիւն չօգ կիւնլէր սարֆ օլուներտա: Տէրինլիքլէրի պիր
իփին ուճընա պաղլանմըշ պիր գուրչուներ սուլա էնտի-

բերէք էօյներէր իտի : Քօնկօնէ տէնիլէն ճէտվել հէփ-
սինտէն էյիսի պուլունուպ Փըրլը պու ճէտվելէ տօղրու
սէվզ էթտիլէր :

Ըրմաղըն սօլ վէ սաղ գըյըլարը սըգ օրմանլըգ-
լար ալթընտա գարաւլըգ իչինտէ պուլունուրլար ,
եախօտ եիւքսէք խուրմա աղաճլարը վէ էյրիլթը օթ-
լարը վէ Ֆիլիզլէրլէ եիւքլէնմիշ վէ սարըմըշ օրման
աղաճլարը ալթընտա աղաճճըգլար վէ չիչէքլէրլէ տօլու
օլարապ քէմսլ ի շաշա'ա իլէ փարլարլար իտի : Ղարիպ
գուշլար անլէրին իւսթիւնտէ փարլապ սիւրիւլէրլէ ու-
շուշուրլար , եախօտ 'աճիպ փարլապլըգլէ նէհրին պիր
գըյըսընտան օլպիր գըյըսընա ուշարլար իտի : Էօթէտէ
պէրիտէ պուլունան աչըգ եէրլէրտէ իւրքմիւշ եապանի
ճամուսըն վէ եապան էշէյինին ուզուն օթլարըն իչինէ
գօյմասը կէօրիւնիւր , եախօտ աղըր հարաքէթլի քէր-
քէտէնին եուվարլամասընըն սէսի վէ պէօյիւրմէսի ճէ-
սիմ գամըշլարըն իչինտէն իշիտիլիր իտի :

Էվվէլտէն կէօրմէյէնլէրէ պու մէմլէքէթ շիւպհէսիզ
'աճա'իպ վէ կիւզէլ պիր հուրիլէր տիյարը իտի : Եէրլի-
լէրին գուլիպլէլէրի եիւքսէքտէ հավատա գազըգլար թէ-
փէլէրինտէ եափըմըշ օլուպ' նէրտիսլանլարը գուլիպլէ-
նին գափուսընտան եէրէ էնէրլէր իտի : Եէրլիլէր Փըրլը
կէօրմէք իչիւն 'ալէլ'աճէլէ պու գուլիպլէլէրտէն
աշադա էնէրլէր իտի : Պա'զըլարը պու վափօրը սու
իւզէրինտէ եիւզէն քէօյ գանն էտէրլէր իտի , տիկէր-
լէրի իսէ 'Աճէպա օ քէնտի կանօլարը կիւզի պիր ա-
ղաճ քիւթիւլիւնտէ'ն մի օյուլմըշ աըր տէլու սօրար-
լար իտի :

Ըրմապ պէօյլէ պիր ճէսիմ վափօրըն եիւզմէսինէ
ղայր ի միւսա'իտ օլանա գատար կիթաթէճէ սըղլաշ-
տըգտա' Լիվինկսթըն գախիրէլէրինի պիր ատայա չը-
գարըպ' հիւքիւմէթին Զամպէզի իւզէրինտէ գուլա-
նըլմապ իչիւն կէօնտէրտիյի պիր քիւչիւք վա-

փօրընէ իւերիյն տօղթու հարաքէթ էթտի : Յագաթ պու
վափօր մուվաֆֆադ օլմատը : Մա'տէն քէօմիւրիւ եէ-
րինէ օտուէն եագմադ իչիւն եափըմըն օլտըղընտան
անը անճադ իքի կիւն եիւրիւթմէք իչիւն քեաֆի օլա-
ճադ օտուէնը քէսմէք իւշրէ անըն ճիւմլէ թա''իֆէսի
իւշ կիւն չալըշմալը իտիլէր : Օլ գատար աղըր եիւրիւր
իտի քի' եէրլիւերին կանօլարը անը կէշէրլէր իտի , վէ
օլ գատար ճըրլար վէ սօլուր իտի քի' անա Ասթիմաթիֆ
(թըգնէֆէս) թահգիրամիզ իսմի վէրտիլէր :

Պու վափօր սէյեահաթըն էն պէօյիւք պիր մու-
վաֆֆադըյէթսիզլիյի օլտու իսէ տէ , Լիվինկսթըն քէն-
տի 'ատէթի իւզրէ անտէն տօլայը ասլա մէ''յուս օլ-
մատը : Քէնտի զախիրէսինի Շիրէ թէսմիյէ օլուէնան
տիկէր պիր կիւզէլ ըրմադ իլէ Ջամայէզինին պիրլէշտի-
յի պիր նօգթայա եագըն օլան Փորթուկիզլէրին Շու-
փանկա քէօյիւնէ կէօթիւրտիւ : Օ զէման աղըր աղըր
իլք զիյարէթինտէ քէնտի Մաքօլօլօ համմալլարընը
պրագտըղը թէթէյէ , ըրմաղըն եօգարըսընա տօղթու
իլէրլէտի : Մաքօլօլօլար անը թէքրար կէօրտիւքլէրին-
տէ՝ զիյատէսիյլէ սէվինտիլէր : Անլէրտէն պա'զըլարը
անը գուճազլամաղա գօշտլղլարընտա՝ տիկէրլէր , «Անա
տօգուէնմայըն , էսվապընը քիրլէտիրսինիզ» տէյու Նիտա
էթտիլէր : Պա'զը քիմսէլէր անլէրն Լիվինկսթըն արթըգ
ասլա 'ավտէթ էթմէյէճէք տէմիշլէր իտիյսէ տէ , Մա-
քօլօլօլար անըն քէնտի սէօզիւնէ սատըգ պուլուէնաճա-
ղընը պիլէրէք՝ «Պիզ սանա էմնիյէթ էթտիք վէ չիմտի
ույույաճաղըզ ,» տէտիլէր :

Թէթէտէն եիրմի միլ եօգարըտա ըրմադ պիր պայըր-
լար սիւսիլէսի իչինէ կիրտիյինտէ , պու նօգթատա
Ասթիմաթիֆ Քէպրապազա չաղլայանլարընըն էօնիւնտէ
տուրտու : Ըրմադ տար պիր վատիտէն աշաղը , եէր եէր
էյրի պիւյրիւ , եըգըգ տէօքիւք գայալարտան , եախօս

սուտան աշընմըշ օլան տիւզ թաշլարտան գըրըլարազ
ագար իտի : Պու մէվսիմտէ ըրմագ քէնտի էն սըղ հա-
լինտէ պուլուռնուպ՝ Լիվինկսթըն ըրմագ տօլու օլտը-
ղընտա քիւշիւք վափօղլարըն տահա էյի կէշէպիւէճէ-
յինի տիւշիւնէրէք՝ չաղլայանլարը ալագլէ թէհարրի
էթմէլէ գարար վերտի :

Պինա''էն 'ալէյի քէնտիսի վէ քէնտի քեաշիֆ րէ-
ֆիգի Տր . Գըրք մատտէյի թահգիգ էթմէք իշիւն եեր-
լի պիր գըլաղուզ վէ պիր գաշ Մաքօլօլօլար իլէ եօլա
րէվան օլտըլար : Միւմքին մէրթէպէ ըրմաղըն րէվի-
շինի թա'գիպ էտիպ՝ եօլճըլըզլարընտա ալտըզլարը տէ-
րինլիք էօլշիւլէրինի գայտ էթտիլէր : Պա'զէն եօլտա
տիւզ ուշուրումլը գայալարա րասթ կէլիլլէր իտի ,
պա'զէն տախի ուֆագ թաշ փարշալարը իւզէրինտէն
թըրմալանարագ կէշէրլէր իտի , պիր տէֆ'ա տախի
թիմսահլար մուխաթարասընա րաղմէն պէլլէրինէ գա-
տար սույըն իշինտէն եիւրիւմէյէ մէճպուր օլտըլար : Կէ-
ճէլէրի աղաճլար ալթընտա ուշուրլար իտիյսէ տէ՝
պէրէքէթ վէրսին վահշի հայվանլարըն հիւճուճընտան
ազատ գալտըլար : Ֆապաթ պիր ագշամ եերլիլէրտէն
պիրի ըրմագտան կէշտիյինտէ պիր գափլան անը թէլէֆ
էթտի : Նիհայէթ չաղլայանըն պաշընա եէթիշտիքլէ-
րինտէ , գըլաղուզլարը շիմտի էօնլէրինտէ սաքին վէ
տիւզ պիր սուտան պաշգա պիր շէյ պուլուռնմատըղընը
սէօյլէտի : Միւշքիլ իշլէրինին խիթամ պուլմուշ օլտը-
ղընը զանն էտէրէք կերի տէօնմէյէ պաշլատըլար , լա-
քին օլ կէճէ իքի եերլիլէր գօնագ եերինէ կէլիպ ըր-
մաղըն պիր գաշ միլ էօթէսինտէ տիկէր պիր չաղլայան
տահա պուլուռնտըղընը խապէր վերտիլէր :

Լիվինկսթըն վէ Գըրք մէս''էլէյի թահգիգ էթմէք
իշիւն Մաքօլօլօլարտան իւշիւնիւ պէրապէր ալարագ
թէքրար կերի տէօնտիւլէր : Պիր պօղազ պուլտըլար

քի եանլարը փէք տիք օլուպ՝ ըրմաղըն սաթհընտան
2,000 այագ եիւքսէք իտի: Անլէր տիքէնլի օրման,
լըզլարըն իշինտէն եօլ աչարագ վէ տիք գայալարըն
իւզէրինտէն սիւրիւնէրէք պուհտան եօգարը թըրմա-
լանտըլար: Կիւնէշ պօղաղըն իշինէ էօլլէ շիտտէթլի
վուրույօր իտի քի, գայալար գըզտըրըլմըշ չէլիք Կիպի
պուխար չըգարտըղը սէպէպտէն, այագ գօյաճագ սա-
պլիթ պիր եէր պուլմագ իշիւն թըրմալանանլարըն էլ-
լէրի էփէլի ուզուհ վագըթ գայալարը Կիւճլէ թութա-
պիլիւրլէր իտի: Հաթթա այագ գայը Կէօնիւ Կիպի սէրթ
վէ գաթը չըպլագ թապանլարը օլան Մաքօլօլօլար տախի
եանմըշ վէ գապարմըշ հալտէ պուլուհան այագլարընըն
աճըսընտան թօիալ եիւրիւրլէր իտի: Անլէր Բըրքա տէօ-
նէրէք, վէ Լիվինկսթըն՝ ալէյհինտէ շիքեայէթ էտէ-
րէք, անըն արթըգ մէրհամէթի գալմատըղընը պէյանլէ,
վահշի հայվանլարըն պիլէ Կիթմէք իսթէմէտիյի եէր-
լէրտէն թըրմալանմաղա չալըշտըղը իշիւն պիւսպիւթիւն
տիվանէ օլմալը տըր՝ տէտիլէր: Անլէր պիւթիւն ճէսա-
րէթլէրինի զայպ էտէրէք չուզուրլարտա եաթըպ ու-
յուլմագ իսթէտիլէր իսէ տէ, Լիվինկսթընըն չէճա՝աթը
վէ շէվգ ու զայրէթի անլէրի իլէրի սիւրտիւ:

Էնճամ պու գատար եօգուշ եօգարը վէ թէհլիքէլի
թըրմալանմալարընտան սօնրա (իւշ սա՝աթտա պիր միլ)
քեաշիֆլէր պէօլիւյիւ չաղլայանըն իւզէրինէ նաղիր
պիր նօգթայա վասըլ օլտու: Պուրաւտա տիք գայա
ըրմաղըն իշինէ տօղրու եիւղ այագ ուզանըպ՝ տիվար
Կիպի եիւքսէլէրէք, գըսա պիր թաշ աթըմը գատար
անըն իւզէրինտէն Կէշէր իտի: Պիւթիւն օլ վասի՝ նէհր պու
տար Կէշիտտէ թօիլանըպ ագընթը սիւր՝աթլէ աշաղը-
յա ագար վէ եէր եէր գըրըլըպ փարշա փարշա օլտըգ-
տան սօնրա տըշարըյա տօղրու տիքիւմիշ պիր գայայա
վուրուլուպ՝ պէյագ եիւն հէյ՝էթլինի քէսպ էտէր իտի:

Անկէր թուղեան նիշանէսինի դարչըքի գայանըն իւս-
թիւնտէ սէքսէն այագ եիւքսէքլիյինտէ կէօթաիւլէր :
Յագաթ սուլար եիւքսէլաիյինտէ գուվվէթի պիր վա-
փօր շաղլայանը երթթապիլիբ իտիյսէ տէ , սէնէնին
պէօյիւք գըսմընտա ըրմագ սէյր ու սէֆայինէ դայր ի
միւսա'իտ օլտըղը իշիւն Լիվինկսթըն փէք մէ'յոււս
օլարագ պիր թարաֆա տէօնտիւ :

Լիվինկսթըն 1859տա տիգգսթընը Ջամպէգինին
Շիրէ տէնիլէն պիր շիւ'պէսինէ չէվիրտի : Պու ըրմագ
իքի թարաֆտան տախի օրմանլըգ թէփէլէրէ տօղրու
եայրլան վէ օրման վէ օվալարր օլան միւնսլիթ պիր
վատիտէն եավաշ եավաշ երլանգավի էնէր , վէ օն-
տան էօթէտէ եալըն տաղլար թէփէլէրի կէօթիւնիւր
իտի : Ըրմաղըն քէնարլարը եափրագլար վէ յիշէքլէրլէ
փէք սըգ գափլը , վէ հավա' չիշէքլէրին բա'իհասը ,
գուշլարըն թէրէննիւմիւ վէ արըլարըն Նիհայէթսիգ
վըղըլթըսըյլէ մէմլու իտի : Յագաթ քեաշիֆլէր պէօ-
լիւյիւ ըրմագտան եօգարըյա տօղրու ճիւմլէ պու կիւ-
ղէլիքլէրին իշինտէն կէշտիքլէրի սըրատա զէհրլի օգ-
լարըյլէ անլէրի վաւրուպ էօլտիւրմէյէ հագըր տուրան
վէ եայլարընը կէրմիշ օլարագ աղաճլարըն արգասընտա
սագլանան եապանի Մանկանճա եէրլիլէրինի կէօթէ-
պիլիքլէր իտի : Պու ճիւմլէ իլէ վափօր թինկանէ իս-
մինտէ պիր գապիլէ բէ'իսինին քէօյիւնէ վասըլ օլանա
գատար պիր չէյ վուգու' պուլմատը : Պու գապիլէ բէ-
'իսի Փօրթուկիլէրէ մուճիւյ ի խավֆ ու տէհշէթ օլուպ
տահա հիշ պիր քիմսէնին քէնտի հուտուտընտան կէշ-
մէսինէ միւսա'ատէ էթմէմիշ իտի :

Պուրատա սահիլտէ տիգիլմիշ օլան պէշ եիւղ Ման-
կանճալար իղտիհամր անլէրէ տուրմալարընը էմր էթ-
տիլէր : Հաթթա եապանիլէրտէն պիր գաշը մուհլիք
օղլարըյլէ նիշան սլմաղա պաշլատըլար , վէ քեաշիֆ-

լէր պէօլիւիւ իթա'աթ էթմէլէր էթմէսէլէր, տէհէթ-
 լի պիր էօլիւմէ տիւշար օլաճագլարը կէօրիւնիւյօր իտի,
 Լիվինկսթըն տէրհալ շէճի'անէ ըրմագ քէնարընա կիթ-
 աշ, Քէնտիսի Ալլահ մուհապպէթինտէն թէշվիդ օլու-
 նարագ կէլմիշ օլտըղընը պիւր իտի, վէ քէնտիսինն
 տիւնեատա իշլէմէսինէ Ալլահըն արթըզ իւզուճը օլ-
 մայաճաղը վագթա գատար էօլմէյէճէյինէ ինանըր իտի,
 Չօճուզլարլէ սօլու պիր օլուն եէրինտէ պուլուճուր
 կիպի, սաքին վէ կիւլէր եիւզլէ գանա սուսամըշ պիր
 գալապալըդ իշլէմէսին անլէրին գապիլէ բէ''իսլէրինէ
 տօղրու եիւրիւլիւպ՝ վափօրըն փորթուկիդ տէյիլ՝ իլլա
 ինկիլիզ վափօրը օլտըղընը պէյան էյլէտի: Անտէն սօն-
 բա ինկիլիզլէրին մագսէտի գալիմ էսիրճիլիյի մահվ
 էթմէք վէ զէնճիլէրին էլպիսէ վէ պօնճուզլար ալմագ
 իշիւն քէնտի փամուզ վէ ֆիլտիշիլէրինի սաթմագ իշինի
 տահա զիյատէ գօլսյլաշտըրմագտան 'իպսրէթ օլտըղը-
 նը իգան էթտի:

Թինկանէ պու ֆիքրի պէյէնիպ՝ տահա զիյատէ
 իշիթմէք իսթէտի: Լիվինկսթըն անա՝ ճիւմլէ էրքէք-
 լէր վէ գարըլար Ալլահըն օղուլլարը վէ գըզլարը օլ-
 տըզլարընտան անլէր իլէ զալիմանէ վէ զայր ի միւ-
 բիւվվէթքեարանէ մու'ամէլէ էթմէք ճա''իզ օլմատըղը
 պէյազ ատէմլէրին քիթապընտա էմր օլունմըշ իտիյինի
 սէօլլէտի: Պու սուրէթլէ Թինկանէ քեամիլէն տօսթ
 օլտու: Քէնտի ճէմա'աթընը թօփլայըպ՝ ինսանյարըն
 թապիպի օլան պէօլիւք պէյազ գապիլէ բէ''իսի, պիր
 էյի փէյղամ իլէ կէլմիշ օլտըղընտան քէնտի հուտուտըն-
 տան սէլամէթլէ կէշէպիլտիյինի անլէրէ պէյան էթտի:

Անտէն սօնրա Մանկանճալար թարաֆընտան ար-
 թըզ սըզընթը վուզու՝ պուլմատը, վէ եարըզ երթըզ
 Ասթիմաթիք էմնիյէթ իւզրէ ըրմագտան եօգարըյա տօղ-
 րու իւֆիւրիւպ սօլույարագ կիտէր վէ ըրմագըն գըյը-

սընտա պուլուենան վահշի հայվանլարը տիւշար ը խավֆ
էյլէր իտի : Վագըթ վագըթ պէօյիւք պիր սու աջըրը
(ձիագետի) նակեան ույգուսընտան ույանըպ սու-
տան տըշարը աթուարագ օրմանլարըն իշինէ գօշմագ
իսթէր իտի : Գարաճալար վէ եապան էշէքլէրի օվա-
լարտա գօշուշուրլար իտի , պիր տէֆ'ա տախի սէքիզ
եիւզտէն զիյատէ ֆիլլէր սիւրիւսիւ քեաշիֆլէր պէօ-
լիւյիւնիւ պիհուզուր էթտիլէր : Չիրքին թիմասալար
պա'զէն աչըգ չէնէլէրլէ վափօրըն իւզէրինէ հիւճում
էթմէք իսթէրլէր իտիյսէ տէ անըն էյի պիր եէմէք օլ-
մատըղընը անլայարագ թաշլար կիպի սուլարըն տի-
պինէ էնէրլէր իտի : Ըրմագ տէրին օլուպ' 200 միլ մէ-
սաֆէյէ գատար անտէ գումլըզլար պուլուենմագ իտի :
Լաքին պուրատա վափօր 40 միլտէն զիյատէ վիւս'ա-
թը օլան շէլլալէլէր սիւսիլէսինէ թէսատիւֆ էթտիյին-
տէն պիր տէֆ'ա տահա տուրմադա մէճպուր օլտու :
Լիվինկսթըն պուենլարը Մըրչիսըն Չաղլայանլարը թէս-
միյէ էթտի , վէ պու նօգթատան պաշլայըպ' այագլէ
եօլճըլըգ էթտի :

Իւք եօլճըլըղընտա շարգա տօղրու պուլուենան
տաղլարըն իւզէրինտէ թըրմալանարագ սուլարը տուր-
կուն վէ աճը օլան Շիրվա կէօյիւնիւ պուլտու : Լիվինկս-
թընըն եէրլի գըլաղուղը անա շիմալէ տօղրու տահա
չօգ զիյատէ պէօյիւք պիր կէօլ պուլուենտըղընը սէօյ-
լէտի : Պինա''էն 'ալէյհ Լիվինկսթըն զախիրէ իշիւն 'ավ-
տէթինտէն սօնրա անը արամագ մապսէտիյլէ Մըրչիսըն
Չաղլայանլարընտան պիր տէֆ'ա տահա կիթտի : Եօլ
Մանչանճա տիյարընըն տաղիսթանլարը իւզէրինտէն
Շիրէ վատիսինին պաշընա տօղրու կէօթիւրիւր իտի :
Եէրլիլէր ճէնկեալէր իտիյսէլէր տէ' Լիվինկսթընըն
անլէր իլէ միւշքիլաթը օլմայըպ' քէնտիսինէ լազրմ
օլան ճիւմլէ մէ''քիւլաթը պիր գաշ եարտա պաամա

վէ պիտի ավուճ պօնճուզլէ սաթըն ալար : Անլէրին
գարըլարը սաչլարընը գրսա պըրագըրլար վէ իւսթ տու-
տագլարընտան ֆիլտիշիտէն եախօտ գալայտան մա'մուլ
իւրի պիտի քիւփէ ասարագ քէնտի քէնտիլէրինի չիթքինլէ-
տիլլէր իտի : Երթէքլէր իսէ , սաչլարընը ուզասուրպ
անլէրի , զանն էտէրսին , պէյազ գարըլարըն մօտալարը
պիշիմինտէ տիւզէլտիլլէր իտի : Պա'զէն սաչլարընը աղաճ
գապուղը եօնկալարըլլէ եապանի ճաճուսըն պույնուղը
եախօտ գույրուղը շէքլինտէ սէրթլէշտիլլէր իտի :
Պա'զէն սաչըն գրսմլարընը պիտի եապանի հալվան պի-
շիմինտէ թրաշ էտիպ' օլ հալտէ քէնտիլէրինի շօգ
կիւզէլ 'ատտ էտէրլէր իտի :

Նիհայէթ 1859 Սեպտեմբեր 16-րդ Լիվինկսթըն տէնիզ
կիպի կէօյիւն չրզկըսընատէք եայըլան շօլ ճէլիլ Նի-
ասա կէօյիւնէ կէլտի : Անըն սուլընտան Շիրէ բրմաղը
սաթհը տիւզ վէ տէրին օլարագ պիւթիւն ուզուլն վա-
տիտէն աշաղը Մըրչիսըն Չաղլայանլարընատէք ագար իտի :
Պու շէլլալէլէրէ գատար 40 միլ եօլ սուհուլլէթլէ եափը-
լապիլիւր , վէ պէօլլէճէ պէօյիւք Նիասա իլէ տէնիզ արա-
սընտա ամէտշիւտ գօյայլաշըր իտի : Շիրէնին տաղիսթան-
լարը սըհէթէ միւսա'իտ վէ միւնպիթ իտի : 'Ատալէթ
վէ չալըզգանլըզ 'էօմրիւնիւ Աֆրիգալըլարա էօյրէտիպ
կէօսթէրէպիլէն Խրիսթիյան մուհաճիլլէրին իսքեան էյլէ-
տիքլէրի մահալ նիհայէթ պուրասը օլտու : Քէզալիք Լի-
վինկսթըն պիւթիւն էսիթ թիճարէթի բրմագտան եա-
խօտ կէօլտէն կէչէճէյինի տիւշիւնէրէք , քիւշիւք պիտի
վափօրըն օլ թիճարէթէ չապուզ խիթամ վէրէպիլէ-
ճէյինի կէօրտիւ :

Պինա'էն 'ալէյհ , ինկիլթէրրայա եազըպ' միւնասիպ
մուհաճիլլէր կէօնտէրիլմէք իւզրէ քէնտի թէ'' իֆ էթ-
տիյի քիթապ իչիւն ալաճաղը մէպլաղտան 2,000 ինկ-
լիզ լիւրասը սարֆ էտէճէյինի վա'տ էթտի : Հէմ տէ

իսթի'մալ օլունամայան Ասթիմաթիֆին եէրինէ աիկէր
պիր վափօր թալէպ էտիպ՝ քէնտիսի տախի Նիասա
կէօլիւնէ մտխսուս պիր վափօր իչիւն 4,000 ինկլիզ
լիրասը վերէճէյինի պ'յան էթտի: Քէզալիք անլէրին
կէլմէսինէ պէքլէմէքտէ իքէն Մաքօլօլօլարա էթտիյի
վա'տը հըֆզ էտէրէք անլէրի մէմլէքէթլէրի Լինիեան
թէյէ կէթիւրմէք իչիւն Ջամպէզիյէ կիթտի:

Պ Ա Պ Ե

ԵՕԳԱՐԸՔԻ ՇԻՐԷ ՎԷ ՆԻԱՍԱ ԿԷՕԼԻԻ

Լիվինկսթըն Լինիեանթէտէն թէթէյէ 'ավտէթ էթ-
տիյինտէ, պիր տէֆ'ա տահա Ասթիմաթիֆէ բաքիպ օլա-
րագ Ջամպէզիյին միւնսապպընտա քէնտի եէնի վափօ-
րընը գարշըլամագ իչիւն եօլա չըգտը: Մաքօլօլօլարտան
պա'զըլարը վաթանլարընա 'ավտէթ էթմէյի ըէտտ էթ-
տիքլէրինտէ, Լիվինկսթըն եինէ պու սատըգ ատէմ-
լէրտէն պիր գաչ քիչի պէրապէր ալմաղա մուվաֆ-
ֆագ օլտու:

Ֆագաթ զէվալը Ասթիմաթիֆ եօլընըն նիհայէթինէ
վարմատը: Անըն չէլիք թախթալարը փաստան չիւրիւ-
միւշ օլուպ՝ հէր թարաֆընտան սու ալըր իտի: Գա-
մարասընըն տէօշէմէսինի սու պասմըշ, քէօփրիւսիւ
գըրըլըպ երգըլմըշ վէ մաքինալարը շխտէթլէ ճըրլար
իտի: Սէֆինէ պու սու իլէ տօլու վէ գըրըգ հալինտէ
պիր գուլըղա վուրուլուպ՝ պիր եանընըն իւզէրինէ
տէօնտիւ, վէ թա''իֆէլէրին վէ էշեալարըն կանօլարա
նագլ օլունմալարը իչիւն լազըմ օլան պիր միւտտէթտէն
սօնրա զարգ օլտու:

Պիւր գաշ հափթա սօնրա , 1861 Յուլիանէ , Փա-
յօնիւր նամ եէնի վափօր Զամպէզինին միւնսապարնա
վասըլ օլտու : Այնի զէմանտա Շիրէ վատիսինտէ
թէմէքքիւն էթմէք իչիւն Օքսֆըրա վէ Քէյմպրիճ
տար իւլ ֆիւնուլարը թարաֆընտան կէօնտէրիւմիշ
օլան Մաքէնզի նամ ճէսուր եպիսկոպոսըն թահթը
իտարէսինտէ պիւր միսիօնէր զիւմրէսի օրայա կէլտի :
Լիվինկսթըն միսիօնէր զիւմրէսինի տէրհալ Շիրէյէ
կէօթիւրմէք իսթէր իտիյսէ տէ , Ռովուամա ըրմաղընըն
պօյուլնտա Նիասայա կիթմէք իչիւն տիկէր պիւր եօլ
արամասը հիւքիւմէթ թարաֆընտան քէնտիսինէ էմր
օլուլտու :

Եպիսկոպոսը պէրապէրինճէ ալարադ ալտըղը
էմրին իճրասը իչիւն տէրհալ եօլա չըգտը իսէ տէ ,
եէնի վափօր անըն պիւթիւն թէտպիրլէրինի ալթ-
իւսթ էթտի : Փայօնիւր կիւզէլ քիւչիւք պէր վափօր
իտի , ֆագաթ սուտա լազըմընտան իքի այագ զիյատէ
տէրինէ էնէր վէ պու սէպէպտէն սըգ սըգ գումլըղա
վուրուլուր իտի : Լիվինկսթըն Ռովուամատան եօգարըյա
տօղրու իլէրլէմէյէ ճէհտ էթտիքտէն սօնրա թէչէպպիւ-
սիւնիւ թէրք էտէրէք միսիօնէր զիւմրէսինի եօգարըյա
Շիրէյէ կէօթիւրմէք իւզրէ Փայօնիւր վափօրըյլէ 'ապ-
տէթ էթտի : Անլէր Մըրչիսըն Զաղլայանլարը գուր-
պինտէ գարայա չըգըպ Մանկանճա տաղիսթանլարընա
տօղրու եօլա ըէվան օլտըլար :

Քեաշիֆլէր պէօլիւյիւ տահա չօգ իլէրլէմէղտէն ,
տիյարըն իչինտէն էսիրճիլէրին քէնտի էսիրլէրի իլէ
պէրապէր կէչմիշ օլտըգլարընը եէրլիլէրտէն իչիթտիլէր :
Պու՝ մուճիպ ի իզթիրապ պիւր խապէր իտի , վէ Լի-
վինկսթըն քէնտի Փօրթուկիզ տօսթլարընտան պա'ղը-
լարընըն նասըլ եալան սէօյլէմիշ օլտըգլարընը անլա-
տը : Փօրթուկիզլէր Լիվինկսթընա եարտըմ էթմիշ վէ

անը եերիւկէրէ տօսթլըգ կէօսթէրմէյէ զայրէթլէնտիր -
միշլէր իտիյսէ տէ , օ կիտէր կիթմէզ , անըն եօլընըն
իւսթիւնտէ էսիրլէր թութմագ իշիւն քէնտի ատէմլէ -
րինի կէօստէրմիշլէր իտի : Պու զալիմ հայտուտ -
լար՝ «Պիզ Լիվինկսթընըն օղուլլաքը իզ,» տէմիշ օլտըգ -
լարընտան , եերիւկէր մէմլէքէթլէրինին իշ թարաֆլարը -
նա անլէրին սէլամէթլէ տուլիտուլլէրինէ միւսա'ատէ
էթմիշլէր իտի : Օլ վագըթ էսիրճիլէր զա'լիֆ պիր գա -
պիլէյէ հիւճում էթմէլէրի իշիւն գուվվէթլի պիր գա -
պիլէյէ ըիվէթ վերտիլէր , վէ զավղատան սօնրա տէր -
տէսթ էյլէտիքլէրի քիմսէլէրի էսիր էթտիլէր : Լիվինկս -
թընըն նակեան 'ավտէթիլլէ պու խապիսլէրտէն պա'զը -
լարը հէման օլ իշլէրի իճրա էթտիքլէրի սըրատա
թութուլտըլար :

Լիվինկսթըն քէնտի ատէմլէրինի իսթիրահաթ էյլէ -
մէլէրի վէ եէմէք եէմէլէրի իշիւն պիր քէօյտէ տուր -
տըրտըզը էսնատէ՝ իշթէ նակեան սէքսէն տէօրթ էսիր -
լէրին ուղուն պիր տիգիսինին պայըրըն եանընըն էթրա -
ֆընտան կէլտիյինի կէօրտիւ : Զօղու գարը վէ չօճուգ -
լար օլուպ՝ տէրտէսթ օլունանլար շիյ տէրիտէն մա'մուլ
գայըշլարլա պիրիպիրինէ պաղլը իտիլէր : Փագաթ էրքէք -
լէրտէն պա'զըլարընըն պօյուլլարըն էսիրլէր իշիւն իսթի' -
մալ օլուլան վէ «Կօրի» տէնիլէն պիր նէվ՝ օտուլն պօ -
յուլտուլըրգ իշինէ կէշիրիլմիշ իտի : Պօյուլնըն արգա
թարաֆը պօյուլնտուրըզըն իշինէ կէշիրիլմիշ իտի , վէ
անըն իքի ուճլարը չէնէնին ալթընտա պիր տէմիր չը -
պուգլէ պիրլէշտիրիլմիշ օլուպ՝ պօյուլնտուրըզըն սափը
տախի էսիրճինին էլինտէ օլտըզընտան՝ զէվալլը էսիրին
գաշմագ իշիւն էթտիյի իլք հարէքէթի կէօրտիւ -
յիւնտէ անըն պօյնընը սարսմաղա հազըր պիր հալտէ
էսիրճի արգատան կիտէր իտի : Զէվալլը էսիրլէր ադըր ,
սէֆալէթ վէ եօրղուլլըգտան թագաթսըգ օլարագ՝

Երևելէրինն ալթընտա ազասըպ սալլանըյօրլար իտի,
Էսիրճիլէր, միւքէմէլ պիր զալէպէ չալմըշլար Կիպի,
Գըրմըզը թապեալարլէ վէ կիւզէլ թէզեինաթլէ միւզէյ-
Եէն օլտըզլարը հալտէ գալայտան մա'մուլ պօրուլար չա-
լըպ կիւլպանք չէքէրէք շաղ ու մէսրուր Երևելէրինն քիւշիւք
Պու աթըպ թութանլար Ինկիլիզլէրին քիւշիւք

Կիւրիւհիւնիւ կէօրտիւքլէրինտէ, զայր ի մունթազամ
սուրէթտէ օրմանըն իշինէ գաշտըլար իսէ տէ, Մաքօ-
լօլօլարտան պիրի անլէրին գըլաղուզընտան տահա չա-
պուգ գօշարագ անը պիլէյինտէն թութտու: Մաքօլօլօ
Էսիրճիլէրին ըէ''իսինի պազուսընտան թութուպ սիւ-
րիւքլէյէրէք վէ մըզրաղըն ուճըյլէ թէհտիտ էտէրէք վէ
սիւրէրէք Լիվինկսթընա կէթիրտի: Լիվինկսթըն անըն
թէթէտէ ֆօրթուկիզին պաշլըճա ատէմի օլտըզընը
տէրհալ թանըտը:

Զալիմ հէրէֆ Էսիրլէրի սաթըն ալմըշ օլտըզընը
սէօյլէտիյսէ տէ, Էսիրլէր մէս''էլէյի ֆարգուը թա'րիֆ
էթտիլէր: Անլէր մուհարէպէտէ Էսիրճիլէր թարագընտան
տէրտէսթ օլուհմըշլար իտի: Էսիրճիլէր անլէրին քէօյլէրի-
նի եագմըշ, գապիլէլէրինն ատէմլէրինի գաթլէթմիշ վէ
Էսիրլէրի տէ պաղլայարագ թէթէյէ տօղրու սիւրմէլլէլ
իտի: Եօլտա իքի գարըլար էթլէրինի քէսէն գայըշլար
կէվլէթմէյէ չալըշմըշ օլտըզլարընտան՝ Էսիրճիլէր անլէ
րի տէրհալ վուրուպ էօլտիւրտիւլէր: Ատէմլէրտէն պի
րիսի Եօրղուշլըզը սէպէպինտէն Եէրէ տէրիտիյինտէ
սա''իլլէրէ 'իպրէթ օլմագ իւզրէ պալթա տարպէլէրիյ
գաթլ օլուհտու: Տիկէր պիր գարը փէք Եօրուլմըշ օ
տըզընտան՝ հէմ Երևելէրինն հէմ չօճուզընը թաշըյ
մագ հալէ կէլտի: Մէրհամէթսըզ Էսիրճիլէր գօր իլէ չ
ճուզը վալիտէսինին գուճաղընտան ալըպ՝ տէհշէի
զալիլիթլէ անը գաթլ էյլէտիլէր:

Լիվինկսթըն վէ տօսթլարը տէրհալ գայըշլարը գս

էթմէք վէ էսիր պօյուղնտուրրգլարընը տէսթլրէյլէ քէս-
մէք իշիլէ մէշղուլ օլտրգլարը էսնատէ էսիրճիլէրին
ըէ''իսի գաշտը :

Խնկիլդէր Եօլճըլըգլարընա տէվամ էթմէքտէ
իքէն Մակուէրօ ըրմաղընա մուվասէլէթ էթմէգտէն
էվվէլ՝ սրայա տիւշէն պիր գաշ կիւնէր դարՖընտա
պա'զը էսիր պէօյիւքլէրինի աղատ էթտիլէր : Չիկու-
տա գապիլէ ըէ''իսի օրասընը քէնտիսինէ իգամէթ կնան
էթմէյէ Մաքէնգի Նախկոպոսը տա'վէթ էթտի , վէ օլ
մահալ միւնասիպ կէօրիւնտիւյիւնտէն, Մակէմօրա՝ տաք-
իւլֆիւնուշար միսիօնէրլիյինին մէրքէզի օլտուլ : Ազատ
էտիլէն էսիրլէրին ճիւմլէսի միսիօնէրին հիմայէսի ալ-
թընա ալլնտըլար վէ պինա իշի իլէրի կիթտիյի սրրա-
տա օ ճիվարտա պուլուշնան Աճաուա տիյարընտան պիր
գապիլէին Եագընլարընտաքի պիր քէօյէ հիւճուլմ էտէ-
րէք՝ աշըն էհալիսինտէն պա'զըլարընը էսիր էտիյօրլար
տէյուլ պիր խապէր կէլտի : Լիվինկսթըն վէ Նախկոպոս
տօսթանէ պիր սէօգ պէլքի Աճաուալարը տահա էյի պիր
մէսլէյէ սէվգ էտէճէյինի տիւշիւնտիւլէր , վէ տէրհալ
միսիօնէրլիք մէրքէզինտէն պիր գաշ քիմսէլէր պու մադ-
սէտլէ Եօլա չըգտըլար : Չօգ կէշմէգտէն Խանմագտա օ-
լան պիր քէօյիւն տիւմանլարընը կէօրտիւլէր , վէ սօն-
րա իլէրիյէ տօղրուլ պիր տաղըն Եանը իւզէրինէ գօշտը-
լար վէ Եաղմալար վէ էսիր էթտիքլէրի քիմսէլէր
իլէ ֆիրար էտէն չէթէլէրէ բասթ կէլտիլէր :

Աճաուա գըլտղուլ միսիօնէրլէրին զիւմրէսինի
սայմագ իշիւն պիր գարընճա պայըրընըն իւզէրինէ
աթըլտը , Փագաթ Լիվինկսթըն տէրհալ՝ սէլամէթլէ վէ
տօսթանէ պիր միւլագաթ իշիւն կէլմիշ օլտրղընը
պէյան էյլէտի : Հայըֆ քի պիր գաշ Մանկանճա խըտմէթ-
քեաբլար տիվանէճէսինէ չէթէլէրի գօրգուտսրադ գա-
չըրաճագլարը իւմիտիլէ քէնտի պէօյիւք ճէնկեալէր-
լէրի օլան Չիպիսօնըն իսմինի չաղըրտըլար :

Տէր'ագապ Աճառւա գըլաղուզլարը Նքօնառօ ,
 Նքօնառօ (Հարպ , Հարպ) տէյու Նիտա էթտիլէր , վէ
 պիւթիւն եաղմակէրլէր հիւճուժ էթմէք իշիւն իւն-
 ըիյէ տօղրու աթըլաթլար : Եիւզ եարտա գատար
 ուղագատան քիւշիւք կիւրուհըն էթրաֆընը ալ-
 մաղա պաշլատըլար : Աճառւալարտան պա'ղըլարը պէ-
 յաղլարա տէհշէթի մուճիպ օլմագ իշիւն եիւզլէրինի
 էյէրէք պիւքէրէք տիվանէճէ բագս էտէրլէր իտի : Տի-
 կէրլէրի տիւշմէնլէրի իւն նասըլ մու'ամէլէ էտէճէք-
 լէրինի կէօսթէրմէք իշիւն սիւահլարըյլէ գապա մու-
 գալլիտլիքլէր էտէրլէր իտի : Սա''իւրլէր աղաճ կէօվ-
 տէլէրինին վէ թաշլարըն արգասընա սըղընարագ զէհրլի
 օղլար աթարլար իտի , վէ ատէմին պիւրիսի գօլուճատան
 եարալանտը :

Լիվինկսթըն էլ ան ճէսուրանէ վէ Նէճիպանէ սուլհ
 էթմէյէ չալըշըյօր իտիյսէ տէ , ֆա''իտէ էթմէտի : Եա-
 պանիլէր վահշի հայվանլար կիպի գանա սուսամըշլար
 իտի : Անտէն սօնրա չէթէլէրտէն պիւր գաշ քիշի տահա
 կէյիպ' էսքի թիւ ֆէնքլէրիյլէ աթէշ էթմէյէ պաշլատը-
 լար : Լիվինկսթընըն սիւահը հօգ իտիյսէ տէ , քէնտի
 ատէմլէրի արասընտա եէնի ճինս թիւ ֆէնքլէրի օլան-
 լար պուլուճուլ' մուգապէլէթէն պիւր գաշ քէրրէ աթէշ
 էթտիլէր : Աճառւալար պուճլարըն թիւ ֆէնքլէ աթտըգ-
 լարը գուրշուշլարըն սէսինի իշիտի իշիթմէզ' թէլաշլէ
 գաշտըլար : Անլէրտէն պա'ղըլարը' պէյաղյարը թա'գիպ
 էտիպ անլէրի ույուտըղլարը մահալտէ գաթլ էթմէք
 իսթէրիզ տէյու Նիտա էթտիլէր իսէ տէ , կէրի տէօնմէյէ
 ասլա ճէսարէթ էթմէտիլէր :

Պու քէրրէ , իլք տէֆ'ա օլարագ , Լիվինկսթըն
 սուլհ էթմէյէ մուվաֆֆագ օլամատը : Ամմա գուսուր
 քէնտիսինտէ տէյիլ իտի : Փագաթ Մանկանճալար տի-
 վանէճէ ֆէրեատ էթմիշ օլմասալար իտի , ինթիմալ
 մուվաֆֆագ օլուր իտի :

Լիվինկսթըն Փայօնիրէ 'ավտէթ էթմէյէ մէճպուր
օլանատէք Մահօմէթօտա գալտը, վէ մուֆարագաթը
էսնասընտա Եւլիսկոպոսա՝ Եէրլիլէրին նիզա'լարընա
միւտախէլէ էթմէմէսինի վէ ըրմաղըն գուրպինտէ սիրա-
յէթ էտէն սըթմատան ազատ օլմագ իչիւն տաղիսթան-
լարտա գալմասընը թավսիյէ էյլէտի :

Պու արատա Լիվինկսթըն վէ Քըրք Նիասա կէօ-
լիւնիւն քէչֆինէ պաշլատըլար : Եէլքէնլի վէ տէօրթ
քիւրէքլի պիր գայըղը համմալլար սրըրգլարտան ասա-
րագ Մըրչիսըն Չաղլայտնլարընըն պաշընա կէօթիւրտիւ-
լէր : Պուրատա անը սուլա էնտիրիպ քիւրէք չէքէրէք
վէ Եէլքէն աչարագ Եօգարըքի Շիրէնին սաքին ոու ա-
րը իւսթիւնտէն կէչտիլէր, վէ նիհայէթ կէօլէ մու-
վասէլէթ էյլէտիլէր : Շարգի սահիլի թա'գիպ էտէրէք
քէօրֆէղտէն քէօրֆէզէ կէչիպ՝ կիւլ բէնկինտէ կիւզէլ
վէ մէյվէտար պիր սահիլէ վասըլ օլտըլար, քի պուըն
արգասընտա դայէթ ճէլիլ պիր պայըրլար սիլսիլէսի
պուլուընուր իտի : Օրասը փամուզ վէ Մըսըր պուղ-
տայը իչիւն մահսուլտար պիր Եէր իտի, վէ քեա-
շիֆլէր պէօլիւլիւ էքսէրիյա գուլիպէլէրտէ էրքէք-
լէրին էիրմէլէրինի, պէզ տօգուճալարընը վէ տիք-
մէլէրինի վէ գատընլարըն Մըսըր պուղտայը ֆիտանլա-
րընըն էթրաֆլարընտաքի թօփրագլարը գազտըղընը
սէյր էտէրլէր իտի : Եէրլիլէր ճէսուր պալըզ ավճըլարը
իտիլէր, վէ ինճէ էօրիւլիւ աղլարլէ հէր տիւրիւ պա-
լըզլարը քէնտիլէրինին Եափտըզլարը ֆիլտիշի օլթալար-
լէ ավլարլար իտի :

Պու կէօլտէ շիտտէթլի ֆուրթուէնալար զուհուր
էտէր իտի, վէ պիր տէֆ'ա քեաշիֆլէր պէօլիւլիւ սա-
հիլտէն պիր միլ ուզագատա պէօյլէ պիր ֆուրթուէնայա
թու.թուլտըլար : Պիր գաշ աագիգէ զարֆընտա տալղա-
լար օլ գատար Եիւքսէլտիլէր վէ սահիլէ էօյլէ շիտ-

տէթլէ վուրուլուպ փարչա փարչա օլուրլար իտի քի՝
անլէրին քիւչիւնք գայրղը թաշլարա վուրուլուպ
փարէ փարչա օլաճաղընտան գարայա չըգամագլար իտի՝
Քիւրէքլէրիյլէ գայրղըն եանլարընը թիւզկեարա գարչը
թուրթուպ՝ ֆուրթուսանըն շիտէթինէ մուգավէմէթ
էթմէքտէն պաշգա պիր շէյ էտէմէղլէր իտի՝ Անլէր կեան
տալղալարըն Բէփէսինէ չըգար, կեան տէրինէ էնէր էր
իտի՝ վէ պու հալտէ սա՛աթլարճա տալղալարլէ օլրաշըպ
հէր պիր տագիգէտէ էօլիւմէ պէքլէրլէր իտի՝ Հէր պիր
տալղանըն պէյազ տուտաղը գըվըրլտըղը էսնատէ, անլէր
օլմայա քի օլ գուտուրմըշ տէնիզ քիւչիւնք գայրղըն իւ-
զէրինէ հիւնում էտէրէք անը քէ՛տի իչինտէ դարգ էթսին
տէյու գօրգտըղլարընտան նէփէս պիլէ ալամագլար իտի՝
Փագաթ տալղա տալղա արտընտան ըսլըգ չալարազ վէ
չաղլայարազ գայրղըն իքի եանլարընտան կէչտիլէր
իսէ տէ, անա հիչ պիր տալղա իսապէթ էթմէտի՝ Նիհա-
յէթ ֆուրթուսա թէսքին օլտու վէ անլէր առապէլէրի
թուրթուրմըշ վէ աղըրը պիր հալտէ լաքին միւթէչէքքիր
գալպլէրլէ գարայա չըգամագլա մուվաֆֆազ օլտըլար՝

Քեաշիֆլէր պէօլիւյիւ սահիլտէն իքի ելիւզ միլ
գատար կիթտիքտէն սօնրա կէօլիւն պաշընա եէթիչտի-
լէր, վէ օլ վագըթ կէրի տէօնմէյէ մէճպուր օլտըլար՝
Լիվինկսթրն Զամպէզիտէն աշաղը կիթմէյէ գարար
վէրմիչ իտի՝ Պէօյլէճէ Ինկիլթէրրատան զէվճէսինի կէ-
թիրէճէք օլան պիր սէֆինէյի գարչըլայաճազ իտի՝
Զէվճէսի քէնտիսինէ պիր տէֆ՛ա տահա իշտաշըգ
էտէճէք իտի, հէմ տէ օլ սէֆինէտէ Փայօնիւրէ մախ-
սուս լէվազիմաթ վէ Նիասա կէօլիւ իւզէրինտէ
էսիր ախզ ու ի՛թասընը մահվ էթմէք մագսէտիյլէ
սաթըն ալտըղը քիւչիւնք վափօր պուլուսաճազ իտի՝
Շիտէյէ տաղու օլան էօլըն իւզէրինտէ Փայօնիւր
պիր սըղա տիւչիւպ՝ ըրմագ անը թէքրաշ հիւզտիւրէ-

պիլեճէք զատաշ երևալի ճէյեալէք պէշ հաֆթա օրա-
տա գալմաղա մէճպուր օլտու : Էնճամ Լիվինկսթըն
տէնիզէ մուվասէլէթ էտիպ՝ զէվճէսինի Կօրկօն քրուա-
զէօրինտէ պուլտու : Լաքին հայըֆ քի անլէրին պիրի-
պիրլէրինի պուլմալարըն մէսէօրէթի ուզուն սիւր-
մէտի : Զէվճէսի մուվասէլէթինտէն պիր գաշ հաֆթա
սօնրա Շուփանկատա հիւմմայա թուրուլտու : Լիվինկս-
թըն քէնտի մէհարէթիյլէ սօն տէրէճէ մուգայեէտ օլտ-
րազ կէճէ կիւնտիւղ անը թէտալի էթտիյսէ տէ , հիշ
պիր շէյ Փա''իտէ էթմէտի : Զէվճէսի 1862 Ապրիլտէ
վէֆաթ էթտի , վէ պու շէյ Լիվինկսթընս պիւթիւն
միւտտէթի 'էօմիւլէնտէ պէօյիւք քէտէրի մուճիպ օլտու :

Պ Ա Պ 7

ԷՍԻՐՃԻԼԷՐՏԵՆ ՄԱՂԼՈՒՊԻՅԵԹ

Լիվինկսթըն շիմտի Րովումա ըրմաղը թարիգիյլէ
Նիասա կէօլիւնէ կիթմէյէ իքինճի տէֆ'ա թէշէպպիւս
էթտի : Քեաշիֆիւր պէօլիւյիւ Կօրկօն քրուազէօրի
թա''իֆէլէրինին պիր գըսմընըն ռէֆազաթրյլէ քիւրէք-
լի գայրգլարլէ եօլա չըգտը , վէ եօլտան կէշմէյէ հազգլա-
րը օլուպ օլմատըղը մէս''էլէսի իքի քէրրէ եերլիւէր իլէ
միւճատէլէյէ սէպէպ օլտու իսէ տէ , չօգ գազալարա
օղրամագսըզըն խալը կիւնլէր ըրմաղտան եօգարը տօղ-
րու կիթտիլէր :

Պիր տէֆ'ա եերլիւէրին պիր պապիլէսի ըրմաղըն
իքի գըյըսընտա տախի թօփլանտըլար , վէ զէհրլի օգ-
լարընը եսյլարընըն իւզէրինէ եերլէշտիւրէրէք քէնտի-
լէրին չիրքին հարպ խօրալարընը թէփէօէք մուգալիտ-
լիլէ պալլատըլար : Գապիլէ ռէ''իսլէրի գայրգլա-

բա պաղըրարաց քեաշիֆլէր պէօլիւլիւնէ տուրուպ
պան վերմէլէրինի էմր էթաի: Պիք միւտտէթ մուխա-
պէրէտէն սօնրա Լիվինկսթըն անա օթուզ եարտա
պամա վերաի, վէ գապիլէ բէ'իսի գապիլէօլինին ան-
լէրէ տօսթ օլաճաղընը վա'տ էլլէտի: Լաքին իւք գա-
յըգ ըրմաղըն անճագ իքինճի քէօշէսինտէն կէշէր կէշ-
մէզ՝ զէհրլի օգլար պուլութ կիպի վէ պիր գաշ թիւ-
ֆէնք գուրշուշարը վըզըլտայարագ Լիվինկսթընըն
ատէմլէրինին պաշլարը իւզէրինտէն կէշտիլէր: Եել-
քէն եըրթըլարագ փարէ փաշա օլտու, Լաքին պէրէ-
քէթ վէրսին հիշ պիր քիմսէ եարալանմատը, վէ իքինճի
գայըգտան պիր գաշ քէրրէ թիւֆէնք աթըլտըղընտա,
եէրլիլէր գօրգուլարընտան օրմանըն իշինէ գաշտըլար:
Պաշգա պիր տէֆ'ա տախի պիր ազղըն սու ալղըրը
(ձիագետի) անլէրին իլէրլէմէսինէ մանի' օլմաղա չա-
լըշտը: Զանն էտէրսին քի' օ անլէրին օլ սէվկիւլիւ եըյ-
գանաճագ կէօլիւնտէն կէշիպ քէնտիսինի էօյլէն ույ-
գուսընտան ույանտըրմաղա հագգլարը եօգ տըր տէմէք
իսթէր իտի: Սու ալղըրը սույա տալարագ թամմ գա-
յըղըն ալթընա կէլիպ՝ անը իլէրի կէրի սալլատըր վէ
մէֆրէթ չէնէլէրիյլէ անը ըսըրմաղա չալըշտը: Պիք վա-
զըթ տիշլէրիյլէ գայըղըն թախթալարընը կէմիրտիքտէն
սօնրա նիհայէթ անը եուտուլմագ իշիւն փէք պէօյլիւք
վէ փէք սէրթ օլտըղընա գանըպ՝ եիւզիւնիւ ասարագ
սույա տալտը:

Լիվինկսթըն գայըզլարը միւմքին մէրթէպէ Բո-
վուճայատէք կէօթիւրտիւլիւնտէ ըրմաղըն իքի շիւ'այէյէ
թագսիմ օլտըղընը կէօրտիւ, վէ եէրլիլէր պուլ շիւ'-
պէլէրտէն հիշ պիրիսինին Նիասա կէօլիւնտէն կէլմէ-
տիյինի սէօյլէտիլէր: Պուլըն իւզէրինէ Լիվինկսթըն
Շուփանկայա 'ավտէթ էթաի, վէ անտէն սօնրա սօն
տէֆ'ա օլարագ Շիրէտէն եօլա չըզըպ՝ եօգարըյա տօղ-

Փայօնիրէ , քէնտի մայրի օլան քիւշիւք Լէյսի
Նիսասայը արգասընտան չէքէրէք , եօլճըլըգ էթտի :

Չօգ կէչմէզտէն , քէնտիսինն օլ գրսա ղայպուպէ-
թի էսնասընտա պիլէ մուհիւք էսիրճիլիյին աֆէթ կի-
պի տիյար իւզէրինէ կէլմիշ իտիյինի կէօրտիւ :
Մարիանօ իսմինտէ մէլէզ պիր Փօրթուկիզ վէ անըն
զալիմ ատէմլէրի «Պիզ Լիվինկսթընն օղուլլարըլըզ»
տէյերէք Թինկանէյի ալտաթտըլար վէ տօսթա լայըգ
հիւսն ի մու'ամէլէ կէօրտիւլէր : Վէ հիլէ ու խըյանէթ-
լէ անը Թութուպ անըն գապիլէսինտէն չօգլարը իլէ
պէրապէր էօլտիւրտիւլէր , վէ սաղ գալանլարտան տա-
խի կէօթիւրէպիլտիքլէրի գատար էսիր կէօթիւրտիւ-
լէր : Պուհընլա տէ պանա'աթ էթմէյիպ' քէօյիւ վէ Մը-
սըր պուղտայը անպարլարընը եագտըլար , հասատլա-
րընը Թէլէֆ էթտիլէր վէ օիւրիւլէրինի ալըպ կէօթիւր-
տիւլէր : Արթըգ այլարճա պաշգա Միսըր պուղտայը
պիթմէյէճէյինտէն , սաղ գալանլար աճըլըգտան էօլէճէք-
լէր իտի : Գալանլարտան չօգլարը եաշամագ իշիւն ավ
ավլամաղա վէ եէրտէն քէօքլէր չրգարմաղա մէճպուր
օլտըլար , լաքին փէք չօգլարը գըթըլըգտան էօլտիւլէր :

Թինկանէ մաղլուպ օլտըգտա էսիրճիլէրին իշի չօգ
գօլայլաշտը , գիրա անըն գապիլէսի օլ պիր գապիլէ-
լէրին էն գուվվէթլիսի օլտըղընտան հուտուտ մուհա-
ֆըզը օլմուշ իտի : Պու. մէքրուհ վէ զալիմ չէթէ-
ճիլիք պիր քէօյտէն օլ պիր քէօյէ բրմաղըն եօգարը-
սընա տօղրու եայըլտը , վէ շիմտի Լիվինկսթըն տիյա-
րըն պիւթիւն եիւզիւնիւն Թէպէտտիւլ էթմիշ օլտը-
ղընը կէօրտիւ :

Տէօրթ սէնէ մուգատտէմ քէշֆ էյլէտիյի օլ բուշէն
վատի շիմտի գարա խարապէլէր վէ պէյազլանմըշ իս-
քէլէթլէրլէ գափլը պիր մէվթ տիյարը օլմուշ իտի :
Հաթթա օլ Թէղաննի էյլէյէն գուշլար զանն էտէրսին
պէօյլէ սէֆալէթ վէ իսսիզլիքտէ Թէրէննիւմ էթմէյէ

գաթլանմայարագ պէտապան օլմուշ օլ իգամէթ կեան-
լարըն էթրաֆընտա սիւքիւթէ մահքիւմ օլմուշլար
իտի : Յագաթ զալիմ ֆօթթուկիզլէր քէնտի էսիրլէրի-
նին պէտէլինի Մարիանօյա թէ''տիյէ էտէրլէր , վէ
Լիվինկսթըն աշլէրի մէն' էթմէյէ մուգթէտիւր տէյիլ
իտի : Քէնտի վազիֆէսի իշինի իլէրի կէօթիւրմէքտէն
վէ Խնկիլթէրրա հիւքիւմէթինին միւտախէլէ էտէճէյի-
նի իւմիտ էտէրէք կէօթիւքլէրինին ճիւմլէսինի նէշր
էյլէմէքտէն 'իպարէթ իտի :

Յագաթ թալի' քէնտիսինէ քհամիլէն մուխալիֆ
օլտու : Քեաշիֆլէր պէօլիւշիւ , Մըրչիսըն Չաղլայանլա-
րընա մուվասէլէթ էթտիքլէրինտէ , Լէյսի Նիասայր
փարչա փարչա սէօքտիւլէր վէ սօնրա պիր եօլ եափմաղա
պաշլատըլար , վէ սէֆինէնին գըսմլարընը շէլլալէլէրին
պաշընա գաշար պու եօլտան կէօթիւրէպիլէճէքլէր իտի :
Պու եօլու պիր միլ եափմաղտան էվվէլ Քըրք վէ Լի-
վինկսթըն թէհիլքէլի սուրէթտէ խասթալանտըլար , վէ
Քըրք Խնկիլթէրրայա 'ալտէթէ մէճպուր օլտու :

'Այնի վագըթտա Խնկիլթէրրա հիւքիւմէթի թարա-
ֆընտան քեաշիֆլէր պէօլիւշիւնիւ կէրի չաղըրան պիր
թէլէկրաֆ կէլտի : Փօթթուկիզ հիւքիւմէթի քէնտի
սէֆինէլէրինտէն մա'տա պիւթիւն սէֆինէլէրին Չամ-
պէղիյէ կիրմէսինի մէն' էթմիշ իտի , վէ Խնկիլթէրրա
հիւքիւմէթի պու շէյէ միւտախէլէ էթմէք տէյմէզ տէ-
յու տիւշիւնտիւ : Պու կիպի աճը պիր մէ''յուսիյէթ
ինսանըն շէվգ ու զարէթինի սէօքտիւրէպիլի իտիյսէ
տէ , Լիվինկսթըն ճէսուր վէ իշինէ սատըգ օլտըղըն-
տան' մաղլուպ օլմայըպ մագսէտինտէն շաշմատը : Ըր-
մագտան աշաղըյա էնմէք իշիւն , սէյէլանլաթ սէպէպին-
տէն , Փայօնիրին պիր գաշ այ պէքլէմէսի լաղըմ կէլիւր
իտի : Ա'յնի վագըթտա Փօթթուկիզլէրին միւսթէմիլի-
քեաթընըն տըշարընտա Նիասանըն էթրաֆընտա տէ-

սիգէ տօշրու պիր թարիգ արամագ մագսէտիլէ Լի-
վիւկսթըն գայըզէ կէշմէք նիյէթինտէ իտի :

Լիվիւկսթընըն համմալլարը . պիր գայըզ կէօթիւ-
րիւպ չաղլայանլարտան կէշմէք իշիւն պիր տէֆ'ա տա-
հա եօլա շըգտըլար : Էն եօգարըտա պուլուհնան չաղլա-
յանըն աշաղըսընտա տիւզ Ֆագաթ սիւր'աթլէ ագան
պիր սույա կէլէնէտէք հէր շէյ էյի կիթտի : Զահմէթի
էքսիլթմէք նիյէթիլէ պուրատա գայըղը սույա էնտի-
րիպ' պիր իվիլէ պաղլայարագ բրմագտան եօգարը
չէքտիլէր : Պիւթիւն էշեա վէ զախիթէլէրի վէ սըրըզ-
լարլէ գայըղը գայալարտան ուզագ սագլամագ իշիւն'
Մաքօլօլօլարտան պիր գաշը գայըղա գօնուլտըլար :
Իքի միլ կիթաիքսէն սօնրա , փէք մահիր գայըզըլար
օլան Մաքօլօլօլար բրմագ հատտէն զիյատէ սիւր'աթլէ
ագար վէ թէշիքէլի տիր' տէյէրէք գայըղը գըյըյա
կէթիթտիլէր :

Օլ վագըթ Զամպէզիլի աթըպ թութան գայըզը-
լարտան պա'զըլարը գայըղը չաղլայանտան եօգարը
նասըլ կէօթիւրմէյի Մաքօլօլօլարա էօյրէտէճէյիզ տէ-
յէրէք , սըրըզլարը վէ գայըղը չէքէճէք իփի ալտը-
լար : Լիվիւկսթըն գըյըստն ուզագ իլէրիյէ կէշմիշ
օլուպ' սնլէրին մագսէտլէրի հագգընտա պիր շէյ պիլ-
մէզ իտի : Վէ իշթէ եիւքսէք հէյէճան սէսլէրի իշիթ-
տի : Տէրհալ բրմաղըն քէնարընա գօշտու վէ էշեասընը
վէ Զամպէզիլիլէրի սու իշինտէ , վէ գայըղը տախի
ալթը իւսթիւնէ տէօնմիւշ օլարագ բրմագտան աշաղը
օգ կիպի սիւր'աթլէ կիթմէքտէ կէօրտիւ :

Ատէմլէրինտէն պա'զըլարը գօշտըլար իսէ տէ' ըր-
մաղըն գըյըսը չօգ սարփ օլտըղընտան , չապուգ կիտէ-
մէզլէր իտի , վէ գայըղը արթըգ ասլա կէօրմէտիլէր :
Զամպէզիլիլէր եիւզէրէք գըյըյա կէլտիլէր վէ Լիվիւկս-
թընըն հուզուրընտա տիզ չէօքէրէք ալնլարընը եէրէ

տօգուհնտըրտըլար : Լիվինկսթըն անլէոի տահա զախիրէ
կէթիրմէլէրի իչիւն աշաղըյա , Փայօնիրէ , կէօնտէրտի ,
Լիվինկսթըն իւմիտինին պէօյլէճէ պօշա չըգմասընտան
ասլա մէ''յոււս օլմայըպ' Նիասանըն էթրաֆընը ալագլէ
կէզմէք իչիւն եօլա չըգտը : Ֆազաթ հէփ սայ' ու դայ-
րէթինէ բազմէն' կէօլիւն ուճընա վասըլ օլամատը վէ
Փայօնիրէ 'ալտէթ էթմէք զէմանը կէլտի , վէ օլ վա-
գրթ Շիրէտէն աշաղըյա տօղրու սօն սէյեահաթ շը
իճրա էթմէսի կէրէք իտի :

Տարիւլֆիւնուհլար միսիօնէրլիլի տախի պիր
միւտտէթ իչիւն իչլէրինէ խիթամ վէրմիշ իտի : Ճէսուր
Եպիսկոպոս Մաքէնզի Շիրէտէն աշաղըյա տօղրու էթ-
տիլի եօլճըլըգ էսնասընտա հիւմմայա թուլթուլուպ վէ-
ֆաթ էթմիշ իտի : Գալան միսիօնէրլէր տաղիսթանլար-
տան ըրմաղըն քէնարընա էնմէլի թէրճիհ էտիպ' հիւմմա-
տան պիրէր պիրէր վէֆաթ էյլէտիլէր : Իմտի Լիվինկս-
թըն միսիօնէրլէրին ազատ էթտիքլէրի եէրլիլէրտէն զա-
լան քիմսէլէր թէքրար էսիրճիլէրին էլինէ տիւշմէսին-
լէր տէյոււ անլէրի պէրապէրինճէ ալարագ Փայօնիրէ
կէօթիւրտիւ :

1864 Փետրվարտա Փայօնիրի Զամպէգինին միւն-
սապպընտա պուլուհնան ինկլիզ Օրէսթէս զըրհորսընա
թէսլիմ էյլէտի , 'այնի զէմանտա քէնտի մալի օլան քիւ-
չիւք վափօր' Արիկլ քրուազէօրընա պաղլանարագ
Զանգիպարա կէօնտէրիլտի : Զամպէգի սէֆէրինտէ
մուվաֆֆագ օլմատըղը վէ Տարիւլֆիւնուհ Մի-
սիօնէրլիլինին պէտպախթ հալը իչիւն չօգ քիմսէլէրին
իւնկիլթէրրատա վէ իւմիտ Պուրուհնտա քէնտիսինի
թա'յիպ էյլէտիլինի պուրատա իչիթտի : Լիվինկսթըն
պուհըն իւզէրինէ չօգ միւքէտտէր օլտու , դիրա պաշլը-
ճա սէպէպ էսիրճիլիք օլտըղընը պիլի իտի : Եկէր ինկլիզ
հիւքիւմէթի էսիրճիլիլէ խիթամ վէրմէք իչիւն Փօր-
թուկիզլէր իւզէրինէ թազեիգ իլլէթէ իտի , ասլա մու-
վաֆֆագըյէթսիզլիք վագը' օլմայաճագ իտի :

Լիվինկսթըն մազուկայ վէ մէ՛յուս օլմուչ իտիյսէ
տէ՛, Ալլահըն իշի իշիւն իշլէտիյինի պիլտիյի սէպէպտէն
իշտէն էլ չէքմէտի։ Պախուսուս Աֆրիգաստաքի մէլ՝ուն
զալիմիյի վէ խարապիյէթի վաթանտալարընա անլա-
տապիլտիյի հալտէ, անլերին թախլիսէ շիթապ էտէճէք-
լերինէ գավիյէն ինանըր իտի։ Քէնտի վազիֆէսի սալթ
անլերին ֆիքրլերինի ույանտըրմագ՝ վէ կէլտիքլերինտէ
եօլու անլերէ կէօթէրմէքտէն ՚իպարէթ իտի։ Ինկիլ-
թէրրայը զիյարէթ էտէրէք Աֆրիգա վէ էսիր թիճարէթի
հագգընտա պիլտիքլերինին քեաֆֆէսինի նէշը էթմէյի
թասմիմ էյլէտի։ Անտէն սօնրա քէնտի գըլաղուզլըգ
իյինէ տէօնմէք վէ սա՛իր մա՛լիւմաթլար տախի էլտէ
էթմէք իսթէր իտի։

Տէնիզ եօլճըլըղը իշիւն փարա էլտէ էթմէք մագ-
սէտիյլէ Լէյսի Նիասայը սաթմաղա չալոշտը իսէ տէ,
ֆօրթուկիզլէրին անը էսիր թիճարէթինէ իսթի՛մալ
էթմէք իսթէտիքլերինի իշիթտիքտէ՛ անը Պօմպէյէ
կէօթիւրմէյէ գարար վէրտի։

Լիվինկսթընըն իճրասընա ճէսարէթ էթտիյի էն
պէօյիւք իշլէրտէն պիրի իտի պու։ Ատէմլէրինտէն իւշ
պէյազ վէ տօգուզ եէրլիլէրի պէրապէր ալարազ օն տէօրթ
թօնօ վափօր քէօմիւրիյլէ Պահրը Մուհիթ ի Հինտինին
2,500 միլինի գաթ՝ էթմէք իշիւն քէնտի զա՛իֆ վէ
քիւշիւք վափօրըյլէ եօլա չըգտը։ Պէյազ կէմիճիլէրին-
տէն իքիսի խասթալանտըղընտան՝ չօգ կիւնլէր քէն-
տիսի վէ իւշիւնճիւ պէյազ կէմիճի վափօրտա սըրայլէ
տէօրտէր սա՛լաթ նէվպէթճիլիք էթտիլէր։ Անտէն սօն-
րա բիւզկեար տինտի վէ քէօմիւրիւնիւն սարֆընա
ճէսարէթ էթմէյէրէք նիւմիպէշ կիւն գալտըլար։ Նի-
հայէթ պիր բիւզկեար չըգըպ՝ եէլքէնլէրի թէքրար
գուլլանմաղա գատիր օլտըլար։ Ֆագաթ տէնիզ եօլ-
ճըլըգլարընը պիթիրմէզտէն էվվէլ իքի շէտիտ ֆուր-
թունալար տախի կէչիրտիլէր։

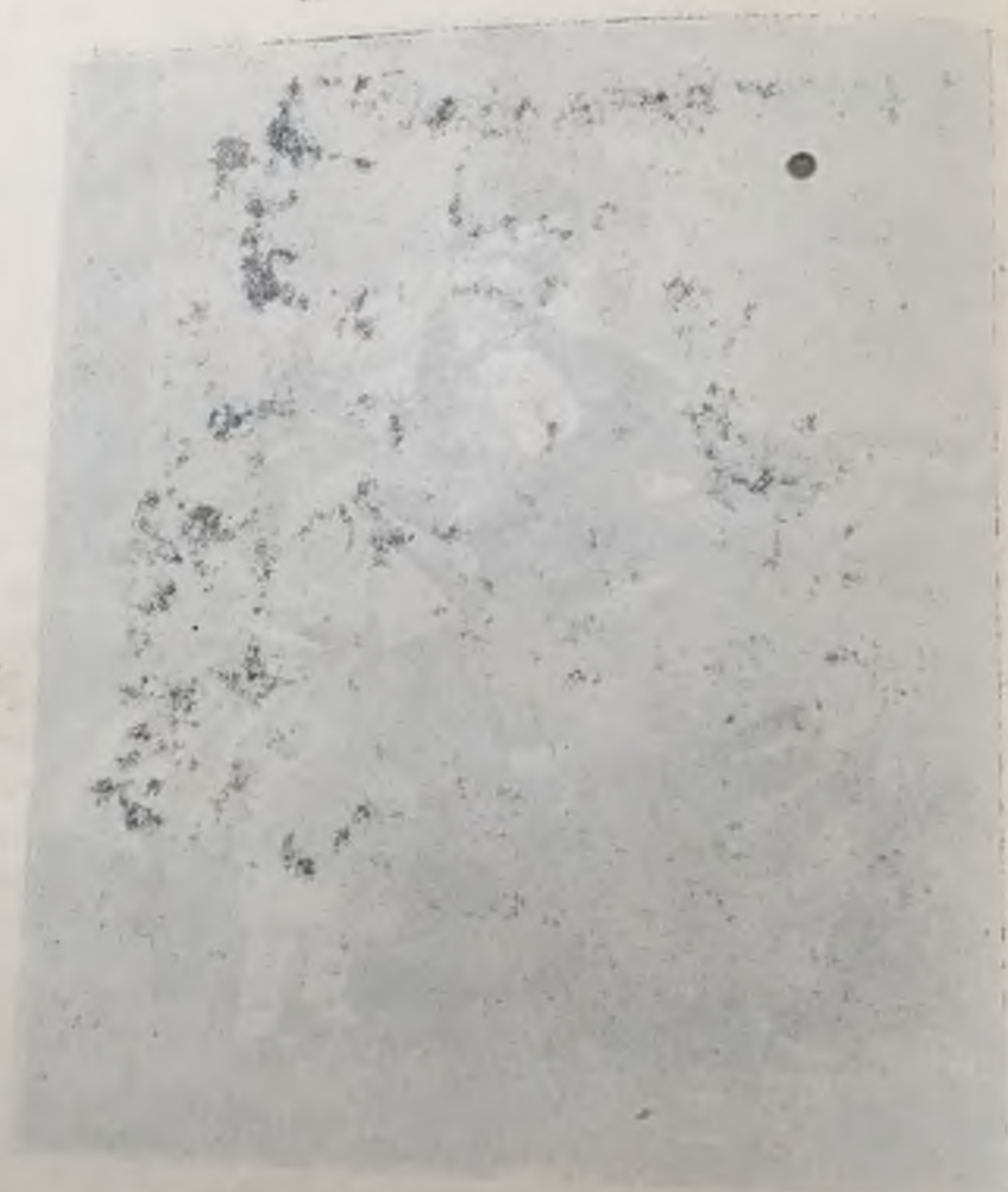
Լաքին քիւչիւք կիւղէլ Լեյսի Նիասա հէր շէյին
իշինտէն սէլամէթլէ կէշտի, վէ տէնիզ օթլարը վէ եէշիւ
վէ սարը տէնիզ երլանլարը կէօրտիւ. քլէթինտէ շինտիս-
թան սէվահիլինէ հազլաշմըլ օլտըզլարընը անլատըլար :
Օլվազըթ եալընըզ եիրմիսէքիզ սա'աթա քեաֆի քէօ-
միւրլէրի օլուպ' գախիրէլէրի տախի սանքի տիւքէնմիշ
իտի . Լաքին եօլը տէվամ էտէպիլիսլ' գըրգպէշ կիւն
սէյր ու սէֆէր էթտիքտէն սօնրա Պօմպէյէ մուվասէլէթ
էտէպիլտիլէր : Լեյսի Նիասա օլ գատար քիւչիւք իտի
քի, Լիվինկսթըն սահիլէ չըգըպ քէնտիսինի թանըթմա-
յընճա հիշ պիր քիմօէ անըն մուվասէլէթինին ֆար-
զընա վարմատը :

Լիվինկսթըն վազթընտա Ինկիլթէրրայա վասըլ
օլտու վէ «Չամպէզի վէ Անըն Շիւ'պէլէրի» նամ պիր
քիթապտա սէյեահաթընըն հիքեայէսինի եազտը : Քէն-
տիսի հէր թարաֆտան նութզլար իրատ էթմէյէ,
ճէմ'իյէթլէրտէ սէօյլէմէյէ, վէ զիյաֆէթլէրտէ հազըր
պուլուլմազա տա'վէթ օլուլուր իտի : Ֆազաթ
Ինկիլթէրրատա իշինի պիթիրիւր պիթիրմէզ' 'էօմբիւնիւն
մաքսէտինի իճրա էթմէք իշիւն Չանզիպարա 'աւտէթ
էթտի :

Ինկիլթէրրատան մուֆարազաթ էթմէզտէն էվվէլ
պաշ վէքիւ Լիվինկսթընա պիր շէյէ իհթիյաճը վա'ր մը
տըր տէյուլ սօրմազ իշիւն ատէմ կէօնտէրտի : Չօզլար
պուլուլ պիր ֆուրսաթ 'ատտ էտիպլ' փարա եախօտ
նիշան իսթէյէճէքլէր իտի : Լաքին Լիվինկսթըն քէնտի
իշինտէն պաշգա հիշ պիր շէյ իւղէշինէ տիւշիւնմէզ
իտի : Անըն եէկեանէ բէճասը, Ինկիլթէրրա հիւքիւմէ-
թինին' էսիր թիճարէթինին մահվը վէ Չամպէզինին
մէշրու' թիճարէթ իշիւն քիւշատը պապընտա Փօրթու-
կիզ իլէ պիր մու'ահէտէ 'ազտ էտիլմէսինտէն 'իպարէթ
իտի : Օլ վազըթ փարլամէնթօնըն պիր գօմիսիօնը հու-

ԼԻՎԻՆԿՍԹԸՆ ՎԷ ՔԵՐԻՄԷՍԻ ԱՆՆԱ ՄԷՅՐԻ

RECEIVED AT 4:10 PM 1964

գուրընա տա՛վէթ օլունտու, վէ առէր անըն Սֆրիգա-
վէ էսիրճիլէք հազարնտաքի ճիւմլէ էֆքեարընա վա-
զըֆ օլտըլար: Վէ լաքին հիւքիւմէթ օլ վազըթտա
պաշգա պիր շէյ նափմայըպ՝ անճագ անըն մէսարիֆա-
թը իշիւն 500 ինկիլ լիրաւընը վէրտի, վէ ալըղը վէ
թէգա՛իւտ մա՛աշը օլմայարագ քէնտիսինի Մէրքէզի Աֆ-
րիգա Գօնսօլօսը թա՛եին էլլէտի: Գրալի ճօղրաֆիա
Շիրքէթիւտէ պուլունան տօսթլարը եէնի պիր սէյ-
եահաթ իշիւն անա 1,500 ինկիլ լիրասը վէրտիւէր,
Լիվինկսթըն տախի Քօնկօնըն վէ Նիլին ասլ մէն-
պա՛լարընը պուլմաղա շալըշաճաղընը անլէրէ վա՛տ
էթտի:

Պ Ա Պ 8

ԱՖՐԻԳԱՆԸՆ ԳԱԼՊԿԵԱՆԸՆՏԱ

Լիվինկսթըն 1866 Մարտ այընտա Բովունմանըն
միւնաապարնա եագըն գարայա չըգտը, վէ էլլի իւշ եա-
շընտա օլտըղը հալտէ կիւճիւքլէրին, սէֆալէթլէրին
վէ քէտէրլէրին եէտի ուզուէ սէնէլէրի պաշլատը, վէ
անլէր քէնտիսինի էօլիւմ տէրէճէսինտէ իփրանտըրտը-
լար: Օթուզ ալթը համմալլար քէնտիսի իլէ կէլտիլէր:
Պունլարտան օն իւշիւ Պօմպէտէն Հինտլիլէր վէ օնու՝
Եօհաննա եէրլիլէրի իտիլէր: Լիվինկսթըն «ցէցէ» սինէ-
յինին զէհրինէ տայանապիլէճէք եիւք թաշըյան աիր
հայվան պուլմաղա չօգ արզու էտէր իտի, վէ պու-
խուսուստա պիր թէճրիպէ օլմագ իւզրէ՝ պէրասլէրինճէ
պիր գաշ տէվէլէր, Հինտ ճամուլարը, գաթըրլար,
էշէքլէր վէ պիր պուզագը կէթիրտի: Եօճըլըզլարընտա

Լիվինկսթըն Մարենկանըն քէօյիւնտէն իլէրի Թան-
կանեիքա կէօլիւնէ տօղրու կրթտի, վէ կիւճիւլքլէրի
կիւնտէն կիւնէ զիյատէսիյլէ շիտտէթլէնիւր իտի: Էսիւր
թիճարէթի սէպէպիւնտէն մէ''քիւլաթ ազ օլտըղընտան
եէրլիլէրին սաթաճագ ազ շէյլէրի վար իտի: Լիվինկս-
թըն մախսուս կէթիւրաթի պիւր գաշ քէշիլէրին սիւ-
տիւնիւ գարըշտըրարագ Ամէրիգան Մըսըր պուղտայլլէ
կիւնլէրճէ թէ'այեիւշ էթտի: Սօնրա քէշիլէրինն զայպ
օլմասը պէտպախթլըղընա տիւշար օլտու: Պինա''էն
'ալէյն քէնտիսինն լէզիզ վէ մուղէտտի թա'ամլար
խայալ էթմէսինէ բաղմէն՝ գաթը վէ սէրթ Մըսըր պուղ-
տայլընը շիյնէմէյէ մէճպուր օլտըղընտան՝ տիշլէրի գը-
րըլմագ վէ կէվշէմէք թէհլիքէսինէ տիւշտիւ:

Մէ''քիւլաթ եօգլըղընտան Լիվինկսթըն չօգ զա-
'իֆլէնտի, վէ եիւրիւմէքտէն չօգ եօրուլուր իտի:
Չօգ տէֆ'ա պէլինէ գատար տէրին պաթագլըգլար
իշինտէն եիւրիւմէյէ մէճպուր օլուր իտի, վէ սինէքլէր
պուլուլթըյլէ մէմլու վէ չայիւր չայիւր եսագան կիւնտիւղ-
տէն սօնրա՝ զէհլի ըսըրմալարըյլէ հիւմմա կէթիւրէն միւ-
թէ'ատտիտ սիվրիսինէքլէրլէ տօլու օլան գօնագ եէրինէ
կէլիւր վէ պուրատա տախի պուշլարտան վէ կէճէնին
րուլթուպէթլի սրճաղընտան միւղթարիպ օլուր իտի:
Պուշլարըն քեաֆֆէսի էփէյի սըգընթըյը մուճիպ իտի-
լէրսէ տէ' տահա ֆէնասը վագը' օլտու:

Կիւնիւն պիւրինտէ եէրլի պիւր համմալ, իհթիմալ
պիւր էսիւրճիտէն բիշվէթ ալարագ, Լիվինկսթընըն
'իլաճլար գուլթուսընը ալըպ գաշտը, վէ շիմալի Լի-
վինկսթըն հիւմմայա գարշը չարէսիզ գալտը: Չօգ
կէշմէղտէն էօլլէ խասթալանտը քի պա'ղէն քէնտիսին-
տէն պիխապէր պիւր հալտէ եէրտէ եաթար իտի: Լա-
քին եինէ ճէսարէթլէ եօլճըլըղընա տէվամ էթտի, վէ
նիհալէթ 1867 Ապրիլտէ Թանկանեիքա իւղէրինտէ վա-
գը՝ Չիթէմպէնին քէօյիւնէ վասըլ օլտու, վէ օրատա

Իսթիրահաթ վէ տահա էյի մէ՛ջ քիւլաթ պուլտու :
'Այնի վագըթտա Մուսա վէ տիկէր Եօհաննալը
Եէրլիւէր կէրի՝ Զանգիպարա կիթմիշլէր իտի : Անլէր՝
քէնտիլէրին պէտ մու՛ամէլէսի անլաշըլտըգտա փարա
ալամայաճագլարընը պիլտիքլէրինտէն՝ Լիվինկսթըն
էօլմիւշ օլտըղը իշիւն քէնտիլէր կէրի տէօնմէյէ մէճ-
պօւր օլտըղլարընա տա՛՛իր Եէմին էթտիլէր : Լիվինկս-
թըն Եէրլիւէրտէն հիւճումէ տիւշար օլարազ ճէտուրանէ
ճէնքլէշտիքտէն սօնրա էօլմիւշ , վէ աատըզ Եօհաննա-
լըլար ճէնքտէն գուրթուլտըգտան սօնրա քէնտի սէվ-
կիւլիւ էֆէնտիլէրինի տէֆն էթմէք իշիւն կէճէլէյին
'ավտէթ էթմիշ օլտըղլարընա տա՛՛իր ուսթալըզլը պիր
հիքեայէ ույտուրտը : Մուսա պու եալանը էօյլէ մահի-
րանէ սէօյլէտի քի , հէր քէս ինանտը . հաթթա պու վա-
գըթտա Զանգիպարտա պուլուճնան Տր . Քըրք տախի
քեամիլէն ալտսնըպ ի՛թիմատ էթտի : Պու հիքեայէ Ին-
կիլթէրրա դագէթալարընտա նէշը օլուճտու , վէ Լի-
վինկսթընըն հէփ վաթանտաշլարը անըն գըեա՛ը իւզէ-
րինէ թէ՛՛էսսիւֆ էտէրլէր իտի . լաքին էտուըրտ Եուճկ
իսմինտէ պիր Ինկիլիզ օլ հիքեայէ հագգընտա շիւպհէլէն .
մէյէ պաշլատը : Եուճկ՝ Մուսա իլէ Լէյսի Նիասատա պու-
լուճմըշ օլտըղընտան օ խապիսին սէօզիւնէ հիշ էմ-
նիյէթ օլուճամագ իտիյինի պիլիր իտի : Մուսա կիպի
գօրգագ պիրիսինին ճէնքտէն սօնրա հէր հանկը պիր
քիմսէյի տէֆն էթմէք իշիւն կէրի տէօնմէք ֆիքրի իւ-
զէրինէ նագարը իսթիհգայլէ պագտը : Անըն հիքեայէ-
սինտէ սա՛՛իր եալանլար տախի պուլտու : Էնճամ Քրալի
Ճօղրաֆիա Շիրքէթի հագիգաթը անլամագ իշիւն Եուճկը
Լէֆրիգայա կէօնտէրտի : Եուճկ չէլիքտէն մա՛մուլ Սերչ
նամ պիր գայըզլէ Շիրէյէ կիթտի : Անըն համմալ-
լարը գայըղը գըսմ գըսմ Մըրչիսըն Զաղլայանլարը-
նա կէօթիւրտիւլէր : Սօնրա Եուճկ գայըղը Եօգարրքի
Շիրէտէ եինէ սույա էնտիրէրէք Նիասա թարիգիյլէ

Մարենկա տիշարընա տողրու սէյր ի սէֆէր էթաի :
Պուրատա Մուսանըն տէհչէթլի նալանընը անլատը վէ
Լիվինկսթընըն սաղ սէլիմ օլուպ՝ Թանկաննի. քայա
կէթաիյի խապէրինի ալտը :

Պու էսնատէ Եուսկ Ինկիլթէրբայա՝ ավտէթ էթաի ,
վէ անըն կէթիրաիյի խապէր՝ ումուսիյէթլէ էյի իտիյսէ
տէ , չօգլար Լիվինկսթընըն էմիյէթտէ պուլունտըղը
խուսուսընտա հալա պիհուզուր իտիլէր : Պիր ճիհէթ-
լէ Մուսա էֆէնտիսինէ էյիլէք էթմիշ օլտու , ամմա
մագսէտի առլա օ տէյիլ իտի : Զիրա զազէթալաթտա
Լիվինկսթըն հագգընտա օլ գատար չօգ եագըլմըշ իտի
քի՝ էհալի անըն իշինին հէ պէօյիլէք վէ անըն՝ էօմըիւ-
նիւն հէ նէճիպ օլտըղընը կէօրմէյէ պաշլատը :

Պու վագըթտա Լիվինկսթըն հէ Մուսանըն եալան-
լարը հէ տէ Եուսկըն գահրէմանանէ Թէհարրիյաթը հագ-
գընտա հիշ պիր շէյ պիլմէզ իտի : Զիթէմպէնին քէօ-
յիւնտէ պուլունտըղը էսնատէ պէօյիլէք պիր ըրմագլէ
պիրիպիրինէ րապթ օլունան պիր չօգ կէօլլէր հագ-
գընտա իշիթաի , վէ անլէրի պուլմագ մագսէտիյլէ
ղարպա տօղրու եօլա չըգտը : Քէնտի էօնիւնտէ պու-
լունան տիշարտա էսիրճիլիք իլէրի կիտէր իտի . լաքին
պունա րադմէն Լիվինկսթըն խասթալըգտան վէ մէ՝-
քիւլաթ եօգլըղըրնտան տէհչէթլի սուրէթտէ իզթիրապ
չէքտիքտէն սօնրա՝ 1867 Նոյեմբերտէ Մօրօ նամ կէօլիւ
պուլտու : Լուափուլա իամինտէ կիւզէլ պիր ըրմագ
պու կէօլիւն իշինէ ճէնուպտէն տէօքիւլիւր վէ Թէք-
րար շիմալտէն տըշարը չըգտը իտի : Եէրիլէր պու-
ըրմաղըն՝ աշսղը Թարաֆընտա շիմալա տօղրու չօգ
ատալարը հավի ուզուն պիր կէօլէ վասըլ օլտըղընը
սէօյլէտիլէր , հէմ տէ անըն՝ Պանկուէլօ Թէսմիյէ օլու-
նան վասի՝ պիր կէօլտէն՝ ըրմագտան եօգարը ճէնուպէ
տօղրու կէլտիյինի պէյան էյլէտիլէր :

Լիվինկսթըն էվվէլա Պանկուէլօյը արամադա դա-
րար վէրտի : Մօրօտան եօլա չըգըպ՝ ճէնուպէ տօղրու
կիտէրէք Քաղէմպէնին քէօյիւնէ կէլտի : Քաղէմպէ
քէնտի խալգընըն էլլէրինի վէ գուլագլարընը քէսէրէք
անլէրի միւճագաթ էտէն պիր գապիլէ ըէ'իօի խտի :
Լիվինկսթըն Քաղէմպէնին եանընտա պիր 'Արապ թա-
ճիրէ րասթ կէլտի : Մուհամմէտ Պօղարիպի իսմիւնտէ
օլան պու գաթ տէրհալ Լիվինկսթըն հագգընտա պէօ-
յիւք պիր թասավվուր փէլտա էթտի : Մուհամմէտ անա
քէնտիսի իլէ թա'ամ էթմէյի թէքլիֆ էթտի , վէ Լի-
վինկսթըն պիր խասըր իւղէրինէ օթուրուպ՝ մագարնա ,
եաղ , պէօրէք վէ պալ իլէ թէրթիպ էտիլմիշ պիր զիյա-
ֆէթէնա''իլ օլտու , վէ իւթիւնտէն , չօգ ալլարտան պէրու
իլք տէֆ'ա օլտուգ , պիր գատէն շէքէլի գահվէ իչտի :

Ետրիլէրին թա'րիֆինէ կէօրէ Պանկուէլօյա վասըլ
օլմագ իչիւն Քաղէմպէնին տիյարընտան անճագ օն
կիւն եիւրիւմէք լազըմ խտի , ամմա Լիվինկսթընըն համ-
մալարը կիթմէք իսթէմէտիլէր : Անլէրտէն անճագ պէշի
ասլա մալիք օլմատըգլարը էն միւրիւվվէթքեար
էֆէնտիյէ սատըգ գալտըլար , վէ եօլճըլըգ պուլնլար
իլէ պաշլանըլտը : Եինէ 'այնի միւշքիլաթ վէ Կօրղուլն-
լըգլար , իհթիյաճուար վէ իթիրգապլար վուգու' պուլտու .
վէ Լիվինկսթընըն 'իլաճ գութուսը չալընտըղընտան
պէրի հիւմմայը թէսքին էտէճէք եախօտ ազրըյը ա-
գայտաճագ հիշ պիր շէյի եօգ խտի , լաքին պուլնլարըն
ճիւմլէսի իչինտէ անըն սապուր իմանը վէ սաքին չէ-
ճա'աթը անը իլէրի սէվգ էթտիլէր , վէ 1868 Յուլիստէ
Լիվինկսթըն օլ կիւղէլ Պանկուէլօ կէօլիւնէ մուվաթէլէթ
էթտի : Անըն իչինտէ նօգթա նօգթա էօթէտէ պէրիտէ
ատալար պուլուլնուր խտի , վէ Լիվինկսթըն ետրի պիր
կանօ իլէ անլէրին պիր գաչընը զիյարէթ էթտի , ֆա-
գաթ կէօլիւն օլ պիր թարաֆընա տօղրու կանօ իլէ

կիթմէք իսթէալյսէ տէ , գայըգճըլար , էսիր տիւշմէք
գօրգուսըյլէ , բազի օլմատըլար :

Ֆիլվագը՝ էսիրճիլիք լա'նէթի տիյարըն հէր պիր
թարաֆընտա կէօրիւնիւր իտի : Լիվինկսթըն Պանկուէ-
լօ եօլընտա քէնտի էսիր պօյուլնտըրըգլարըյլէ եիւ-
րիւմէքտէ իքէն թէրէննիւմ էտէն էսիրլէրէ բասթ
կէլտի : Անլէրին եէկեանէ իւմիտի էօլիւմ օլուպ՝ դա-
բազքեար պիր մէսէրրէթլէ իլերի պագարլար իտի :
Զիրա ճէհալէթլէրինտէն նաշի քէնտի բուհլարը 'ավտէթ
էտիպ՝ քէնտիլէրի էսիր էտէնլէրի էօլտիւրէպիլիր տէյու-
ինանըրլար իտի : Թէրէննիւմ էթտիքլէրի նաղմէնին մէֆ-
հոււմը շու իտի . «Ահ , սիզ պէնի սահիլէ կէօնտէրի : օր-
սընըզ , լաքին էօլտիւլիւմտէ պօյուլնտըրըգլմ չըգարըլա-
ճագ . պէն սիզի թութուպ էօլտիւրմէք իչիւն կէրի կէլէ-
ճէյիմ : » Անտէն սօնրա նագարաթ մագամընտա տիշլէրի
արասընտան աճը 'ատաւէթլէ քէնտի հուրրէյէթլէրինի
դասպ էթմիշ օլանլարըն իսմլէրինի ֆըսըլտարլար իտի :
Լիվինկսթըն շիմտի եօրգուլըգտան , աճլըգտան վէ
հիւմմատան պիւսպիւթիւն թագաթսըզ պիր հալտէ
Քաղէմպէնին տիյարընա տօղբու 'ավտէթ էթմէյէ
ճէհա էտէր իտի : Պուրատա Մուհամմէտ Պօղա-
րիպի Եուճիճիյէ 'ավտէթ էթմէք իւզրէ պուլտու ,
վէ անըն քէնտիսինէ բէֆագաթ էթմէք խուսուսընտա-
քի միւրիւվլէթքեարանէ թէքլիֆինի մէսէրրէթլէ դա-
պուլ էթտի : Եուճիճի Թանկանէիքանըն շարգի սահի-
լինտէ վէ Զանգիպարա տօղբու էսիրլէր եօլու իւզէ-
րինտէ պուլուլուր իտի : Լիվինկսթընըն 1866 ֆետրվար-
տա Զանգիպարտան մուֆարագաթընտան էվվէլ քէն-
տիսինէ զախիրէ , 'իւաճլար , մէքթուպլար վէ զագէ-
թալար կէօնտէրիւմէսինի վէ անլէրին Եուճիճիտէ
քէնտիսինէ պէքլէմէլէրինի Տր . Գըրք իլէ գարարլաշ-
տըրմըշ օլտըղընտան՝ շիմտի էվլատլարը հագգընտա

խապէր պէքլէւ վէ խասթալըգ վէ աղրըտան գուր-
թուլուշ մէ''մուլ էտէր իտի : Եօլճըլըգ տէհշէթլի իտի ,
զիրա Լիվինկսթըն կիթտիքճէ տահա զիյատէ զա'իֆ
տիւշտիւ , վէ նիհայէթ հիւմմատան վէ աղրըտան
կէօզլէրի շաշը օլտըլար , վէ կիւնլէրին հիսապընը տախի
ուշութտու : Թանկանեիքաւըն զարպի սահիլինէ մու-
վասէլէթ էտիպ կանօ իլէ Եուճիճիյէ կէչէնէտէք Մու-
համմէտ անը սալընճապլէ Թաշըտըպ' անըն 'էօմրիւնիւ
գուրթարտը : Օն սէքիզ կիւնլիւք սէյր ու սէֆէրի վէ
մէքթուպլար իլէ 'իլաճլարընըն իւմիտի Լիվինկսթընա
եէնի հայաթ վէրտիլէր վէ մէսէրրէթլէ գարայա , Եու-
ճիճիյէ չըգտը : Փաղաթ զախիրէսինին քէնտիլէրէ Թէս-
լիմ օլուշտըղը իքի առէմլէր սանքի անլէրին ճիւմլէսինի
տէ ֆիլտիշի վէ էսիրլէրէ պէտէլ սաթմըշլար վէ 'իլաճ-
լարը վէ քեաղըտլարը իսէ' օն իւշ կիւնլիւք եօլ ու-
զադտա պուլուշան Եուշիեանեէմպէտէ պրազըլմըշլար
իտի : Հալպուքի օրայա կիտէճէք եօլ էսիր զավղալարը
սէպէպինտէն գափալը իտի :

Շիմտի 1869 Մարտ այը օլուպ' իւշ սէնէտէն պէրի
նէ պէյազ պիր առէմ եիւզիւնիւ կէօրմիւշ , նէ տէ
էվլասալարը հագգընտա պիր խապէր ալմըշ իտի :

Պ Ա Պ 9

ԷՍԻՐՃԻԼԻՅԷ ԱՂԸՐ ՊԻՐ ՏԱՐՊԷ

Լիվինկսթըն Զանգիպարտա սաքին օլան Քըրքա'
Եուճիճիյէ զիյատէ զախիրէ կէօնտէրմէսի իչիւն տէր-
հալ եազտը : 'Այնի վագըթտա Զանգիպար սուլթանընա
պիր մէքթուպ կէօնտէրիպ' եէնի զախիրէլէրի կէթիր-

տէրութիւն իտի : Հալաթ կիպի սէրթ օլան փէք չօդ նէպա-
թաթ վէ սարմաշըզլար աղաճլարըն գալըն կէօվտէլէրի
էթրաֆընա սարըմըշլար եախօտ կէմի իփլէրի կիպի
տալտան տալա վէ աղաճտան աղաճա ասըմըշլար իտի :
Ջանպագլար, սալէպ վէ էմսալի օթլար, եասէմին նէվ'ին-
տէն չիչէքլէր վէ նէրկիս չիչէքլէրի կիւզէլ րէնքլէրինի
ըշըդա քիւշատէ էտիպ րայիհալարըլէ հավայը տօլ-
տուրմըշլար վէ աղաճլարըն տալլարը հէր ճինս մէյվէ-
լէրլէ եիւքլէնմիշ օլարագ էյիլմիշլէր իտի : Փարլադ
փափաղան գուշլարը վէ սա''իւր կիւզէլ թիւլիւ գուշ-
լար չիտտէթլի սըճագլըգտա ուչուշուրլար, վէ էնվա'ի
մայմուշլար աղաճլարըն կէօվտէլէրինտէն եօգարը տօդ-
րու գօշարլար, եախօտ իփ կիպի օլան սարմաշըզլար-
տան ասըլարագ սալլանըրլար իտի : Պա'զէն պուշլարըն
պիր սիւրիւսիւ պիր աղաճըն թիփէսինտէ պիրիքիպ'
օրատա տիշլէրինի կէօսթէրէրէք՝ զանն էտէրսին կիւ-
նիւն հավատիսլէրի վէ մայմուշլար 'ալէմինին սօն մօ-
տալարը հագգընտա լաֆգէնլիք էտէրլէր իտի : Պա'զէն
տահա թէմքինլի պիր սուրէթտէ եիւզլէրինի էյէրէք
զանն էտէրսին մայմուշլար սիյասէթի հագգընտա գօնու-
շուրլար, պա'զէն տախի թէմքինլէրինի զայսպ էտիպ՝
ճէվիզլէր վէ գապուզլարլէ պիրիպիրլէրինի տէօյէրլէր
իտի : Վագըթ վագըթ պուշլարտան պիրիսի օսանճընտան
եախօտ եարամագլըղընտան նաշի եօլճըլարա պու ճէ-
վիզ վէ գապուզլարտան աթար իտի :

Չօդ տէֆ'ա սէյեահլար քէօյլէրէ րասթ կէլիւրլէր
իտի, վէ էէրլիլէրտէն չօղը քէչիլէր, գօյուշլար վէ թա-
վուզլար պէսլէր իտի, պուշլարտան մա'տա Մըսըր
պուշտայը, պանանա վէ շէքէր գամըշը պաղչէլէրի տախի
վար իտի : Տիկէրլէր զէվալլը վէ ճահիլ իտիլէր, հաթ-
թա ուճու սիվրի պիր օտուշը գալըն պիր օտուշըն
տէլիյի իչինտէ չապուզ չապուզ շէվիւրէրէք աթէշ եագ-
մաղը պիլէ պիլմէզլէր իտի :

Եւրօպէի Լիվինկսթընը Էսթրէի զանն էթաթիւ-
րինաէն անա չօգ տօսթ տէյիլլէր իտի : Անլէրաէն պա-
զըլարը քէնտիլէր իչիւն մէրտիւմսարըզ տէրլէր իտի ,
վէ Լիվինկսթընըն համմալլարընը գօրգութմագ իչիւն
Եթաթիւլէրի մայմուէն ճինսինաէն օլան պիր սօգօնըն
Եախօտ կօրիլլանըն գաֆասընը կէօսթէրիլլէր իտի :
Փագաթ Լիվինկսթըն թէֆթիչ Էտէրէք անլէրին ապլա
ինսան Եէմէտիյինի անլատը : Լաքին անլէր չօգ տէֆ'ա
պիր պանանա տէմէթիլլէ պիր սօգօլը տուզաղա տիւ-
շիւրիւպ թութտրգտան սօնրա մըղրագ տարպէսիլլէ
Էօլտիւրիւր վէ Եւրլէր իտի :

Լուամատա Լիվինկսթընա՝ պիր կանօ թա'յին Էտիպ
տէ անընլէ Լուալապայր թէհարրի էթմէսի իչիւն Եւր-
լիլլէրի գաւտրրմագ պիր վէճհլէ միւմքին օլմատը :
Սօնրա Լիվինկսթըն հաթթա քէնտի համմալլարընըն
պու Եօլ իլէ անր քէնտի Եօլճըլըղընը թէրք Էտիպ՝
քէնտիլլէրինի թէքրար Էվլէրինէ կէօթիւրմէյէ մէճպուր
Էթմէք իւղրէ Եւրլիլլէրի քէնտիսինէ գարշը չըգարմա-
ղա չալըշտրգլարընը անլատը : Կէրչէքտէն պու նալա-
յըգ 'արսրզլարըն պէր տէվամ մուճիպ օլտըղլարը օսանճ
Լիվինկսթընը Եօլճըլըղըն պիւթիւն Եօրղուէնլըղլարընտան
զիյատէ միւզթարիպ գըլտը : Լիվինկսթըն մէ''յոււս օլտու
իսէ տէ՝ մաղլուպ օլմայարագ Քապամպարէյէ 'ավտէթ
Էթտի վէ Եաղմուր մէվսիմի կէչինճէյէտէք օրատա չօգ
այլար գալտը : Պա'տէհու 1870 Յոււնիստէ Եալընըզ
քէնտի , սատրգ ատէմլէրի օլան Սուսի , Չումա վէ
Կարտնըր իլէ Եօլա չըգըպ պէօյիւք ըրմաղը թէհար-
րիյէ թէչէպպիւս էթտի : Փագաթ Եւրլիլլէր 'Արապ-
լարտան թէչվիգ օլոււսարագ տօսթլըգ կէօսթէրմէյիպ՝
անլէրէ մէ''քիւլաթ վէրմէք իսթէմէտիլլէր . պու սէ-
պէպտէն Լիվինկսթըն վէ անըն ատէմլէրի չապըգ
խասթալանըպ թագաթտան տիւշտիւլլէր : Գարատա

տիքէնկէր արասընտան երւրիւյէրէք քէսքին դամբըլար վէ ըսըրան սիւրիւքլէր իշինտէն կէշտիքլէրինտէն աւ յազլարը քէսիլիպ եարըլտըլար, վէ եարալարը շիֆա-
եապ օլմուզլար իտիւ Բասլամպարէյէ 'ավտէթ էթմէքտէն մա'տա էտէճէք պաշդա պիր շէյ եօզ իտի: Վէ պէօյլէ
էթտիլէր, վէ օրայա մուվասէլէթ էթտիքլէրինտէ օլ
գատար եօրդուն վէ թօփալլանմըշ իտիլէր քի' թէտավի
օլունմագ իշիւն իւշ այ օրատա գալտըլար:

Լիվինկսթըն Լուալապայա տօղրու եօլա չըգմա-
ղա հազըրլանմագտա իքէն' քէնտի Զանգիպարլը եէնի
համմալլարընըն կէլտիքլէրինի իշիթտի: Մէքթուպլար,
'իլաճլար վէ զախիրէ ալմագ իւմիտիյլէ ուզուն միւտ-
տէթ անլէրէ պէքլէտի իսէ տէ, վագթը պիհուտէ
եէրէ սարֆ օլուպ' իւմիտի տէ պօշա չըգտը: 1871
Փետրվարտա օն եարամագ էսիրլէր եալընըզ պիր
մէքթուպ իլէ կէլտիլէր: Լիվինկսթընըն տուզինալարճա
մէքթուպլարը դաշպ եախօտ մահլ օլմուշլար իտի, վէ
օ էսիրլէրին' սահիպի օլան Շէրիֆ արգատա Եուճիճիտէ
տուրուպ Լիվինկսթընըն զախիրէլէրինի սարֆ էտէր իտի:

Պիր հաֆթա կէշմէղտէն եէնի համմալլար 'իսեան
էթտիլէր, վէ Լիվինկսթըն իլէրի երւրիւմէյէ անլէրի
գանտըրմագ իշիւն պիւթիւն գուվվէթինի սարֆ
էթտի: Լաքին սապր էտէրէք վէ ֆազլա իւճրէթ վէ-
րէրէք անլէրի գանտըրտը վէ նիհայէթ 1871 Մարտ
29տա Լուալապա իւզլէրինտէ պուլունան Նիան-
կուէյէ մուվասէլէթ էթտի: Պուրատա 'Արապ էսիրճի-
լէր թէքրար անըն կանօ էլտէ էթմէսինէ մանի' օլուպ'
Լիվինկսթըն արթըզ ըրմագտան աշաղըյա տօղրու
իլէրիլէյէմէտի: Փագաթ Լուալապանըն դարպա տօղրու
կիթտիյինի իշիթտիյինտէ Լուալապանըն իհթիմալ Քօնկօ
օլտըղընը տիւ շիւնտիւ:

Լիվինկսթըն անտէն սօնրա նէ եափմագ կէրէք

իտիյի հագգընտա տիւշիւնմէքտէ իքէն՝ կէօզլէրի
էօնիւնտէ էօյլէ զալիմանէ պիր շէյ վուգու՝ պուլտու
քի՝ սա՛հր հէփ շէյլէրի ֆիքրինտէն սիւփիւրիւպ կէօ-
թիւրտիւ : Քէնտիսի Նիանկուէտէ , ըրմադ գըյըսընտա
պուլուռնան եէրլիլէրին չարշըսընտա կէզերէք ատէմլէ-
րին քէնտի մալլէրինի թրաճիա էթտիքլէրինի սէյր
էտիյօթ իտի : Օլ պիր գըյըտան հէր կիւն եէրլիլէր յիւզ
ու ի՛թա իշիւն կէլիպ՝ սապահլարը , էքոէրիսի գարը-
լար օլարադ , թադրիպէն 1,500 քիշի հագըր պուլու-
նուրլար իտի :

Լիվինկսթըն գուլիպէսինէ 'ավտէթ էթմէյէ հագըր-
լանմադտա իքէն 'Արապլարտան չօզլարընըն էլլէրինտէ
թիւֆէնքլէրի իլէ քէնտիլէրին էթրաֆընը իհաթա էթ-
միշ օլտըզլարընը կէօրտիւ , վէ իշթէ արգասընտան չար-
շընըն իշինտէն սիլան սէսլէրի իշիթտի : Տէրհալ ատէօ-
նէրէք 'Արապլարըն պիչարէ զալապալըղըն մէրքէզինէ
տօղրու սիլան աթտըզլարընը վէ անլէրին ֆերեատ էտէ-
րէք քէնտի կանօլարընա ֆիրար էյլէտիքլէրինի կէօրտիւ :
Հէփ կանօլար քիւշիւք պիր ըրմադըն իշինտէ պիքիք-
միշլէր իտի , վէ եէրլիլէր անլէրի կանօլարընտան տըշարը
չըգարմադա չապալատըզլարընտա պիրիպիրլէրի իւ-
զերինէ տիւշէրլէր իտի :

Օ զէման 'Արապլարըն պիր պէօյիւք կիւրուհը
քիւշիւք ըրմադա եագըն կիզլէնէրէք պիրիքէն զալա-
պալըդ իւզերինէ սիլան աթտըլար վէ տէհէթլի պիր
գըթալ վագը՝ օլտու : Եիւզլէրճէ քիմսէլէր ըրմադըն
իշինէ աթըլըպ օլ պիր գըյըյա չըգմադա չալըշմադտա
իքէն՝ գաթիլլէր սույըն իշինտէ անլէրին իւզերինէ ա-
թէշ էտէրլէր իտի : Կանօլարընտան պա՛ղըլարը սույա
էնտիրիլէրէք անլէրին իշինտէ պուլուռնանլար գաչըպ
գուրթուլտըլար , տիկէր կանօլար իսէ հատտէն զիյա-

տէ երևալէնմիշտ օլտըզլարընտան՝ տէվրիտիլէր : Երևալէն
զէնլէրտէն շօզլարը տօսթլար ետիյլէ թօփլանըլտըլար
իսէ տէ՝ շօզ քիմսէլէր գուլվէթլի ազընթըտան սիւրիւ-
լիւպ կէօթիւրիւլէրէք զարդ վէ ճէմ'ան թագրի-
պէն տէօրթ երևզ քիշի թէլէֆ օլտըլար : 'Արա-
պըն պիրիսի պիր կանօ ալըպ սաղ դալանլարտան պիր
գաշընը թօփլամաղա պաշլատը իսէ տէ՝ Լիվինկսթընը
կէօրտիւյիւնտէ ութանըպ անլէրի անըն հիմայէսինէ
թէրք էթտի : Լիվինկսթըն անլէրտէն 30տան զիյատէ
քիմսէլէրի գուրթարըպ՝ անլէրի քէնտի գալմլարընա
ի'ատէ էթմէյէ գատիր օլուճայատէք էմնիյէթ իւզրէ
հըֆզ էյլէտի : Գըթալըն տէվամ էթտիյի միւտտէթտէ
'Արապլարըն էսիրլէրի՝ եէրլիլէրին ֆիրարլարը , տէհէլթ-
լէրի վէ թէլաշլարը էմնասընտա պրագտըզլարը հէր շէյի
ալըպ կէօթիւրտիւլէր :

Լիվինկսթըն տէրհալ Եուճիճիյէ 'ավտէթլէ պու-
մէլ'ուճ թէսալլութ հագգընտա ինկիլթէրրայա պիր
րափօր կէօնտէրմէյէ գարար վէրտի : Քէնտի վաթան-
տաշլարընըն շիմտի պու պէտպախթ տիյարը գուրթար-
մաղա կէլէճէքլէրինէ էմին իտի : Վէ հագգը տա վար
իտի : Լուալապա գըթալը հագգընտա վէրտիյի ըափօր
պիւթիւն ինկիլթէրրա էհալիսինի զալեանա կէթիւրէրէք
Մէրքէզի Աֆրիգանըն էսիր թիճարէթինէ պէօյիւք պիր
տարպէյէ սէպէպ օլտու : Ինկլիզ հիւքիւմէթի տէրհալ
իշէ թէշէպպիւս էտիպ՝ սա''իր տէվլէթլէրին մու'ավէնէ-
թիլլէ էսիր թիճարէթի եավաշ եավաշ ֆագաթ մու-
հագգագ սուրէթտէ խիթամ պուլտու :

Եուճիճիյէ սօղրու եօլճըլըգ միւշքիլաթ վէ թէհ-
լիքէլէրլէ տօլու օլտու : Լիվինկսթըն շօզ խասթա օլուպ
եօլըն հէր պիր խաթվէսինտէ աղըր հիսս էտէր իտիյսէ
տէ , վազիֆէսինէ օլան մուհապպէթի անը իլէրիյէ սէվգ
էթտի : Գօրգագ 'Արապ էսիրճիլէր անըն մագաշտինէ

վագրֆ օլուպ՝ անա պիննէֆա էլ վուրմադա ճէսարէթ
էթմէտիլէր իսէ տէ , եօլըն իւզէրինտէ պուլուհնան գա-
պիլէլէրի անը գաթլ էթմէյէ գանարրմագ իշիւն շալըշ-
տըլար : Ֆագաթ եէրիլէրին պէօյիւք գըսմը Լիվինկս-
թընըն էսիր Թաճիրի օլմատըղընա շիմտի շախ-
սէն վագրֆ օլմուշ օլուպ՝ օ «էյի ասէմ» տիր վէ
անը գաթլ էթմէք իսթէմէտիքլէրի ճէվապընը վէր-
տիլէր : Մամաֆին անլէրտէն պա՛ղըլարը փուսուտա
օթուրուպ՝ անըն կէշտիյի էսնատէ իւզէրինէ մըզրագ-
լար աթտըլար : Պիր գաշ տէֆ՝ա կիւճ հալ իլէ գուր-
թուլտու , վէ պիր կիւն պիր մըզրագ անըն պօյուհնուը
սըյըրթարագ կէշտի , վէ պաշգա պիր մըզրագ անճագ պիր
գաշ փարմագ էօթէտէն կէշիպ՝ անա իսապէթ էթմէտի :

Նիհայէթ 500 միլտէն զիյատէ եօլճըլըղընտա իւշ
այ հէր կիւն իղթիրապ շէքտիքտէն վէ Թէհլիքէյէ
տիւշար օլտըղտան սօնրա Հոկտեմբերին սօնլարընտա
Թանկանեիքատան կէշտի վէ Եուճիճէյէ վասըլ օլտու :
Էրիմիշ վէ Թագաթտան տիւշմիւշ վէ էօլիւմ գափու-
սընա եագլաշմըշ իտի , վէ շիմտի սօն տէրէճէ Փագիր
վէ տիլէնճի օլմագ հալինտէ պուլուհնտըղընը անլատը :
Շէրիֆ անըն ճիւմիէ էշեա վէ զախիրէսի իլէ գաշմըշ
վէ պիր շէյ պրագմամըշ իտի :

Պու տէհշէթլի ինթիյաճ իշինտէ սանքի պուլուլթ-
լարտան աշաղը տիւշմիւշ կիպի նակեահ անա պիր
տօսթ կէլտի : Պիր կիւն անըն ասէմլէրի պէյագ պիր
ասէմին Եուճիճէյէ կէլտիյինի իշիտիպ՝ էֆէնտիլէրինէ
խապէր վէրմէյէ շիթապ էյլէտիլէր : Լիվինկսթըն էճ-
նէպինին իսթիգպալինէ չըգտը , վէ Հ . Մ . Սթանլի իս-
մինտէ կէնճ պիր Ժուռնալիսթին պէօյիւք պիր գա-
խիրէ քէրվանը իլէ քէնտինի գուրթարմադա կէլմէքտէ
օլտըղընա հայրէթլէ վագրֆ օլտու :

Լիվինկսթընըն էսիր ախզ ու ի՛թասը 'ալէյհինտէ

օլտըղընը անլատըլար : Օլ վազըթ Սթանլի , հագիդի
 րէֆիգ մագամընտա , քէնտի գախիրէլէրինի վէ ֆաղլա
 էլպիսէլէրինի Լիվինկսթըն իլէ թագսիմ հէմ տէ Զան-
 զիսարտա անա էլլի նամուսլու համմալլար պուլ-
 մաղա չալըշաճաղընը վա'տ էթտի : Անլէրին իքի-
 սի 1872 Մարտ 14տէ պիրիպիրլէրինտէն պէօ-
 յիւք էսէֆլէ այրըլտըլար , զիրա եէքտիկէրինի չօգ
 սէվմիշլէր իտի :

Լիվինկսթըն Օգոստոսըն սօնուհատէք Նուհիեան-
 եէմպէտէ պէքլէմէքտէ իքէն Զանգիպարտան զախի-
 րէլէր իլէ Սթանլինին սէչտիյի էլլի եէտի եէնի համ-
 մալլար կէլտիլէր : Պուհլար նամուսլու վէ սատըգ ա-
 տէմլէր իտիլէր , վէ քէնտիսինէ եարտըմ էյլէ-
 մէլէրի իչիւն Լիվինկսթըն անլէր իլէ սօն սէյեահաթը-
 նը իճրա էթմէք իւզրէ շատ ու մէսրուր եօլա չըգտը :
 Պանկուէլօ կէօլիւնիւն ճէնուպի ուճընըն էթրաֆըն-
 տան տէօնիւպ սօնրա Մօրօ կէօլիւնիւն զարպ ճիհէ-
 թինէ Լուալապայա տօղրու կէչմէյի մէ''մուլ էտէր
 իտի , վէ օլ վազըթ Նիլ ըրմաղընա մուվասէլէթ էթ-
 մէյէ չալըշաճագ իտի :

Ալթը հաֆթատան Թանկանեիքանըն ճէնուպի
 ուճընա վասըլ օլմուշլար , վէ 1873 Յուլիսարտան էվ-
 վէլ Զամպէզի վատիսինի գաթ' էթմիշլէր իտի : Զամ-
 պէզի Պանկուէլօյա ագան պիր ըրմագ տըր : Անտէն
 սօնրա օ կէօլիւն ճէնուպ թարաֆընտա եօլճըլըգ էթ-
 տիլէր : Փագաթ օ սէնէ եաղմուր մէվսիմի էրքէն
 կէլտի վէ էքսէրի օլտըղը կիպի սէյլլէրի վէ հիւմ-
 մայը պերապէր կէթըրտի :

Լիվինկսթըն ալթմըշ եաշընտա իտի : Կէչէն եէտի
 սէնէլէրին եօրղուհլըգ վէ իզթիրապընը տէհշէթլի
 սուրէթտէ հիսս էտէր իտի : Նինէ աղըրճա խասթալա-
 նըպ կիւնտէն կիւնէ տահա զիյատէ թագաթտան տիւ-

շիւոյ իտի : Անը փետէր մագաժընտա սէվէն սատըգ
համամալլարը անա մուգայլէտ օլարագ էլլերինտէն կէլէն
հէր շէյի եափտըլար , վէ անը պաթագլըգ վէ
սէլլէր իշինտէն միլլերճէ մէսաֆէ կէթիւրտիւլէր :
էկէր պու նէճիպ ատէմլէր ալթը սէնէ մուգատտէմ
Լիվինկսթըն իլէ պուլլուսմըշ օլսալար իտի՝ անըն իշի
շօգտան խիթամ պուլլաճագ իտի , Լիվինկսթըն պա՛ղէն՝
քէնտի իշինի խիթամա կէթիրէմէյէճէք տէյու տիւ-
շիւնմէյէ պաշլար իտի : Միւշքիւ պիր իշտէն սօնրա
խիթիրահաթ էթմէքտէ օլան պիր տօսթընա , «Պէնրմ
ասլա օյնամաղա վագթըմ օլմայաճագ » տէյու
եազտը :

Կիւնտէն կիւնէ տինմէգ վէ քէսիլմէգ եաղմուր
իշինտէ պաթագլըգլարտան , սէյլ պասմըշ եէրլէրտէն ,
պա՛ղէն պօյուլլարընա գատար եիւքսէք օլան ըրմագ-
լարտան , եիւքլէրի պաշլարընտա օլարագ , իսքէնճէ
իլէ կէշէրլէր իտի : Գուրու թօփրագ նատիր պուլլու-
նուր , մէ՛քիւլաթ իսէ կիթտիքճէ տահա զիյատէ
ազալըր վէ հիւմմա կիթտիքճէ տահա զիյատէ քէսպի
շիտտէթ էտէր իտի : Համամալլար քէնտի Պուանալարը-
նըն (էֆէնտիլէրինին) արթըգ օթուրմաղա մուգթէտիր
օլմատըղընը կէօրէրէք՝ պիր ֆիքանցա, եա՛նի թէճ-
կէրէ , եափտըլար : Խասթայա մախսուս եէմէք եօգ
իտի , զիրա էն մուգթագի թա՛ամ օլան սիւտիւ էլտէ
էթմէք միւմքին տէյիլ իտի :

Լիվինկսթըն տէօրթ կիւն օլ գատար զա՛իֆ տիւշ-
միւշ իտի քի ըուզնամէսինտէ թարիխտէն մա՛տա պիր
շէյ եազմաղա մուգթէտիր տէյիլ իտի : Օլ վագըթ Ապ-
րիլ 27տէ զա՛իֆ հալինտէ ֆէնա եազըյլէ «Պիւսպիւ-
թիւն զա՛իֆ գալարագ... շիֆա պուլլմագ... սիւտ վէրէն
քէշիլէր իշիւն ատէմ կէօնտէրտիմ ,» տէյու եազտը :
Հալա շէճա՛աթը վէ իֆագաթ պուլլմագ իւմիտի վար

իտի, խըտմէթ քեարլարընըն իսէ, անճագ քէտերլերի
վար իտի: Անլէր պիւթիւն օլ ճիվարլարը կէզտիլէր
իսէ տէ, պիր տանէճիք քէչի էլտէ էթմէյէ մուվաֆ-
ֆագ օլամատըլար:

Անըն 'էօմրիւնիւն նիհայէթի եագըն օլտըղընը
կէօրիւպ՝ անը տահա եիւքսէք պիր եէրէ կէօթիւր-
տիւլէր, վէ Ապրիլ 29տա Զիթամպօ իամինտէ պիր
գապիլէ բէ''իսինին քէօյիւնէ մուվասէլէթ էյլէտի-
լէր: Պուրատա անլէրին չապըզ վէ մէհարէթիւ էլ-
լէրի պիր գաչ սա'աթ զարֆընտա Լիվինկսթըն իչիւն
պիր գուլիպէ եափտըլար, վէ պէօյիւք քէտերլէ անը
օրատա, աղան տալլարընտան վէ գուրու օթլարտան
եափտըզլարը պիր եաթագ իւզէրինէ գօտըլար վէ եօր-
ղանլարլէ էօթտիւլէր: Սուսի պիւթիւն ֆէրտասը
կիւնտէ անա մուգայլէտ օլտու, վէ Մաճուարա կէ-
ճէտէ էֆէնտիսինին գափուսընըն տըշարընտա պէք-
լէտի: Կէճէ սիւքիւնէթինտէ Մաճուարա կէլիպ, «Պուա-
նանըն եանընա կէլ, Սուսի, պէն գօրգույօրըմ»,
տէյու չաղըրտը:

Սուսի վէ պաչգա պիր գաչ ատէմլէր քէմալը
հիւրմէթլէ գուլիպէյէ եապաչճա կիրտիլէր, վէ պիր
մումըն զա'իֆ ըըղըլլէ Մէրքէզի Աֆրիգանըն խէլաս-
քեարընը եաթաղըն եանընտա տիզ իւսթիւնէ կէլմիշ
վէ էլլէրինի եաստըղըն իւսթիւնտէ եիւզիւնէ գօմուշ
օլտըղը հալտէ թէսլիմ ի բուհ էթմիշ պուլտըլար:

Բէֆիգլէր ուղուրընա էօլմէք շէրէֆի պիր շէյ
օլտըղը կիպի, անլէր իչիւն եաչամագ տախի շէրէֆի
վէ չօգ տէֆ'ա տահա միւշքիլ տիր: Լիվինկսթըն
պուլտընըն իքիսինի տէ իճրա էթտի: Ֆիլ վագը' օլ
Պլանթայրը հագիր 'ամէլէ չօճուգ պիր ատէմին եա-
փապիլէճէյի էն նէճիպ վէ էն 'ալի իշի իճրա էթմի
իտի: Օ քէնտի պիւթիւն 'էօմրիւնիւ Ալլահըն ա

իտի, խըտմէթ քեարլարընըն իսէ, անճագ քէտերլերի
վար իտի: Անլէր պիւթիւն օլ ճիվարլարը կէզտիլէր
իսէ տէ, պիր տանէճիք քէչի էլտէ էթմէյէ մուվաֆ-
ֆագ օլամատըլար:

Անըն 'էօմրիւնիւն նիհայէթի եագըն օլտըղընը
կէօրիւպ՝ անը տահա եիւքսէք պիր եէրէ կէօթիւր-
տիւլէր, վէ Ապրիլ 29տա Զիթամպօ իամինտէ պիր
գապիլէ բէ''իսինին քէօյիւնէ մուվասէլէթ էյլէտի-
լէր: Պուրատա անլէրին չապըզ վէ մէհարէթիւ էլ-
լէրի պիր գաչ սա'աթ զարֆընտա Լիվինկսթըն իչիւն
պիր գուլիպէ եափտըլար, վէ պէօյիւք քէտերլէ անը
օրատա, աղան տալլարընտան վէ գուրու օթլարտան
եափտըզլարը պիր եաթագ իւզէրինէ գօտըլար վէ եօր-
ղանլարլէ էօթտիւլէր: Սուսի պիւթիւն ֆէրտասը
կիւնտէ անա մուգայլէտ օլտու, վէ Մաճուարա կէ-
ճէտէ էֆէնտիսինին գափուսընըն տըշարընտա պէք-
լէտի: Կէճէ սիւքիւնէթինտէ Մաճուարա կէլիպ, «Պուա-
նանըն եանընա կէլ, Սուսի, պէն գօրգույօրըմ»,
տէյու չաղըրտը:

Սուսի վէ պաչգա պիր գաչ ատէմլէր քէմալը
հիւրմէթլէ գուլիպէյէ եապաչճա կիրտիլէր, վէ պիր
մումըն զա'իֆ ըըղըլլէ Մէրքէզի Աֆրիգանըն խէլաս-
քեարընը եաթաղըն եանընտա տիզ իւսթիւնէ կէլմիշ
վէ էլլէրինի եաստըղըն իւսթիւնտէ եիւզիւնէ գօմուշ
օլտըղը հալտէ թէսլիմ ի բուհ էթմիշ պուլտըլար:

Բէֆիգլէր ուղուրընա էօլմէք շէրէֆիլի պիր շէյ
օլտըղը կիպի, անլէր իչիւն եաչամագ տախի շէրէֆիլի
վէ չօգ տէֆ'ա տահա միւշքիլ տիր: Լիվինկսթըն
պուլնլարըն իքիսինի տէ իճրա էթտի: Ֆիլ վագըլ' օլ
Պլանթայրլը հագիր 'ամէլէ չօճուգ պիր ատէմին եա-
փապիլէճէյի էն նէճիպ վէ էն 'ալի իշի իճրա էթմի
իտի: Օ քէնտի պիւթիւն 'էօմրիւնիւ Ալլահըն ա

մէս' ուտիյէթէ մալիք մախլուզլարը իշիւն ֆէտա եթ-
միշ իտի : Պուլնու տախի փարա եախօտ շերէֆ իշիւն
տէյիլ' անճագ Ալլահա վէ ինսանլարա դարշը օլան

մուհապպէթինտէն թէշվիգ օլուհարագ եափմըշ իտի :
Մայիս ին սահար վագթընտա անըն սատըգ ա-
տէմլէրի իսթիշարէ իշիւն չատըրըն էթրաֆընտա թօփ-
լանտըլար : Քէնտիլէրին սէվկիւլիւ Պուլանալարընըն
հագգընտա գօնուշտըլար : Օ էօյլէ պիր էֆէնտի իտի քի
քէնտի համմալլարընըն ասլա տէօյմէմիշ , վէ իսասթա
օլտըղլարընտա անլէրի քէնտի էվլատլարը կիպի թէտա-
վի էթմիշ իտի : Օ պէօյիւք Գրալիշանըն ուզագ մէմ-
լէքէթինտէն , Փօրթուկիզլէր կիպի ատէմլէրի էսիր էթ-
մէք իշիւն տէյիլ' իլլա անլէրի ազատ էթմէք մագսէ-
տիյլէ կէլմիշ իտի : Էվվէթ , օ պէօյիւք պէյագ պիր
գապիլէ րէ''իսի օլուպ' անըն քէնտի վաթանընա , փէ-
տէրլէրինին գապրիսթանընա , կիթմէսի կէրէք իտի :
Անլէրին վերտիյի գաթ'ի գարար պու իտի : Վէ քէնտի-
լէր եա պուլնու իճրա էտէճէքլէր' եախօտ էօլէճէքլէր
իտի : Սուսի վէ Չումա Լիվինկսթընըն հիքմէթինին պիր
մըգաարընա հիսսէտար օլմուշլար իտի : Պու վագիֆէ-
նին իֆասընտա անլէր պաշլըճա քիմսէլէր օլաճագ
իտի :

Օլ գէման Սուսի վէ Չումա թէապիրլէրինի թէր-
թիպ էյլէտիլէր : Րի'այէթ քեարանէ տիգգաթ ու իհթի-
մամլէ էֆէնտիլէրինին ճիւմլէ էշեասընը սայըպ փաքէթ
փաքէթ պաղլատըգտան սօնրա անըն ճէսէտինի քէօ-
յիւն գուրպինտէ աշըգ պիր եէրէ կէօթիւրտիւլէր :
Պուրատա անլէրտէն պա'զըլարը կիւնէշլի պիր եէրտէ
եէնի պիր գուլիպէ եափըպ ճէսէտինի պահարլամաղա
պաշլատըլար , վէ պու էսնատէ սա''իրլէր անըն էթրա-
ֆընտա օտուհտան պէօյիւք պիր տա''իրէ եափտըլար :
Տըշարտա տէօրթ թարաֆտա քէնտիլէր իշիւն գուլի-

Քրք, Եռնկ, Սթանլի վէ անըն սա'իւր տօսթլարընըն
 էլիլէ Ուէսթմինսթըր Մանասթըրընտա քէնտի գապըը-
 նա կէօթիւրիւլտիւ : Լաքին անըն 'ալիճէնապ ըռնընըն
 իշի խիթամ պոլմատը : Ծիւմլէ ինսանլար անա 'արզը
 թէքրիմ էլլէմէյէ չիթապ էթտիլէր, վէ չօգլար էլէէվմ
 անըն էմրինի իճրա էթմէյէ պաշլատըլար : Օ պիւր
 տէֆ'ա, «Սալթ էսիւր ախզ ու ի'թասընա խիթամ վէր-
 մէյէ մոլգթէտիւր օլսամ, անը պիւթիւն նէհրլէ-
 րին մէնպա'լարընը պոլմագտան տահա չօգ զիյա-
 տէ պէօյիւք պիւ խըտմէթ 'ատտ էտէճէյիւմ,» տէ-
 միշ իտի :

Անըն գապըը իւզէրինտէ վագը' օլան ֆիղան վէ
 աղլայըշ սէտալարը վաթանտաշլարընա Աֆրիգայա
 տա'վլթ էտէն պօրու սէսի կիպի օլտու : Սա-
 'իւր եիկիթ քիմսէլէր խօտպինլիքտէն պիպէհրէ օլան
 օլ Իսգօշիալը քէօյլիւ նէվճիվանըն պաշլամըշ օլտըղը
 իշի տէվամ էտիպ իլէրի կէօթիւրմէյէ գօշտըլար, վէ
 շիմտի Աֆրիգատա էսիւր ախզ ու ի'թասը սանքի խի-
 թամ պոլմուշ տըր : Լիվինկսթըն Շիրէ վատիսինտէ
 իլք էսիւր պօյուլտըրըղընը տէսթէրէլէտի, վէ Կօրտօն,
 Քիչնըր, Մաքտօնալտ վէ Ուինկէյթ Նիլ իւզէրինտէ
 էսիւրճիլիյին սօն իսթիհքեամլարընը խարապ էթտիլէր :

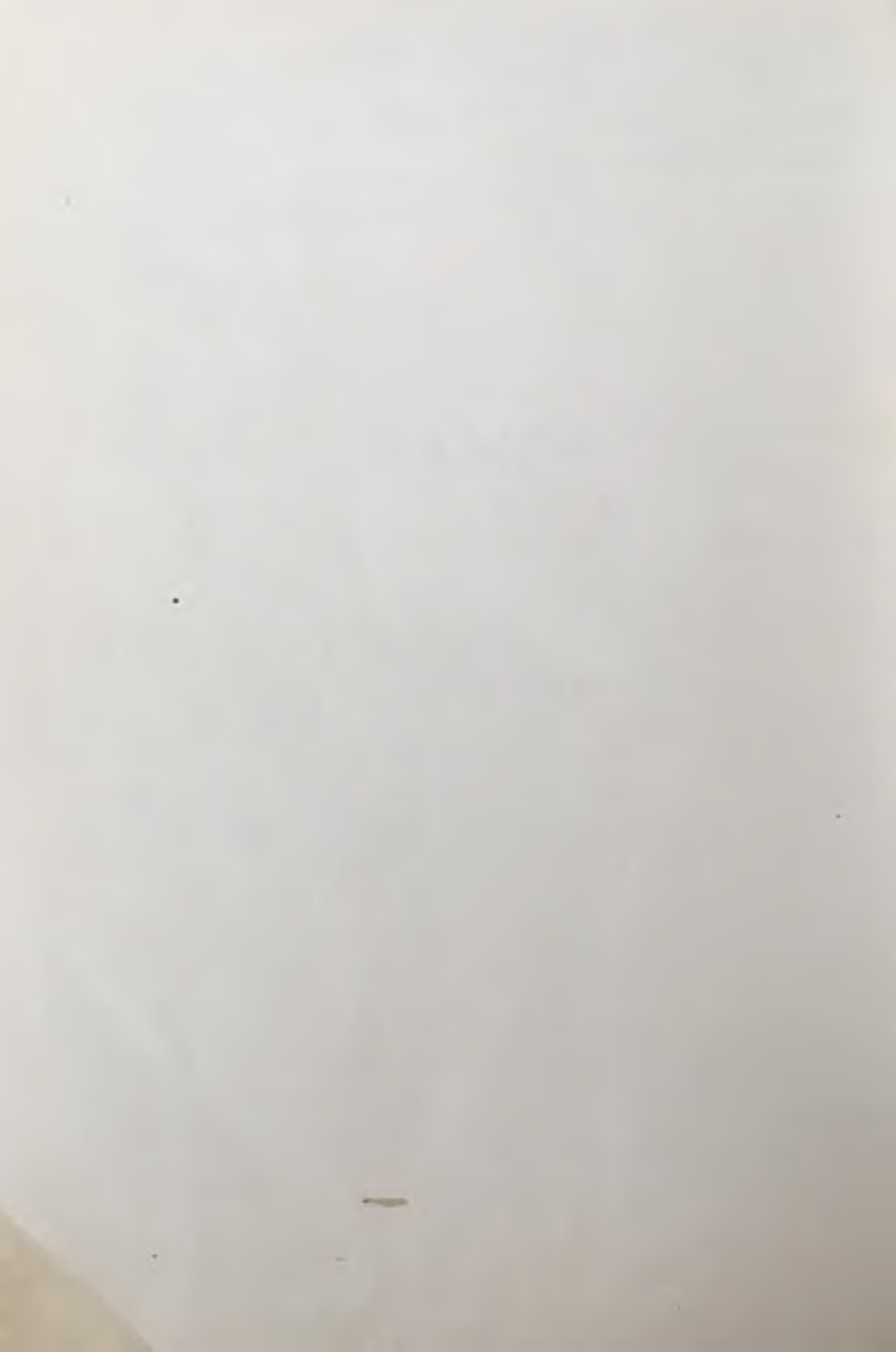
Լիվինկսթըն ազ գալտը Նիլին մէնպա'ընը քէշֆ
 էտէճէք իտի, ֆագաթ տիւնեանըն իւշիւնճիւ պէօյիւք
 նէհրի օլան Քօնկօնըն մէնպա'ընը պոլմուլտու : Սթանլի
 քեաշիֆլիյին պագը գալան տահա պէօյիւք գըսմընը
 իթմամ էթտի :

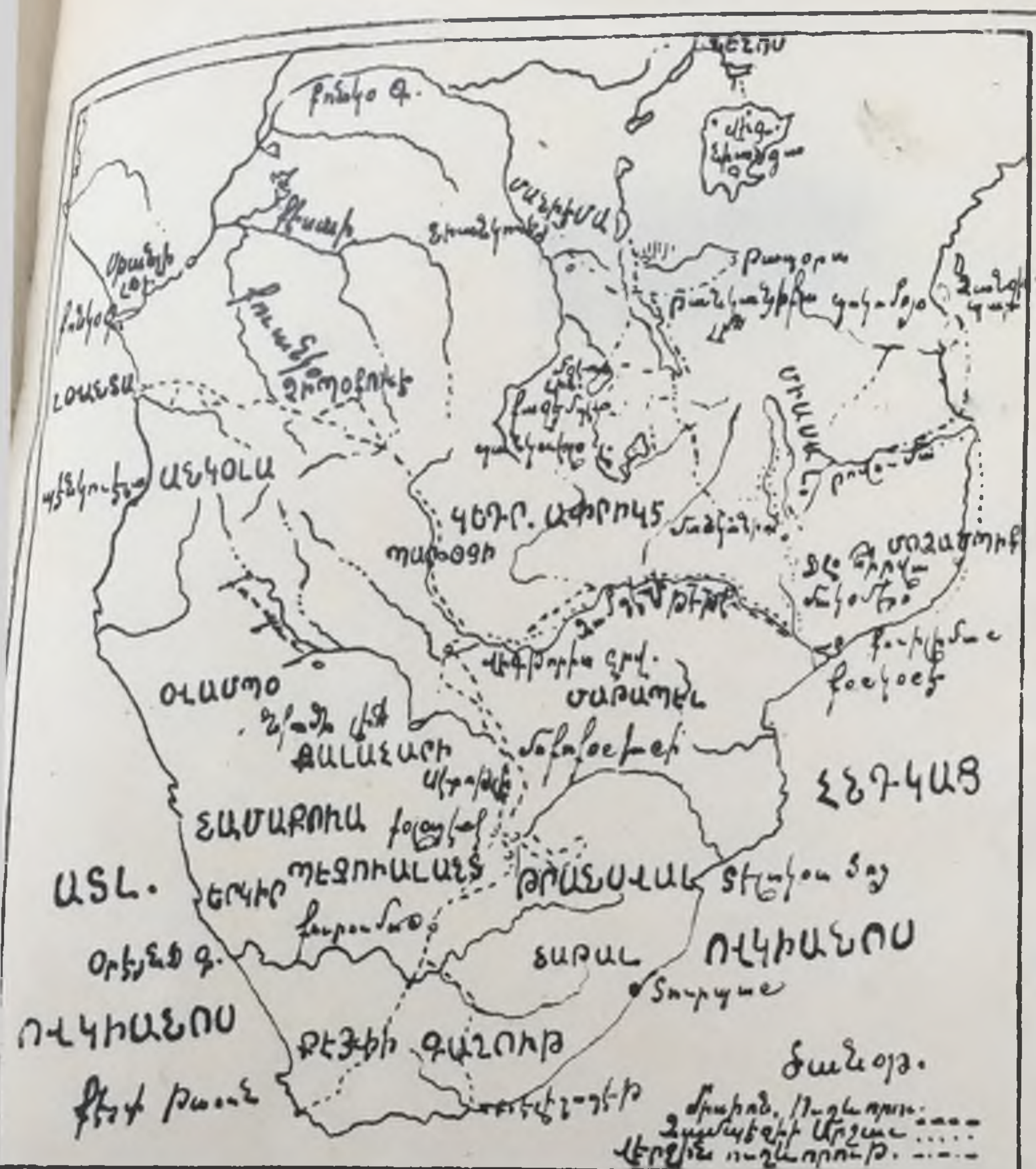
Շիմտի Մըրչիսըն Չաղլայանլարընտան կիւզէլ պիւր
 եօլ կէշէր, վէ Նիասա կէօլիւնիւն իւզէրինտէ իքի
 ինկլիզ գըրհլըլարը վէ պիւր թիւճար վալիօրլար տօ-
 նանմասը սէյր ու սէֆէր էթմէքտէ տիւրլէր : Տարիւլ-
 ֆիւնուլ Միւիօնէրլիյինին տախի կէօլիւն իւզէրինտէ

քէնտիսինէ մախսուս վափօրը վար տըր, վէ սա''իւր մի-
սիօնէր շիրքէթլէրի տէ քէմալը զայրէթլէ Լիվինկսթը-
նըն թէրթիպի իւչրէ չալըշըյօրլար: Թանկանեիքա կէօ-
լիւ պիւր թարիգ վասըթասըյլէ Նիասայա բապթ օլուհ-
մըշ տըր, վէ եագընլարտա վիքթօրիա Շէլլալէլէրինտէն
շմէնտըֆէրլէ օրայա վասըլ օլմագ միւմքին օլա-
ճագ տըր:

Պուհտան մա'տա էվրօփա միլլէթլէրի Աֆրիգայը
պէյնլէրինտէ թագսիմ էթմիշլէր տիր: Ինկիլիզլէր թագ-
րիպէն օթուզ միլիօն զէնճիլէրին տիյարընը թահթը
հիմայէլէրինէ ալմըշ օլուպ' անլէրի 'ատալէթլէ իտարէ
էթմէյէ չալըշըյօրլար: Լիվինկսթըն տախի Ինկիլիզլէրին
անլէրէ 'էօմրլէրինի տահա էյի պիւր սուրէթտէ իսթի'-
մալ էթմէյի էօյրէթմէլէրինի իսթէր իտի, վէ քէնտիսի
նէճագէթ վէ 'ատալէթին' Սուսի վէ անըն սատըգ
ատէմլէրի կիպի ա'լա ատէմլէր իլէրի կէթիւրէպիլիւ
օլտըղընը պաթէճրիպէ իսպաթ էյլէտի: Էկէր Խրիս-
թիյան ճէմա'աթլար Աֆրիգալըլարա գարշը պու վա-
զիֆէյի իֆա էյլէսէլէր, անլէրէ լիւզումլէրի օլտըղը
զէման Աֆրիգալըլար քէնտիլէրին եանընտա տուրա-
ճագլար տըր:

Էլ ան Աֆրիգատա Լիվինկսթընըն իամինի իշիթ-
տիքլէրինտէ սիմալարը մէսէրրէթլէ փարլայան զէնճիլէր
պուլլուհուր: Անլէր քէնտի զարիպ թարգլարըյլէ «Էհլի
հիքմէթ Գալպ վէ Ինսանլարըն Թապիպի» թէսմիյէ էյլէ-
տիքլէրի օլ պէօյիւք զաթ հագգընտա սիւ''ալլարա ճէ-
վապ վէրիպ սիւ''ալլար իրատ էտէճէքլէր տիր: «Էվվէթ,
պիզ անը սէվտիք վէ անա խըտմէթ տէ էթտիք: Օ քէն-
տի համմալլարընը ասլա տէօյմէյէն Պուհանամըզ տէյի'լ մի
իտի: Շիւպհէսիզ պիզ անը կէրիյէ, պէօյիւք պէյագ
Գրալիչայա, կէօնտէրաիք: Օ անը Աֆրիգայա 'Արապ-
լար վէ Փօրթուկիլլէր կիպի ֆիլտիշի, ալթուհ վէ

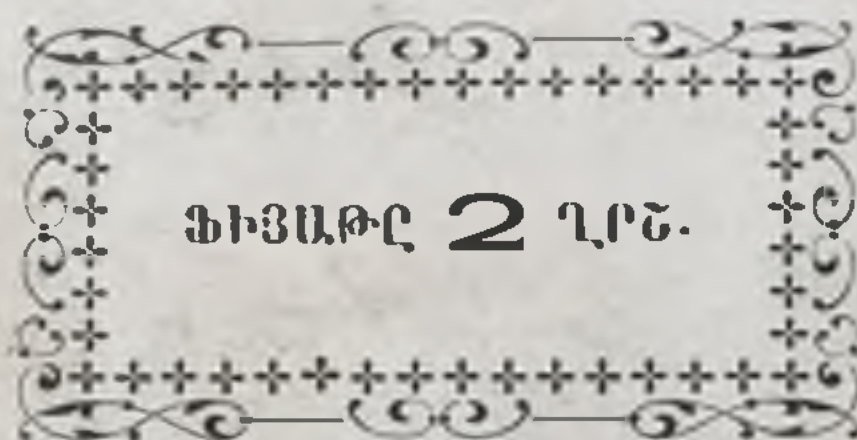
ԱՅՐԻԳԱՆԸՆ ԽԱՐԻԹԱՍԸ

İBB Atatürk Kitaplığı

* 1 4 0 4 9 7 *

manus
No 3907

ახვანთ 2 ლრ.